

Sosial bakgrunn og yrkesoppnåelse

*Direkte effekter av foreldres utdanning og
inntekt på serviceklasseoppnåelse og
stønadsmottakelse*

Kjetil Gunnerud Kristoffersen

Masteroppgave i sosiologi
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2010

© Kjetil Gunnerud Kristoffersen

År: 2010

Tittel: Sosial bakgrunn og yrkesoppnåelse

Forfatter: Kjetil Gunnerud Kristoffersen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

I denne oppgaven undersøkes sammenhengene mellom individers sosiale bakgrunn og to ulike yrkesutfall. Kontrollert for egen utdanning undersøkes først påvirkingskraften mors og fars inntekt og utdanning har for rekrutteringen til yrkesposisjoner i serviceklassen. Deretter brukes de samme forklarings- og kontrollvariablene for å studere sammenhengen mellom sosial bakgrunn og risikoen for at et individs primære inntektskilde er trygdeutbetalinger.

Denne oppgaven er et nytt bidrag til den omfattende litteraturen om sosial mobilitet, men skiller seg ut ved å fokusere på de *direkte* intergenerasjonelle effektene av mors og fars sosiale posisjon. Dette er effekter som ofte regnes som forsvinnende små og ubetydelige, eller ikke lenger relevante i dagens samfunn. I denne studiens analyser demonstreres det imidlertid at de direkte effektene er vedvarende og fortsatt kan være av betydning for å forklare sosiale forskjeller i yrkesoppnåelse.

Med utgangspunkt i tidligere forskning og teori diskuterer og redegjør jeg for ulike mekanismer som kan gjøre at det eksisterer effekter av sosial bakgrunn som ikke medieres gjennom utdanningssystemet. Disse mekanismene spenner seg fra sosiale forskjeller i absolutte ambisjonsmål som et resultat av like relative aspirasjoner, nemlig å reproducere sin klasseposisjon, til diskriminering og favorisering, og sosiale forskjeller i tilgjengelige ressurser som sosiale nettverk, og ferdigheter og kunnskap som ikke læres i skolen. I tillegg undersøkes hvordan ulike kontekstuelle faktorer eller egenskaper ved forskjellige sosiale grupper virker inn på utbredelsen av de direkte effektene av sosial bakgrunn. På bakgrunn av denne teoretiske og empiriske gjennomgangen utledes en rekke hypoteser om innvirkningen av foreldrenes utdanning og inntekt på individers serviceklasseoppnåelse og stønadsmottakelse.

De kvantitative analysene i oppgaven bygger på datamateriale hentet fra et omfattende registerdatasett satt sammen av Statistisk Sentralbyrå (SSB) i forbindelse med prosjektet “Educational Careers: Transition, Attainment and Qualifications to Work” ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. De to avhengige variablene som undersøkes er begge dikotome, og det benyttes derfor binomisk logistisk regresjon i analysene. I analysene om serviceklasseoppnåelse benyttes yrkeskoder til å sortere individer inn i Erikson, Goldthorpe & Portocareros yrkesklasseinndeling. Deretter skilles yrkesposisjoner klassifisert som klasse I og klasse II (serviceklassene) fra andre yrkesposisjoner. I analysene om stønadsmottakelse

gjøres kategoriseringen i stedet på bakgrunn av inntektsopplysninger, der individer med trygdebidrag som hovedinntektskilde klassifiseres som stønadsmottakere.

Resultatene viser, ikke overraskende, at ervervede egenskaper er av større betydning for yrkesoppnåelse enn tilskrevne egenskaper. Effektene av egen utdanning er altså betydelig større enn de gjenværende effektene av mors og fars utdanning og inntekt. Når det gjelder foreldrenes utdanning, er de indirekte effektene klart større enn de direkte effektene. For foreldrenes inntekt tyder derimot resultatene på at de direkte effektene er større enn de indirekte effektene, ettersom koeffisientene kun synker moderat når egen utdanning kontrolleres for.

Jeg finner altså vedvarende direkte effekter av sosial bakgrunn på yrkesoppnåelse. Denne direkte effekten begrenser seg imidlertid hovedsakelig til den ene dimensjonen av foreldrenes sosiale posisjon – inntektsnivå. For serviceklasseoppnåelse er fortsatt foreldrenes utdanning av positiv betydning. Dette gjelder derimot ikke i forbindelse med stønadsmottakelse. Her viser resultatene heller det motsatte. Å ha høyt utdannede foreldre (spesielt fedre) øker risikoen for stønadsmottakelse. Denne ulempen er særlig utpreget for lavt utdannede personer, og det er naturlig å anta at seleksjonseffekter kan spille en rolle.

Med unntak av mors og fars utdannings virkning på stønadsmottakelse, har lavt utdannede de største fordelene med å komme fra høye sosiale lag. Det er altså en statistisk sammenheng mellom eget utdanningsnivå og sosial bakgrunn, der de positive følgene av sosial bakgrunn er omvendt proporsjonal med eget utdanningsnivå. I tillegg undersøkes hvordan næringssektor virker inn på de direkte effektene av sosial bakgrunn på oppnåelse av yrkesposisjoner i serviceklassen. Resultatene viser at meritokratiske seleksjonsprinsipper i større grad følges i offentlig sektor enn i privat sektor, og at det i privat sektor derfor er mindre begrensninger for mekanismer som fører til direkte effekter av sosial bakgrunn.

Takk skal du ha!

Takk til min veileder, Arne Mastekaasa, for konstruktive, raske og (for det meste) presise tilbakemeldinger, råd og kommentarer, og en alltid åpen mailinnboks.

Takk til mine medstudenter på lesesalen og på pauserommet, samt fotballgutta. Dere har bidratt med praktisk og faglig hjelp, men hovedsakelig takk for det fantastiske sosiale miljøet.

Takk til familien.

Takk til innspill gjennom prosjektseminaret. Det har (faktisk) vært nyttig.

Takk til alle som har vist interesse for oppgaven og dens tema. Det har inspirert meg i arbeidet.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Bakgrunn og problemstilling	1
1.2	Historiske utviklingstrekk.....	2
1.3	Intergenerasjonell mobilitet	4
1.4	Tidligere forskning og oppgavens kontekstuelle plassering.....	6
1.5	Oppgavens datamateriale og struktur	13
2	Teori og hypoteser	15
2.1	Klasseinndeling	15
2.2	Årsaker til direkte effekt av foreldres utdanning og inntekt på yrkesklasse og trygdestatus	17
2.2.1	Aspirasjoner og preferanser	18
2.2.2	Sosiale nettverk/sosial kapital	21
2.2.3	Diskriminering/favorisering.....	26
2.2.4	Kognitive og ikke-kognitive ferdigheter	29
2.2.5	Strukturelle forhold	31
2.2.6	Innbyrdes sammenhenger, og kjønnsforskjeller	32
2.2.7	Sosial arv av ulemper	33
2.2.8	Ufordelaktige livskarrierer.....	34
2.3	Hypoteser	36
3	Data og metode.....	40
3.1	Oppgavens enheter	40
3.2	Beskrivelse og operasjonalisering av variablene	42
3.2.1	Avhengige variabler	42
3.2.2	Uavhengige variabler	46
3.3	Oversikt over datamaterialet ved hjelp av tabeller	51
3.4	Metode og analyseteknikker	53
3.4.1	Regresjonsanalyse	53
3.4.2	Hypotesetesting og modellenes “goodness of fit”	56
4	Rekruttering til serviceklassen	59
4.1	Mor og fars utdanning	59
4.2	Mors og fars inntekt	63

4.3	Sosial bakgrunn kontrollert for egen utdanning.....	65
4.4	Sektor og sosial bakgrunn.....	70
4.4.1	Mors og fars utdanning.....	70
4.4.2	Mors og fars inntekt	72
4.5	Egen utdanning og sosial bakgrunn.....	75
4.6	Oppsummering av funn	77
5	Stønadsmottakelse	79
5.1	Mors og fars utdanning.....	79
5.2	Mors og fars inntekt	83
5.3	Sosial bakgrunn, kontrollert for egen utdanning.....	85
5.4	Egen utdanning og sosial bakgrunn.....	87
5.5	Oppsummering av funn	91
6	Diskusjon og konklusjon.....	94
6.1	Sentrale funn i oppgaven	94
6.2	Tolkning av resultater i lys av teori og tidligere forskning	95
6.2.1	Rekruttering til serviceklassen	95
6.2.2	Trygd som hovedinntektskilde.....	104
6.2.3	Oppsummering av mekanismenes betydning	109
6.3	Innvendinger og videre forskning	111
6.4	Avslutning.....	112
	Litteraturliste	115
	Vedlegg.....	123

Tabeller

Tabell 3.1: Yrkesklassefordeling.....	43
Tabell 3.2: Serviceklassetilhørighet.....	44
Tabell 3.3: Fordeling av trygdestatus.....	45
Tabell 3.4: Utdanningsnivå (NUS2000).....	46
Tabell 3.5: Mors og fars utdanningsnivå etter klassetilhørighet (i prosent).....	51
Tabell 3.6: Eget utdanningsnivå etter klassetilhørighet og kjønn (i prosent).....	52
Tabell 3.7: Mors og fars gjennomsnittsinntekt etter klassetilhørighet og kjønn	52
Tabell 3.8: Mors og fars utdanningsnivå etter trygdestatus (i prosent).....	52
Tabell 3.9: Eget utdanningsnivå etter trygdestatus og kjønn (i prosent).....	53
Tabell 3.10: Mors og fars gjennomsnittsinntekt etter trygdestatus og kjønn.....	53
Tabell 4.1: Binomisk logistisk regresjon av serviceklasseoppnåelse for kvinner, etter sosial bakgrunn og egen utdanning.....	60
Tabell 4.2: Binomisk logistisk regresjon av serviceklasseoppnåelse for menn, etter sosial bakgrunn og egen utdanning.....	61
Tabell 4.3: Binomisk logistisk regresjon av serviceklasseoppnåelse etter yrkessektor, kjønn, sosial bakgrunn og egen utdanning.....	69
Tabell 4.4: Binomisk logistisk regresjon av serviceklasseoppnåelse etter sosial bakgrunn ved separate analyser for egen utdanning og kjønn.....	74
Tabell 5.1: Binomisk logistisk regresjon av stønadsmottak for kvinner, etter sosial bakgrunn og egen utdanning	80
Tabell 5.2: Binomisk logistisk regresjon av stønadsmottak for menn, etter sosial bakgrunn og egen utdanning.....	81
Tabell 5.3: Binomisk logistisk regresjon av stønadsmottak etter sosial bakgrunn ved separate analyser for egen utdanning og kjønn.....	88

Figurer

Figur 1.1: OED-triangelet.....	5
Figur 4.1: Serviceklasseoppnåelse etter foreldres utdanning, kontrollert for foreldrenes inntekt.	63
Figur 4.2: Serviceklasseoppnåelse etter foreldres inntekt, kontrollert for foreldrenes utdanning.	64
Figur 4.3: Serviceklasseoppnåelse etter foreldres utdanning, kontrollert for foreldrenes inntekt og egen utdanning.	65
Figur 4.4: Serviceklasseoppnåelse etter foreldres inntekt, kontrollert for foreldrenes utdanning og egen utdanning.	67
Figur 4.5: Serviceklasseoppnåelse for kvinner etter sektortilhørighet og foreldres utdanning, kontrollert for foreldrenes inntekt og egen utdanning.....	71
Figur 4.6: Serviceklasseoppnåelse for menn etter sektortilhørighet og foreldres utdanning, kontrollert for foreldrenes inntekt og egen utdanning.....	71
Figur 4.7: Serviceklasseoppnåelse for kvinner etter sektortilhørighet og foreldres inntekt, kontrollert for foreldrenes utdanning og egen utdanning.....	73
Figur 4.8: Serviceklasseoppnåelse for menn etter sektortilhørighet og foreldres inntekt, kontrollert for foreldrenes utdanning og egen utdanning.....	73
Figur 4.9: Serviceklasseoppnåelse for kvinner etter foreldres inntekt og eget utdanningsnivå, kontrollert for foreldrenes utdanning.....	76
Figur 4.10: Serviceklasseoppnåelse for menn etter foreldres inntekt og eget utdanningsnivå, kontrollert for foreldrenes utdanning.....	76
Figur 5.1: Stønadsmottak etter foreldres utdanning, kontrollert for foreldrenes inntekt.....	83
Figur 5.2: Stønadsmottak etter foreldres inntekt, kontrollert for foreldrenes utdanning.....	84
Figur 5.3: Stønadsmottak etter foreldres utdanning, kontrollert for foreldrenes inntekt og egen utdanning.....	85
Figur 5.4: Stønadsmottak etter foreldres inntekt, kontrollert for foreldrenes utdanning og egen utdanning.....	86
Figur 5.5: Stønadsmottak for kvinner etter foreldres inntekt og eget utdanningsnivå, kontrollert for foreldrenes utdanning.....	89
Figur 5.6: Stønadsmottak for menn etter foreldres inntekt og eget utdanningsnivå, kontrollert for foreldrenes utdanning.....	89

1 Innledning

1.1 Bakgrunn og problemstilling

Forskning på sosial ulikhet og mobilitet har vært, og er, et stort og viktig felt innen sosiologien, både internasjonalt og nasjonalt. Ifølge Breen (2004) har dette i lang tid vært et av kjerneområdene for empirisk sosiologisk forskning. Store teoretikere som Max Weber, Karl Marx og Emilie Durkheim, og senere Pierre Bourdieu, John Goldthorpe og Erik Olin Wright har alle i stor grad interessert seg for arbeidsdeling og sosial ulikhet.

Det er vanlig å tenke seg at et samfunn består av en rekke ulike posisjoner som relaterer seg til hverandre, og til arbeidsmarkedet, på forskjellig måte. Ofte rangeres disse posisjonene vertikal i et sosialt hierarki, der noen posisjoner anses som bedre og mer fordelaktige enn andre. På bakgrunn av denne rangeringen kan man dele inn i ulike sosiale grupper. Individer innenfor den samme sosiale gruppen vil ha relativt like livssjanser og lik tilgang på sosiale goder. Det er derfor vanlig å snakke om forskjellige samfunnslag, eller høyere og lavere klasser, med kvalitative innbyrdes forskjeller. Dette sosiale hierarkiet trenger imidlertid ikke være det samme som en subjektivt anerkjent statusrangering, og individene innen de sosiale gruppene trenger ikke føle seg som et fellesskap.¹

Flere innfallsvinkler kan benyttes for å studere sosial mobilitet og reproduksjon i et slikt lagdelt samfunn. Én viktig tilnærming vil være å undersøke rekrutteringen til de gjeveste posisjonene i samfunnet. Dette er posisjoner som gjerne er knyttet til makt og prestisje, velstand og en rekke sosiale fordeler. En annen aktuell tilnærming kan være å granske de ufordelaktige sosiale posisjonene. På bunn av det sosiale hierarkiet finnes det sosiale posisjoner som gjerne er forbundet med marginalisering, fattigdom, sykdom og generelt lavere livskvalitet. Dette er posisjoner man høyst sannsynlig vil prøve å unngå å havne i.

Norge er et land som blir ansett, og anser seg selv, som et av de mest åpne landene i verden. Det vil si at sammenhengen mellom et individs nåværende sosiale miljø og det sosiale miljøet individet har vokst opp i skal være minst mulig.² I denne oppgaven skal jeg med utgangspunkt i Erikson, Goldthorpe & Portocareros yrkesklasseinndeling studere sosial bakgrunn

---

¹ Jeg vil senere gjøre rede for nøyaktig hvilket classesystem jeg vil benytte i denne oppgaven.

² Se Swift (2004) *Would Perfect Mobility Be Perfect?* for en diskusjon om hvorfor perfekt mobilitet ikke nødvendigvis vil være det ideelle.

betydning for yrkesoppnåelse og stønadsmottakelse i Norge. Jeg vil undersøke om det finnes effekter av foreldres inntekt og utdanning på barnas sjanse for å oppnå en posisjon i øvre klasser, eller for å havne utenfor arbeidsmarkedet, som ikke medieres gjennom deres egenutdanning. Med andre ord vil jeg studere rekrutteringen til både de mest og til de minst fordelaktige sosiale posisjonene i det norske samfunn.

Ettersom jeg tar utgangspunkt i et klassesystem som er basert på yrkeskategoriseringer, vil individenes sosiale posisjoner i denne oppgaven være analogt med deres yrkesposisjoner.³ Arbeidsmarkedets struktur og gang vil av den grunn være av betydning for klassenes sammensetning og rekruttering, og jeg vil derfor begynne med en liten beskrivelse av yrkesstrukturens historiske utvikling. Deretter vil jeg gjøre rede for noen begreper innen sosial mobilitet, for så å fremheve oppgaven og temaets sosiologiske og samfunnsmessige relevans, og plassere den i en sosiologisk tradisjon.

1.2 Historiske utviklingstrekk

Sosial mobilitet er ifølge Ramsøy (1977) historisk sett en relativt ny “oppfinnelse”. Da aristokratiet regjerte i Europa, var medlemskap i den herskende klasse et privilegium som gikk i arv fra far til sønn. Tocqueville (1998) mener det aristokratiske systemet etter hvert ble så rigid at det kunne karakteriseres som et kastesystem. Fødselen (birth) var den eneste egenskapen som selekterte en person til sin plass i samfunnet. I et slikt samfunn eksisterte ikke mobilitet inn eller ut av de øvre klasser, og dermed eksisterte heller ikke sosial mobilitet som fenomen. Det var først da aristokratiet ble opphevet at ideer om sosial mobilitet fant dagens lys. Det ble innført likhet for loven, og sedvane som grunnlag for forskjeller i rettigheter og status ble avskaffet (Ramsøy 1977).

Frem til 1800-tallet var landene i Europa hovedsakelig jordbrukssamfunn. Den industrielle revolusjonen, som for alvor begynte rundt 1850 i Norge, og dens teknologiske nyvinninger skapte store omveltninger i samfunnet. Arbeidet ble for første gang i stor skala flyttet ut av husholdningene, og ble i stedet utført i industrien. For næringsstrukturen innebar dette et fall i sysselsettingen i primærnæringene, et fall som har fortsatt frem til i dag. Overgangen til den

---

³ Dette gjelder imidlertid ikke foreldrenes sosiale posisjon, ettersom jeg ikke har opplysninger om deres yrke.

industrielle tidsalder betydde en frigjøring fra mye av det daglige nødvendige arbeid som hadde preget tilværelsen til folk, og det var derfor ikke lenger kun en privilegert elite som slapp unna dette (Ramsøy 1977: 16). Dette bidro til å svekke de tradisjonelle sosiale båndene.

De strukturelle endringene i arbeidsmarkedet har også vært svært store de siste 50 årene av 1900-tallet. Dette innebærer store forandringer i yrkessammensetningen. Bare fra 1960-tallet til i dag vokste, for eksempel, antall sysselsatte i tertiærnæringene i Norge fra 750 000 til 1 760 000, og utgjør med det nesten 75 prosent av alle sysselsatte (SSB 2008). Slike ekstreme endringer medfører endringer i sosiale relasjoner og i folks klassemobilitetsmuligheter. Når hvilke type jobber som er tilgjengelig fra én generasjon til den neste forandrer seg, vil åpenbart ikke alle kunne følge sine foreldres fotspor. Et resultat av endringer i yrkesstrukturen er strukturell mobilitet. Strukturell mobilitet innebærer altså at makrostrukturelle endringer gjør at det relative størrelsesforholdet mellom ulike klasser forandrer seg og at det derfor uunngåelig blir sosial bevegelse mellom klassene. Relativ mobilitet, eller sosial fluiditet, er en annen viktig type sosial mobilitet. Dette er den netto sammenhengen mellom et individs sosiale utgangspunkt og dens sosiale destinasjon, med andre ord flyten mellom klassene som ikke er et resultat av strukturelle endringer (Hjellbrekke & Korsnes 2006: 64-66). Strukturell og relativ mobilitet er to uavhengige mål på sosial mobilitet. Det er fullt mulig med et samfunn der det er høy strukturell mobilitet og lav relativ mobilitet, og vice versa.

Endringene jeg har beskrevet over er av en svært generell karakter og gir ikke et detaljert bilde av forandringer i arbeidsmarkedet og i prosessene som virker der. Dette er noe jeg til dels vil ta nærmere opp i teorigapittelet. Men siden endring over tid ikke er et fokusområde i denne oppgaven, var hensikten her kun å gi en overflatisk forståelse av yrkesstrukturen, og derfor også klassesystemets, dynamiske natur, samt innsikt i den historiske utviklingen som har ført samfunnet til der det er i dag.

I tillegg til store forandringer i yrkesstrukturen, har det samtidig foregått store endringer i utdanningsstrukturen. Utviklingen kjennetegnes hovedsakelig av en voldsom *utvidelse* av utdanningssystemet. Kunnskap gjennom utdanning er blitt allment tilgjengelig, og ikke bare forbeholdt en privilegert elite. I Norge var to av tre 18-åringer i arbeid eller på vei ut i arbeid på begynnelsen av 1960-tallet, mens i 2005 var ni av ti 18-åringer fortsatt under utdanning. Høyere utdanning har også hatt en kraftig vekst. Tidlig på 50-tallet var det under 6000 studenter ved høyere utdanning, i dag er det over 300 000 (Hjellbrekke & Korsnes 2006: 98).

Denne utviklingen er av betydning fordi, som jeg skal komme tilbake til, regnes utdanning som svært viktig for sosial mobilitet.

1.3 Intergenerasjonell mobilitet

I tillegg til skillet mellom strukturell og relativ mobilitet er det viktig å skille mellom *intragenerasjonell* og *intergenerasjonell* sosial mobilitet. Relatert til en klassestruktur er intragenerasjonell mobilitet den bevegelsen en person gjør mellom klassene i løpet av sitt livsløp, mens intergenerasjonell mobilitet er bevegelse i klasseposisjon fra foreldre til barn. I denne oppgaven er det intergenerasjonell mobilitet eller reproduksjon som er i fokus, og bruk av begrepet sosial mobilitet vil heretter referere til dette.

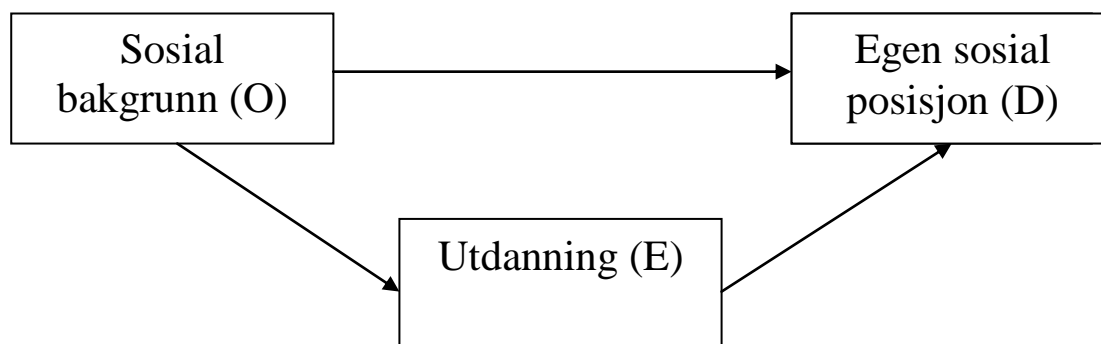
Overførsel av fordeler fra én generasjon til den neste er, og har alltid vært, viktig for opprettholdelsen av ulikheter i samfunnet. Disse fordelene kan være alt fra økonomiske ressurser og arv av sosial posisjon, til kulturell kapital og ferdigheter, til sosiale nettverk. Sosiale forskjeller i tilgangen til disse fordelene gjør at sosial bakgrunn har stor betydning for en persons livssjanser og karrieremuligheter. Men hvordan sosiale goder overføres og hvordan sosiale posisjoner selekteres har variert både historisk og geografisk. I denne oppgaven er det dagens Norge som skal undersøkes, men jeg vil benytte meg av empiri og teori fra andre industrielle, vestlige land. I slike land vil et individ gjennom oppvekst i høye samfunnslag kunne opparbeide seg sosiale, kulturelle og økonomiske ressurser som kan utnyttes på arbeidsmarkedet og i utdanningssystemet, og på denne måten kunne opprettholde sin privilegerte samfunnsposisjon. Dermed vil det sosiale hierarkiet i samfunnet til en viss grad reproducere seg ved hjelp av den ujevne sosiale fordelingen av ressurser i barndommen.

Arven av sosiale goder kan skje på en rekke forskjellige måter. Det skilles gjerne mellom direkte og indirekte effekter av sosial bakgrunn. Betegnelsene direkte og indirekte overførsel kan være litt misvisende da det i begge tilfeller vil dreie seg om mellomliggende mekanismer som knytter sosial bakgrunn med egen sosial posisjon. Den enkleste måten å illustrere disse sammenhengene er med det såkalte OED-triangelet.⁴

---

⁴ OED står for henholdsvis Origin, Education og Destination.

Figur 1.1: OED-triangelet

Den indirekte effekten av sosial bakgrunn er den effekten på destinasjonsposisjonen som går via individets egen utdanning. Den direkte effekten av sosial bakgrunn blir dermed all den innvirkningen sosial bakgrunn har som ikke medieres gjennom utdanningssystemet. Som jeg skal vise i teorikapittelet kan det være mange mellomliggende mekanismer som kan bidra til dette. Det er derfor fullt mulig å komplisere denne figuren ved å inkludere flere mellomliggende bokser à la utdanningsboksen, for eksempel en “sosiale nettverk”-boks. Men jeg vil allikevel for enkelthets skyld kalle effekten som ikke går gjennom utdanningssystemet for direkte effekt og effekten som medieres av utdanningen for indirekte effekt.

Skillet mellom direkte og indirekte effekter regnes også ofte som et skille mellom tilskrivnings- og ervervingsfaktorer. En direkte sammenheng mellom sosial bakgrunn og sosial destinasjon kan sies å skyldes tilskrivningsfaktorer, mens ervervingsfaktorer særlig er knyttet til utdanningsoppnåelse. Dette siste innebærer at sosiale posisjoner reproduseres ved at barn fra høyere sosiale lag presterer bedre og fullfører lenger (og bedre) utdanning enn barn fra lavere samfunnslag. Blant andre har Bourdieu (1986) fokusert på sosiale prestasjonsforskjeller i skolen. Barn fra høyere samfunnslag erverver seg en habitus gjennom sosialiseringen som blir favorisert i skolen. De internaliserer en viten og måte å snakke og te seg på som verdsettes i skolen – ikke fordi dette er kunnskap det eksamineres eksplisitt i, men fordi det i større grad enn arbeiderklassebarnas habitus samsvarer med de kulturelle normene som hersker i skolen. Denne “dannede” måte å oppføre seg på oppfattes av lærere som et uttrykk for individuelle ferdigheter og begavelse (Esmark 2006: 74).

I Norge har blant andre Gudmund Hernes hatt et lignende perspektiv. Hernes (1974) anser også skolen som en av de viktigste produsentene av ulikhet i samfunnet. Han peker på at familier fra ulike samfunnslag har ulik evne til å ruste barn for skolegang. I motsetning til

Bourdieu, mener Hernes at barn fra forskjellige klasser har ulike intellektuelle kapasiteter, og at evnen til å utruste barn intellektuelt er positivt korrelert med økonomiske og kulturelle ressurser.

Boudon (1974), og spesielt Goldthorpe (2000), fokuserer i større grad på sosiale utdanningsforskjeller som ikke kan forklares av prestasjonsforskjeller. Goldthorpe har, med utgangspunkt i Boudons sosiale posisjonsteori, utviklet en teori som forsøker å forklare hvorfor sosiale forskjeller i utdanningssystemet viser så stor grad av stabilitet til tross for strukturelle endringer som skulle tilsi at de sosiale forskjellene ble mindre. Som en viktig del av sin teori trekker han inn strategier for å unngå nedadgående mobilitet. En person vil ha som første prioritet å ta så mye utdanning at han i det minste reproducerer sin sosiale bakgrunn. Fordi dette innebærer at en person med høy sosial bakgrunn trenger å ta mer utdanning enn en person med lav bakgrunn, vil det ut fra dette premisset bli sosiale forskjeller i utdanningsvalg. Men Goldthorpe hevder også at høyklassefamilier er i en bedre posisjon til å kompensere for mislykkethet i utdanningssystemet enn lavklassefamilier: “children from service-class families may be able to use ‘connections’ within the occupational and wider social milieux of their parents in order to find openings for employment that would not be available to those from other backgrounds and that their own educational attainments and qualifications might scarcely justify (Goldthorpe 2000: 249)”. Goldthorpe åpner her altså for at direkte effekter også spiller en rolle i reproduksjonen av sosiale ulikheter.

Hvor viktige er de direkte effektene av familiebakgrunn for sosial reproduksjon? Vil en person med ressurssterke foreldre i større grad kunne tilegne seg en samfunnsposisjon den egentlig ikke er formelt kvalifisert for? Og gjennom hvilke mekanismer vil slike reprodukeringsprosesser kunne operere? Dette er spørsmål som vil bli undersøkt og diskutert i denne oppgaven. Men hvorfor er dette interessant å finne ut av? Hva gjør dette sosiologisk, teoretisk og samfunnsmessig relevant?

1.4 Tidligere forskning og oppgavens kontekstuelle plassering

Sosial ulikhet er et sentralt element ved alle samfunn. Det består over generasjoner og det involverer ikke bare forskjeller, men er også knyttet til overbevisninger og tro (Macdonis &

Plummer 2002: 178). Hvordan ulikheten forankrer seg og struktureres varierer både geografisk og over tid. Høyere klassers hegemoni kan være basert på alt fra en tro på at det er Guds vilje til en overbevisning om at personene har gjort seg fortjent til disse posisjonene gjennom evner og innsats. Det er også variasjon i hvor store ulikhetene er og hvor stor mulighet det er for å forandre sin posisjon. Norge regnes for eksempel som et land med relativt lav økonomisk ulikhet og med store mobilitetsmuligheter. En forståelse av prosessene som danner grunnlaget for ulikhetene vil derfor gi oss en bedre forståelse av samfunnet rundt oss og samtidig gi et grunnlag for den moralske vurderingen av de sosiale forskjellene.

Erikson & Goldthorpe (1992: 1-2) poengterer hvorfor studier av sosial mobilitet er så sosiologisk betydningsfullt. For dem er det viktig å sammenligne mellom, på den ene siden, arbeidsdelingens struktur og, på den andre siden, hovedmønstrene for sosial handling. Studiet av sosial mobilitet blir å undersøke bevegelsene individer gjør mellom posisjoner definert av arbeidsdelingens struktur. Dette er svært interessant fordi det hjelper oss å forstå hvordan fordelingen av individer innen denne strukturen er relatert til dannelsen av identiteter og interesser, og dette er hovedkilden til menneskelig handling.

Bourdieu (1986) understreker også hvordan forskjellige sosiale posisjoner er knyttet til ulikheter i identitet, interesser, smak og forbruk. I sine undersøkelser finner han at det er en tett sammenheng mellom et såkalt rom av sosiale posisjoner og et rom av livsstiler. Hvilken sosial posisjon, basert på økonomisk og kulturell kapital, man har, vil ha stor betydning for hva slags mat man spiser, hva slags musikk man hører på, hvilke idretter man liker, hvilken politisk orientering man har og så videre. Disse forskjellene i smak og livsstiler tydeliggjør og forsterker de sosiale ressursulikhetene. Men det er ikke bare avgjørende hvilken sosial posisjon man har i øyeblikket. Hvor man kommer fra har også stor betydning både for smak, forbruk, interesser og verdier fordi dette formes av det sosiale miljøet man vokser opp i.

I tillegg har flyten mellom ulike posisjoner i samfunnet betydning for hvilket bilde personer gjør seg opp om samfunnet, og for hvilke muligheter de har og derav hvilke mål de kan sette seg.

[T]he nature and extent of mobility can be expected to influence the evaluations that individuals make of the social order under which they live and, in particular, concerning the legitimacy or otherwise of the inequalities of both opportunity and condition that it entails. In short, mobility rates and patterns may be seen as a persisting and pervasive factor shaping the ways in which the members of a society

define themselves, and in turn the goals they pursue and the beliefs and values that they seek to uphold or contest. (Erikson & Goldthorpe 1992: 2).

Erikson & Goldthorpe mener at mobilitet derfor må regnes som en avgjørende medierende prosess i et forsøk på å etablere sammenhenger mellom struktur og handling.

Eksistensen av en klassestruktur impliserer en ujevn fordeling av makt og fordeler. Denne ulike distribusjonen av goder anses ofte som rettferdig hvis den reflekterer forskjeller i meritter og hva man fortjener (Marshall, Swift & Roberts 1997: 8). Et samfunn hvor goder fordeles ut i fra individers demonstrerte evner, innsats og prestasjoner kalles et meritokrati. Et meritokratisk fordelingsprinsipp begrunnes, i tillegg til at denne distribusjonen av sosial goder altså regnes som rettferdig, i effektivitet. Ved å fordele jobber ut i fra hvem som er best kvalifisert til å gjøre dem vil jobbene bli utført på best mulig måte. Hvis personer med høy sosial bakgrunn tildeles stillinger de ikke er kvalifisert til å gjøre fremfor mer kvalifiserte personer fra lavere klasser, har vi et effektivitetsproblem. Det beste for samfunnet vil derfor være at de som er best kvalifisert for en jobb ansettes for å gjøre den, uavhengig av sosial bakgrunn. Samtidig betraktes dette som mer sosialt rettferdig enn et samfunn, som det tradisjonelle aristokratiske samfunnet, hvor ulikhet var forankret i intergenerasjonell arv av status (White 2007). Det anses altså som mer sosialt rettferdig at belønninger fordeles på bakgrunn av ervervede egenskaper og prestasjoner enn på grunn av tilskrevne egenskaper som sosial status, kjønn eller etnisitet.⁵ Men for at individuelle ferdigheter og innsats skal få sin fortjente gevinst må samfunnet være basert på likhet i muligheter (White 2007: 53-54). Swift (2004) poengterer at sosiale posisjoner innebærer en rekke forskjellige muligheter og at det derfor er viktig å understreke at det her dreier seg om likhet i mobilitetsmuligheter, ikke for eksempel likhet i muligheten til å kjøpe seg en ny bil.

Økt likhet i muligheter er ofte regnet som en konsekvens av det utvidede utdanningssystemet. de Graaf & Kalmijn (2001) finner at sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdanningsoppnåelse har sunket de siste tiårene. Samtidig har sammenhengen mellom utdanning og sosial posisjon økt. Ettersom denne endringen i sammenheng har vært litt mindre, har den indirekte sammenhengen mellom sosial bakgrunn og sosial destinasjon sunket noe, men holdt seg relativt stabil. At sosial bakgrunn har mindre effekt på utdanning tyder på at det er blitt mer likhet i muligheter i senere tid. Og at utdanning er blitt viktigere for

---

⁵ For en diskusjon om meritokratiets sosiale rettferdighet, eller alternative rettferdighetsperspektiv, se for eksempel Swift (2004), White (2007), Brighouse (2004).

yrkesposisjon, gir støtte til at samfunnet har blitt mer meritokratisk. Dette vil med andre ord si at sosial mobilitet også har økt i samfunnet.

Samtidig finnes mye forskning som tyder på at samfunnet fortsatt er preget av en stor grad av sosial lukning og reproduksjon. Dette er som nevnt det perspektivet både Goldthorpe og Bourdieu forfekter. Erikson & Goldthorpe (1992) finner at de relative ratene for sosial mobilitet i en rekke europeiske land ikke tenderer mot større likhet, og at disse samfunnene derfor ikke har blitt mer åpne og gitt mer likhet i muligheter⁶. Resultatene deres tyder i stedet på at det er en stor grad av intergenerasjonell stabilitet i de sosiale hierarkiene, og at vestlige industrialiserte samfunn derfor er preget av sosial reproduksjon. Tidligere har vi sett hvordan Goldthorpe forklarer dette gjennom en videreføring av Boudon sosiale posisjonsteori.

Bourdieu & Passeron (1990) fokuserer også på hvordan sosiale forskjeller reproducerer seg fra generasjon til generasjon. Dette skjer ved at “‘arbitrary’ power relations among groups are reproduced from generation to generation in a way that such relations appear natural and legitimate and so persists relatively unchallenged. This trick is brought about [...] by turning inequalities of power into cultural inequalities, leading to a ‘misrecognition’ of the power relations (Bredo & Feinberg 1979: 315)”. Legitimitet spiller altså en viktig rolle i Bourdieus fremstilling. Men for Bourdieu er ikke de sosiale ulikhetene og rekrutteringen til sosiale posisjoner legitime, de bare fremstår slik. Utdanningssystemet bidrar til denne symbolske volden ved å gi sosiale forskjeller legitimitet og en kvalitet av rettferdighet gjennom å fremstå som meritokratiske.

Et enda mer alvorlig skyts mot tanken om et rettferdig samfunn basert på likhet i muligheter og meritokratisk fordeling av sosiale goder, er tilstedeværelsen av direkte effekter av sosial bakgrunn. En slik effekt går som sagt ikke gjennom utdanningsoppnåelse, og innebærer derfor ikke tilegnelse av sosiale posisjoner basert på legitime forskjeller i meritter som for eksempel utdanningspapirer. Som jeg skal komme inn på i teorikapittelet, kan direkte effekter også inkludere forskjeller i produktive ferdigheter. Men i stor grad anses direkte effekter av sosial bakgrunn som en illegitim overførsel av fordeler – sosiale forskjeller i goder som oppleves som urettferdige ifølge et meritokratisk perspektiv. Forskjellig tilgang på sosiale nettverk, arv av formue og ubevisst favorisering av personer med høyklassehabitus kan være eksempler på

---

⁶ Swift (2004: 4) poengterer at det er viktig å skille mellom statistiske sjanser og sjanser som muligheter. Kvantitative undersøkelser forteller oss ikke om distribusjonen av *muligheter* mellom de fra ulike sosiale lag, men om distribusjonen av *utfall*. Det er høyst plausibelt å ha muligheten til å oppnå et utfall uten å faktisk oppnå det.

slike fordeler. Personer med høy sosial bakgrunn vil altså i større grad tilegne seg høye sosiale posisjoner uten at de har demonstrert gjennom bedre ferdigheter eller innsats at de fortjener disse posisjonene.

Hovedsakelig har fokus i studier av sosial mobilitet blitt rettet mot hvordan sosiale forskjeller reproduseres gjennom utdanningssystemet – altså på indirekte effekter av sosial bakgrunn. Dette henger sannsynligvis sammen med den generelle oppfattelsen om at tilskrevne egenskaper i stadig større grad har måttet vike for ervervede egenskaper i rekrutteringen til ulike samfunnsposisjoner (Bourdieu 1986; Goldthorpe 2000, 2007; de Graaf & Kalmijn 2001; Breen & Luijkx 2004). I tillegg har det vært en voldsom utvidelse av utdanningssystemet, samt at innflytelsesrike teorier som Bourdieus teori om sosial lukning og Boudons, og senere Goldthorpes, sosiale posisjonsteori rettet fokus nettopp mot sosiale forskjeller i skolen. Shavit & Blossfeld (1993) undersøker utviklingen i sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdanningsoppnåelse i 13 land.⁷ I kun to land⁸ finner de at den sosiale ulikheten i utdanningsoppnåelse har sunket. Og ettersom utdanning har blitt en stadig viktigere kvalifikasjon for tilegnelse av yrker (de Graaf & Kalmijn 2001), er det altså en stor grad av sosial reproduksjon gjennom utdanning i de fleste land. I en nederlandsk studie undersøker de Graaf & Kalmijn (2001) direkte og indirekte effekter av fars kulturelle og økonomiske status. De finner at den direkte overførselen både av kulturell og økonomisk status har minket så betraktelig at den nå nesten er fraværende. I samsvar med dette hevder Warren, Hauser & Sheridan (2002) at egen og andres forskning fra USA viser at effektene av familiebakgrunn på yrkesoppnåelse er utelukkende indirekte, ved å operere gjennom utdanning og kognitive ferdigheter. I en annen undersøkelse viser Breen & Luijkx (2004) at sosiale forskjeller i utdanningsoppnåelse har sunket i de fleste land og at sosial bakgrunn har fått mindre å si for tilegnelse av yrke når utdanning holdes konstant. De viser altså at både den indirekte og direkte effekten av sosial bakgrunn sank de siste 30 årene av 1900-tallet. Men i motsetning til de Graaf & Kalmijn og Warren et al finner de at den direkte effekten av sosial bakgrunn fortsatt gjør seg gjeldende i en rekke europeiske land.

For de fleste studier er altså reproduksjon gjennom utdanning det som får størst oppmerksomhet og som blir gjenstand for diskusjon og teoretisk forklaring. I slike studier blir den direkte effekten kun en residual som vises minimal interesse. Den er marginal og

---

⁷ USA, Tyskland, England og Wales, Italia, Sveits, Nederland, Sverige, Japan, Taiwan, Polen, Ungarn, Tsjekkoslovakia, Israel.

⁸ Sverige og Nederland

forsvinnende og anses derfor som en historisk restfaktor. Men det er allikevel noen studier som har fokusert på de direkte effektene av sosial bakgrunn.

Mastekaasa (2009) har nylig gjort en slik undersøkelse. Han hevder at antagelsene om en generell trend fra tilskrivning til erverving og meritokrati impliserer tre premisser som ikke bør tas for gitt. Det første er at fordelaktig behandling av individer fra høyere sosial bakgrunn synker og forsvinner. En viktig antagelse for redusert fordelaktig behandling er økt byråkratisering, men mange (blant andre Brown 1995 og Brown & Hesketh 2004) mener at synkende byråkratisering nå er en trend i moderne økonomier. Det andre er at, gitt lik utdanning, vil individer fra lavere samfunnslag være minst like produktive som folk med høyere sosial bakgrunn. Men flere har påpekt at forandringer i arbeidsmarkedet har ført til en økt betydning av ikke-kognitive egenskaper som sosiale ferdigheter og selvtillit. Dette er egenskaper som gjerne er et produkt av sosialisering i høyere klasser. Det tredje og siste premisset er at det ikke er sosiale forskjeller i hvordan man benytter seg av karrieremuligheter. Ifølge Boudon (1974) og Goldthorpe (2007) vil en av de viktigste prioritetene til folk være å unngå nedadgående mobilitet. Det kan bety at folk fra høyere sosiale lag må tilegne seg en høyere yrkesposisjon enn de fra lavere opprinnelse, selv om de har det samme utdanningsnivået. Mastekaasa undersøker sosial bakgrunns innvirkning på folks inntekt, kontrollert for egen utdanning. Han finner at foreldres utdanning har svært liten betydning for egen inntekt. Derimot finner han at foreldres inntekt har en stabil positiv effekt for menn og at den for kvinner faktisk har økt. Dette innebærer at antagelsen om en overgang til et samfunn der effekter av sosial bakgrunn kun går gjennom utdanning er problematisk.

Hansen (2001) har også funnet at det er effekter av sosial bakgrunn når utdanning holdes konstant. I likhet med Mastekaasa undersøker hun sosial bakgrunns innvirkning på inntekt kontrollert for detaljerte opplysninger om egen utdanningslengde og -type. Men i motsetning til Mastekaasa tar hun utgangspunkt i en Bourdieu-inspirert klasseforståelse. Det innebærer at hun skiller mellom sosial bakgrunn fra økonomisk sektor og fra kulturell sektor. Hansen finner at det er direkte effekter av sosial bakgrunn på inntekt og at det er særlig fordelaktig å ha en høy klassebakgrunn fra økonomisk sektor. I tillegg viser resultatene hennes at sammenhengen mellom sosial bakgrunn og inntekt har økt de senere årene. Dette er altså nok en studie fra Norge som viser at direkte effekter av sosial bakgrunn er vedvarende og ikke tenderer til å forsvinne slik mange antar.

Begge disse studiene viser derimot kun effekten av sosial bakgrunn på *inntekt*. Erikson & Jonsson (1998a) har inkludert yrkesaspektet i en studie av suksess i arbeidsmarked i Sverige. Kontrollert for utdanningsnivå og -type, viser resultatene deres at personer med høy klassebakgrunn har betydelig større sjanse for selv å oppnå en høy klasseposisjon enn personer med lav klassebakgrunn. I en lignende studie fra Nederland finner van de Werfhorst (2002) derimot at det ikke er noen direkte effekter av sosial bakgrunn på egen sosial posisjon, når det gjøres en detaljert kontroll for utdanningsnivå og -type. Det er imidlertid ikke gjort noen grundige undersøkelser av den direkte effekten av sosial bakgrunn på yrkesoppnåelse i Norge, verken når det gjelder sjansen for å oppnå en høy klasseposisjon eller for å havne utenfor arbeidsmarkedet. Det har blitt utført analyser av rekruttering til eliteposisjoner i næringslivet og i det offentlige (Mastekaasa 2004), men dette begrenser seg dermed til å undersøke kun en liten gruppe helt på toppen av det sosiale hierarkiet. Mastekaasa definerer eliteposisjon ut i fra inntektsdistribusjonen innad i hver enkelt organisasjon, og det er derfor ikke en undersøkelse av yrker per se. Goldthorpe & Jackson (2007) hevder at klasse er av avgjørende betydning for individers økonomiske livssjanser, og at klasseposisjon vil være et bedre mål på 'permanent inntekt' enn et tilstandsbilde av et individs inntekt, ettersom inntektsstørrelsen kan variere mye i løpet av en yrkeskarriere. Derfor vil undersøkelser av yrkesklasseposisjon være en bedre tilnærming til studiet av sosial mobilitet.

I motsetning til litteraturen om sammenhengen mellom sosial bakgrunn og tilegnelse av høye klasseposisjoner er studier av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og velferdsmottakelse svært begrenset. I denne oppgaven hevdes det ikke at det er fattigdom undersøkes men stønadsmottakelse. Selv om det vil være en stor grad av korrelasjon mellom disse to fenomenene, er stønadsmottakelse ikke en tilstrekkelig operasjonalisering av fattigdom, blant annet på grunn av temporaliteten i mottak av stønader som sykelønn. Imidlertid kan det å ha stønader som primær inntektskilde være et mål på å befinne seg i en ugunstig livssituasjon. Dermed vil teori og empiri fra litteraturen om fattigdom og marginalisering kunne være relevant. I denne forskningen knyttes ofte marginaliseringsprosesser til individuelle håndtering av spesielle livshendelser, særlig knyttet til ulike overgangsfaser (Hagen & Lødemel 2005). Velferdsforskning har stort sett ignorert betydningen av sosial bakgrunn for bruken av velferdsordningene (Hansen & de Vibe 2005). Der slike undersøkelser er blitt gjort har disse studiene sådd tvil ved teoriene om svært individualiserte marginaliseringsprosesser. I Sverige finner henholdsvis Bäckman & Palme (1998), Stenberg (2000) og Upmark, Lundberg, Sadigh & Bigert (2001) effekter av sosial bakgrunn på sykefravær,

sosialhjelpsmottakelse og mottak av uføretrygd. Upmark et al viser blant annet at lav klassebakgrunn dobler sannsynligheten for å motta uføretrygd.

I Norge har det også blitt forsket på forholdet mellom sosial bakgrunn og mottak av ulike trygder de siste årene. Det har blant annet blitt funnet klare effekter av sosial bakgrunn på sosialhjelpsavhengighet (de Vibe 2006), uføretrygd (Hansen & de Vibe 2005) og arbeidsledighet (Wiborg & Hansen 2009). I alle disse studiene er hovedfokus på innvirkningen foreldrenes inntekt og utdanning har på de ulike sosiale ulempene uten å ta hensyn til individenes eget utdanningsnivå. Hansen & de Vibe (2005) og de Vibe (2006) kontrollerer imidlertid for egen utdanning i en av sine modeller, og finner i begge tilfeller at foreldres inntekt fremdeles har betydning for mottak av sosialhjelp og uføretrygd. Disse direkte effektene legges det lite vekt på, og det gjøres få forsøk på å forklare årsakene til disse funnene.

Med unntak av de Vibe som skiller mellom sterkt og svakt sosialhjelpsavhengige, har disse studiene svært vide klassifiseringer av stønadsmottakelse. For eksempel kategoriserer Wiborg & Hansen individene som arbeidsledige hvis de mottar arbeidsledighetstrygd 30 dager eller mer på et helt år.⁹ I denne oppgaven regnes ikke et individ som stønadsmottaker hvis ikke stønader utgjør størstedelen av inntekten. I tillegg undersøker hver av de skandinaviske studiene de ulike stønadsformene separat. Det er ikke blitt gjort en omfattende studie der forbindelsen mellom sosial bakgrunn og total stønadsmottakelse analyseres.¹⁰

1.5 Oppgavens datamateriale og struktur

De to hovedhypotesene i oppgaven, som jeg skal forankre teoretisk i neste kapittel, er:

Ved lik utdanning har barn med høyere sosial bakgrunn større sannsynlighet for å havne i serviceklassen.

Ved lik utdanning har barn med lavere sosial bakgrunn større sannsynlighet for å være mottaker av offentlige stønader.

---

⁹ Hansen & de Vibe oppgir ikke sin klassifisering av sosialhjelp- og uføretrygdmottakere.

¹⁰ Det er ikke uvanlig at en stønadsmottaker mottar flere ulike stønadstyper.

For å teste disse hypotesene (og noen andre) vil jeg ha en kvantitativ tilnærming, der jeg benytter meg av databehandlingsprogrammet SPSS. Datamaterialet jeg skal bruke er en samling av forskjellige registerdatabaser fra Statistisk Sentralbyrå (SSB). Disse inkluderer den nasjonale utdanningsdatabasen (NUDB), Forløpsdatabasen Trygd (FD-Trygd), Registerbasert inntektsfil og Registerbasert sysselsettingsfil. Fra dette omfattende datamaterialet har jeg valgt å undersøke personer som var 35 år gamle i 2003-2005. Halvparten av enhetene i hver av fødselskohortene 1968-1970 har blitt tilfeldig utvalgt og utgjør mitt datasett. Det totale antall personer blir med dette 93 523. For hver enhet har jeg blant annet detaljerte opplysninger om foreldres utdanning og inntekt, om egen utdanning og inntekt (både type og størrelse) og om en rekke demografiske forhold.

I det neste kapittelet vil først klassesystemet som benyttes i denne oppgaven presenteres. Deretter diskuteres ulike mekanismer som kan bidra til å skape direkte effekter av sosial bakgrunn på serviceklasseoppnåelse og stønadsmottakelse. I kapittel 3 vil datamaterialet og analysenes variabler grundig beskrives. I tillegg vil metodene som benyttes i analysene forklares. Kapittel 4 og 5 fremstiller resultatene fra analysene av henholdsvis serviceklasseoppnåelse og stønadsmottakelse. Til slutt, i kapittel 6, diskuteres funnene fra kapittel 4 og 5 i lys av teorien i kapittel 2.

2 Teori og hypoteser

2.1 Klasseinndeling

Denne oppgaven vil undersøke sosial bakgrunns innvirkning på suksess i arbeidsmarkedet, både sjansen for å oppnå de mest fordelaktige yrkesposisjonene og sjansen for å havne utenfor yrkeslivet. Jeg vil benytte meg av Erikson, Goldthorpe & Portocareros (1979) yrkesklassekategorisering med noen små modifiseringer. Dette er et klasseskjema hvis bruk er svært utbredt i sosiologien om sosial mobilitet og klassestratifikasjon (Erikson & Goldthorpe 1992, Breen 2004, Erikson & Jonsson 1998a, Shavit & Blossfeld 1993). Et klasseskjema skal vurderes ut i fra hvor godt det “explains the consequences experienced by individuals on the basis of differences in the social power that they possess (Breen & Rottman 1995: 51)”, og hvor godt det tjener til formålet i den enkelte analyse (Erikson & Goldthorpe 1992). Validiteten og den forklarende styrken til klasseskjemaet har vært grundig testet og har blitt funnet å være en god beskrivelse av samfunnsstrukturen (Evans & Mills 1998a, 1998b, 2000; Gooderham & Ringdal 1995).

Erikson & Goldthorpe (1992) utviklet sammen med Portocarero (1979) det såkalte EGP-klasseskjemaet som er sterkt influert av Weber. På samme måte som Weber trekker de et skille mellom klasse og stand. Disse regnes som to relaterte men forskjellige former for sosial stratifikasjon. Stand kan regnes som “a structure of relations of perceived, and in some degree accepted, social superiority, equality, and inferiority among individuals (Chan & Goldthorpe 2007: 514)”, og er forbundet med graden av “sosial ære” knyttet til ulike samfunnsposisjoner. Klassestrukturen er derimot formet av de sosiale relasjonene i det økonomiske livet. Men klasser er ikke “‘real’ sociocultural groupings in the sense of collectivities recognized by and subjectively meaningful to their members, and with well-defined social boundaries as created, say, by processes of selection, socialization, or closure (Chan & Goldthorpe 2007: 514)”. I stedet er klasser grupper av individer som befinner seg i samme klassesituasjon, det vil si som har tilnærmet like begrensinger og muligheter i markedet.

Som hos Weber er altså klasse et økonomisk begrep og kan defineres som individer med relativt like livssjanser. Livssjanser er individers mulighet til å tilegne seg knappe og verdifulle ressurser, og bestemmes hovedsakelig av en persons markedsposisjon. I klasseinndelingen differensieres derfor posisjoner i arbeidsmarkedet ut i fra deres

sysselsettingsrelasjoner. Et grunnleggende skille kan trekkes mellom arbeidsgivere, selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere. I dagens industrielle samfunn er eiere stort sett organisasjoner i stedet for individer, og det er store forskjeller blant arbeidstakere i hvilke type relasjon de har til arbeidsgiver (Erikson & Goldthorpe 1992: 40). Hovedsakelig kan det skilles mellom to typer kontrakter som definerer relasjonen mellom arbeidstaker og arbeidsgiver: arbeidskontrakt og servicekontrakt. Kontraktstype bestemmes ut i fra hva som er rasjonelt for arbeidsgiver. Ansatte med servicekontrakt har langtidskontrakter og jobber preget av sikkerhet og gode karrieremuligheter, og de har gjerne en fast månedslønn. Slike ansatte utøver delegert autoritet som en agent for arbeidsgiver, eller besitter spesialiserte ferdigheter eller kunnskaper som er viktige for bedriften. For å kunne utføre denne delegerte autoriteten eller sine ferdigheter må en person med servicekontrakt ha en viss grad av autonomi i arbeidet. Dermed vil deres prestasjoner være avhengig av deres moralske forpliktelser til organisasjonen heller enn av tilstedeværelsen av eksterne sanksjoner.

A service relationship can thus be understood as the means through which an employing organization seeks to create and sustain such commitment; or, that is, as a functional alternative to direct control in regard to those employees whom the organization must to some significant extent *trust* to make decisions and to carry them through in ways that are consistent with organizational values and goals. Erikson & Goldthorpe 1992: 42.

Ansatte med arbeidskontrakt har derimot timelønnsbetalte jobber med korttidskontrakter og uten klare karrierebaner. De har liten grad av autonomi da de gjerne overvåkes av personer med servicekontrakter, og de har også liten grad av spesialisert kunnskap og ekspertise. Servicekontrakten og arbeidskontrakten kan ses på som to ytterpunkter på en skala. Det er altså mulig å ha mer eller mindre av hver av disse sysselsettingsrelasjonene. Men grovt sett kan man si at de med servicekontrakt tilhører serviceklassen, mens de med arbeidskontrakt tilhører arbeiderklassen, og de med en blanding av kontraktstypene havner i mellomliggende klasseposisjoner.

Med utgangspunkt i yrker og disses markedsposisjon har et klassesystem som i sin fullverdige versjon består av 11 klasser blitt konstruert. Dette systemet kan videre omgjøres til å bestå av 8, 7, 5 eller 3 klasser ut i fra behov eller begrensninger. Klasseskjemaet representerer en struktur av ulikhet, men Goldthorpe poengterer at det ikke utgjør en enkel hierarkisk ordning. Han legger imidlertid til at medlemmer av serviceklassen generelt kan betraktes som mer privilegerte enn medlemmene av de andre klassene (Chan & Goldthorpe 2007). Jeg har valgt å legge til en ekstra klasse som ikke blir inkludert i EGP-klasseskjemaet. Denne 12. klassen

vil bestå av alle de som ikke er direkte knyttet til arbeidsmarkedet, altså de som har havnet utenfor arbeidsmarkedet og mottar størstedelen av sin inntekt gjennom trygdeordninger. Dette vil være en gruppe personer med relativt like relasjoner til arbeidsmarkedet, og vil være som en underklasse å regne i dette klasseskjemaet. Goldthorpe (2007) bruker selv begrepet underklasse om en klasse under arbeiderklassen i sin teori om sosiale forskjeller i utdanningsvalg.

Denne oppgaven vil ha et todelt fokus, der den ene delen av analysene vil undersøke den direkte effekten av sosial bakgrunn på sjansen for å oppnå en yrkesposisjon i serviceklassen, mens den andre delen vil undersøke sjansen for å bli stønadsmottaker og dermed være uten en direkte relasjon til en arbeidsgiver ved en service- eller arbeidskontrakt.

2.2 Årsaker til direkte effekt av foreldres utdanning og inntekt på yrkesklasse og trygdestatus

I litteraturen om sosial mobilitet innen sosiologien er det som sagt vanlig å skille mellom direkte og indirekte effekter av sosial bakgrunn. Direkte effekt vil si en statistisk sammenheng mellom en persons sosiale bakgrunn (her foreldres utdanning og foreldres inntekt) og dens nåværende sosiale posisjon, som ikke er mediert gjennom egen utdanning. Sammenhenger mellom opphav og destinasjon som går via egen utdanning kalles de indirekte effektene av sosial bakgrunn. Det finnes flere mekanismer som kan sørge for at personer med høy sosial bakgrunn oppnår en høyere yrkesklasse enn de med lavere sosial bakgrunn, til tross for at de har samme utdanning. Disse mekanismene vil være knyttet til arbeidsmarkedet i stedet for, eller i tillegg til, utdanningssystemet. Sosiale forskjeller i sosial kapital, kulturell kapital og aspirasjoner kan føre til at ulike sosiale grupper har ulike jobb- og karrieremuligheter, ulike jobbprestasjoner og ulike preferanser (Hansen 2001: 211-213). På bakgrunn av dette kan fire hovedmekanismer for direkte effekter av sosial bakgrunn på arbeidsmarkedssjanser utledes. 1) Aspirasjoner/preferanser, 2) Sosiale nettverk, 3) Diskriminering/favorisering, 4) Kognitive og ikke-kognitive ferdigheter (Erikson & Jonsson 1998a).

I tillegg til å virke inn på sannsynligheten for å oppnå posisjoner i serviceklassen, kan disse mekanismene bidra til å beskytte mot å havne i bunnen av klassehierarkiet. Derfor vil jeg i denne oppgaven også undersøke om det er direkte effekter av sosial bakgrunn som påvirker

sannsynligheten for å bli mottaker av offentlige stønader. Sosialdemokratiet Norge har omfattende trygdeordninger som kan benyttes av de som midlertidig eller mer eller mindre permanent havner utenfor arbeidslivet. Eksempler på slike stønader er sykepengen, uførepensjon og sosialhjelp. Med unntak av sosialhjelp er de aller fleste norske trygdene universelle. Det vil si at de er rettighetsfestet og forvaltes av staten. Det er de sentrale myndighetene som setter satsene for hele landet. Disse ytelsene er basert på et tillitsforhold mellom enkeltindivid og det offentlige. For å motta sosialhjelp vil hver enkelt søker derimot personlig vurderes av en sosialarbeider. Sosialhjelp er behovsprøvd og anses som et siste sikkerhetsnett – først når alt annet har slått feil, vil en slik stønad være aktuelt. I denne oppgaven vil jeg ikke skille mellom ulike typer stønader. Det som er av betydning er om personene står utenfor arbeidsmarkedet og derfor ikke kan klassifiseres i EGP-klasseskjemaet, da dette er basert på yrke. I tillegg til de fire generelle ulikhetsmekanismene som ble introdusert ovenfor, vil jeg presentere teorier fra litteraturen om fattigdom og marginalisering som bidrar med potensielle forklaringer på direkte effekter av sosial bakgrunn på stønadsmottakelse. Jeg vil nå ta for meg hver og en av mekanismene, og drøfte deres relevans og betydning for å skape sosiale forskjeller i sannsynligheten for å oppnå serviceklasseposisjon eller bli stønadsmottaker.

2.2.1 Aspirasjoner og preferanser

Hvorfor er mobiliteten inn i de øvre samfunnslag såpass beskjeden når det eksisterer muligheter i samfunnet, spesielt utdanning, som legger til rette for en slik klassereise? Dette er et spørsmål som har blitt viet mye oppmerksomhet i sosiologien og som har fått en rekke forskjellige forklaringer. Teoretikere som Hyman (1953), Parsons (1959) og Merton (1957) var tidlig ute med å vise at lavere klasser har lavere ambisjoner enn middelklassen. Denne konklusjonen ble imidlertid kritisert av Keller & Zavalloni (1964). De hevdet at “we should [...] be prepared to find class-determined variations in aspirations not because the individual class members are more or less ambitious but because the classes themselves are nearer to some goals than to others (1964: 60)”. I stedet for å bruke en absolutt standard på aspirasjonsmålene, bør man se på den relative avstanden fra en persons sosiale posisjon til dennes målsetning. Å ta høyere utdanning vil derfor være mer ambisiøst for en med lav sosial bakgrunn enn for en med høy sosial bakgrunn fordi deres relative avstand fra målet er

forskjellig. Samtidig er de relative konsekvensene av å mislykkes verre for middelklassen da disse vil sammenligne seg med personer med samme sosiale bakgrunn som dem selv. Det er derfor rasjonelt for de lavere klassene å ha lavere absolutte mål enn de fra høyere klasser.

Raymond Boudon bygde videre på dette, og utga i 1974 boka *Education, Opportunity and Social Inequality* som skulle få stor teoretisk betydning for å forklare sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdanning. Teorien, som er blitt kalt sosial posisjonsteori, skiller mellom primære og sekundære effekter som skaper sosiale forskjeller i utdanningsoppnåelse. De primære effektene er de som gjør at barn med høy sosial bakgrunn presterer bedre på skolen. Dette kan blant annet skyldes at familier fra ulike samfunnslag har ulik evne til å ruste sine barn intellektuelt for skolegang (Hernes 1974), eller at skolesystemet favoriserer en spesiell klassekultur – nemlig de høyere klassers kultur (Bourdieu & Passeron 1990). De sekundære effektene av sosial bakgrunn på utdanning er at individer fra forskjellige sosiale klasser gjør ulike utdanningsvalg. En utdanningskarriere består av en rekke overganger der det må foretas et valg mellom å fortsette med videre utdanning eller å slutte. Disse valgene gjøres med utgangspunkt i rasjonelle vurderinger av økonomiske og sosiale kostnader og gevinster (Hansen 1986). Muligheter og begrensninger vil variere med sosial bakgrunn, og derfor vil også vurderinger av disse kostnadene og gevinstene være forskjellig for forskjellige sosiale grupper (Goldthorpe 2000: 170). Disse kostnadene vil relativt sett være større for de med mindre ressurser, og derfor vil kostnader i større grad være en hindring for valg av videre utdanning desto lavere sosial bakgrunn.

Breen & Goldthorpe (1997) viderefører ideene til Keller & Zavalloni og Boudon i sin teori om relativ risikoaversjon. Deres tanke er at individer fra alle samfunnslag har som målsetning å opprettholde en samfunnsposisjon som er minst like god som foreldrenes. Det vil med andre ord si å unngå nedadgående sosial mobilitet. Aspirasjonene kan godt være høyere også, men Breen & Goldthorpe tar som utgangspunkt at strategiene for å opprettholde sin sosiale posisjon ikke nødvendigvis er lik som strategiene om oppadgående mobilitet. Det kan derfor bli en avveining mellom å ta en risiko og satse på oppadgående mobilitet, eller å ta en tryggere rute for å sikre seg stabilitet. Goldthorpe skiller mellom strategier “nedenfra” og “ovenfra”. Mobilitetsstrategiene “nedenfra” er de som gjerne innebærer vanskelige valg og er preget av begrensede ressurser, og det er her det kan oppstå konflikt mellom å forsvare sin samfunnsposisjon eller å søke oppadgående mobilitet.

I den enkleste versjonen av sin modell av utdanningsvalg og konsekvenser antar Goldthorpe (2007) at en person kan ende opp i tre klasser: serviceklassen, arbeiderklassen og underklassen. Ved hver overgang i utdanningssystemet må en person (eventuelt i samråd med sin familie) gjøre et valg om å fortsette eller å forlate utdanningen. En videre antagelse ved modellen er at det er verre å starte en utdanning og mislykkes enn ikke å ha begynt den i det hele tatt. Ifølge Goldthorpe øker nemlig et mislykket utdanningsløp sannsynligheten for å havne i underklassen, og dette vil naturligvis innebære nedadgående sosial mobilitet både for serviceklassebarn og arbeiderklassebarn. Det er naturlig å forestille seg at denne underklassen, som Goldthorpe ikke gir noen spesifikk beskrivelse av, tilsvarer den gruppen av mennesker som mottar offentlig stønad. Dette er en gruppe som står utenfor arbeidslivet og av den grunn kan regnes som marginalisert i samfunnet.¹¹

Boudon (1974) og Breen & Goldthorpe (1997) hevder altså at folk er sterkt motivert til å unngå nedadgående sosial mobilitet, og bruker dette til å forklare hvorfor det er store sosiale forskjeller i utdanning. Men de problematiserer ikke overgangen fra utdanningssystemet til yrke, og tar nesten for gitt at høy utdanning alltid fører til høy yrkesposisjon, mens en lav eller feilslått utdanning fører til lave klasser. De overser med andre ord mekanismene mellom utdanning og arbeidsliv, og de mekanismene som gir direkte effekter av sosial bakgrunn. Uansett kan motivasjonen om å unngå nedadgående mobilitet også være en mekanisme som fører til sosiale forskjeller i yrkesoppnåelse blant de med *lik* utdanning. Ønsket om å unngå nedadgående sosial mobilitet handler i siste instans om yrkesoppnåelse, ikke utdanningsoppnåelse. For å unngå intergenerasjonell nedadgående klassemobilitet trenger derfor et individ med høy sosial bakgrunn å skaffe seg et bedre yrke enn et individ med lavere sosial bakgrunn. Aspirasjonene og preferansene til personer når det gjelder karrierer kan derfor tenkes å være ulikt fordelt over de sosiale strataene. Forskjellige aspirasjoner kan få utslag i for eksempel innsatsevne og villighet til å søke nye og bedre jobber, eller lønnet arbeid i det hele tatt, og dette kan bidra til at det oppstår direkte effekter av sosial bakgrunn på yrkesoppnåelse.

---

¹¹ Jamfør Erik Olin Wrights (1994) underklasse.

2.2.2 Sosiale nettverk/sosial kapital

En annen kilde til direkte effekter av sosial bakgrunn på rekrutteringen i arbeidslivet er besittelse av ulike ressurser som virker ved hjelp av andre mekanismer enn gjennom utdanningssystemet. Sosial kapital er en slik type ressurs som ikke burde ha noen vesentlig innvirkning på utdanningsoppnåelse, men som kan være knyttet til suksess i arbeidsmarkedet.

James Coleman (1988) skiller mellom tre former for sosial kapital: forpliktelser og forventninger; informasjonskanaler; og sosiale normer. Den første formen avhenger av det sosiale miljøets pålitelighet, altså om forpliktelser gjengjeldes, og av i hvor stor grad forpliktelsene holdes. Individer i sosiale strukturer med høyt nivå av utestående forpliktelser har mye sosial kapital å trekke på. Informasjon er et grunnleggende element for handling. Men ervervelse av informasjon er kostbart. Ett middel for å skaffe seg informasjon er gjennom sosiale relasjoner, og derfor er informasjonskanaler en svært viktig form for sosial kapital. Den siste formen for sosial kapital, sosiale normer, kan være mektig, men er samtidig skjør. I noen tilfeller er normene internaliserte, mens de i andre tilfeller holdes ved like av eksterne gevinster eller sanksjoner. Effektive normer kan for eksempel gjøre samfunnet tryggere ved å hemme kriminalitet, eller føre til større mellommenneskelig tillit gjennom altruistiske verdier.

Sosial kapital er lik andre former for kapital i at den er produktiv. Den gjør mulig oppnåelsen av visse mål, som i fraværet av kapitalen ikke ville vært mulig. Samtidig skiller den seg fra andre kapitalformer ved at “social capital inheres in the structure of relations between actors and among actors. It is not lodged either in the actors themselves or in physical implements of production (Coleman 1988: 98)”. Videre i denne delen av kapittelet vil først sosial kapital som informasjonskanal og sosiale nettverk være i fokus, mens jeg deretter vil komme inn på normentet ved sosial kapital og knytte dette til direkte effekter på stønadsmottakelse.

Begrepet sosial kapital knyttes ofte også til Pierre Bourdieu. Han definerte sosial kapital som “the aggregate of the actual or potential resources which are linked to possession of a durable network of more or less institutionalized relationships of mutual acquaintance or recognition (Bourdieu 1986: 248)”. Sosial kapital i form av sosiale nettverk anses som en ressurs som kan akkumuleres over tid og overføres til neste generasjon. I likhet med kulturell og økonomisk kapital kan sosial kapital brukes i kampen om sosiale posisjoner ved å oppnå egne fordeler og ved å ekskludere andre (Pichler & Wallace: 319).

Ut fra Bourdieus definisjon kan sosial kapital deles inn i to elementer: 1) Det sosiale forholdet som gir personen tilgang til sine kontacters ressurser, og 2) mengden og kvaliteten på disse ressursene (Portes 1998: 3-4). Men det er viktig å legge merke til at det ikke er personen selv som er kilden til fordeler, men de personene han har sosiale bånd til. På hvilken måte kan en aktør dra nytte av disse sosiale båndene, og hvilke fordeler kan han oppnå? Hva kjennetegner et godt sosialt nettverk? Og er det egentlig forskjell i sosial kapital blant ulike samfunnsskinner?

Lin (2001a, 2001b) argumenterer for at de sosiale nettverkene i høyere sosiale lag vil være mindre, tettere og mer lukket enn ved andre samfunnslag. Dette fordi øvre samfunnsskinner vil prøve å monopolisere ressurser og derfor ekskludere lavere lag, samtidig som prinsippet om homososiale preferanser oppmuntret til å søke kontakt med personer som ligner en selv (Pichler & Wallace 2009: 320). Men som vi skal se støtter ikke all empirisk forskning opp om dette. Å ha et heterogent nettverk åpner opp for tilgang til et vidt spekter av ressurser og vil derfor kunne være til fordel for en person uavhengig av egen sosial posisjon.

Dette perspektivet finnes blant annet i Granovetters (1973, 1995) innflytelsesrike teori om *the strength of weak ties*. Grovt sett kan båndene mellom to personer være av tre slag: sterke, svake eller fraværende. Styrken på båndene er en kombinasjon av tidsmengden, den emosjonelle intensiteten, intimiteten og de resiproke tjenestene som karakteriserer båndet (Granovetter 1973: 1361). Granovetter mener at såkalte brobyggende bånd er svært viktig for spredning av informasjon. Dette er bånd som er den eneste linken mellom to personer. Av dette følger det at dette også er den eneste linken mellom alle de andre kontaktene til hver av de to individene. Derfor blir dette båndet avgjørende for spredning av informasjon mellom nettverk. Granovetter viser videre at slike bånd aldri vil være sterke bånd, men alltid svake bånd. Informasjon vil derfor kunne spres til et større antall personer og over lengre sosiale avstander når det blir sendt via svake bånd enn via sterke bånd (Granovetter 1973: 1366). Samtidig vil de kontaktene et individ har et svakt bånd til mer sannsynlig være del av andre sosiale sirkler enn den selv og derfor ha tilgang til annen informasjon enn det individet selv har (Granovetter 1973: 1371). En rekke studier viser at det er gjennom personlige kontakter ansatte i størst grad får vite om nye jobber (blant annet Petersen, Saporta & Seidel 2000). Granovetter (1995) finner også at man er mer fornøyd i jobben og har høyere lønn i jobber man har anskaffet seg gjennom personlige kontakter. Det er altså ikke hovedsakelig gjennom sterke bånd til en nær sirkel av familie og nære venner man kan skaffe seg fordeler i

arbeidslivet, men gjennom svake bånd til et stort nettverk av spredte kontakter. Gjennom slike svake bånd øker informasjonsflyten, og ressursene blir mer mangfoldige.

En vanlig antakelse er at personer med høyere sosial bakgrunn har fordeler når det kommer til å skaffe arbeid og i konkurranse om forfremmelse fordi de har større nettverk og flere kontakter i høyere sosiale posisjoner enn de fra de lavere klasser. Å undersøke sosial kapital er imidlertid komplisert fordi det kan være vanskelig å kvantifisere sosiale nettverk, men det er allikevel gjort en rekke forsøk. Pichler & Wallace (2009) prøver for eksempel å undersøke rollen sosiale nettverk har for sosial stratifikasjon. De poengterer at det er viktig å se på både sosiale nettverks ekstensivitet og intensivitet. Med ekstensivitet mener de størrelsen på nettverket og mangfoldet, altså hvor sosialt heterogent nettverket er. Intensivitet innebærer hvor hyppig man pleier kontaktene sine. I tillegg skiller de mellom formelle og uformelle nettverk, der formelle nettverk er deltakelse i frivillige organisasjoner eller aktiviteter, og uformelle nettverk er omgang med venner, naboer og kolleger. De finner at høyere sosiale grupper både har høyere intensitet og større og mer heterogene formelle nettverk enn lavere grupper. De har også litt større ekstensive uformelle nettverk, men her er intensiviteten noenlunde lik for alle klasser. Det er altså tydelig at den sosiale kapitalen varierer med den sosiale samfunnsposisjonen man har. Et problem med Pichler & Wallaces analyser er at de i sine undersøkelser ikke tar hensyn til kvaliteten på det sosiale nettverket. Resultatene deres viser ikke noe om kontaktenes sosiale posisjon. Det kan hende det vil være mer fordelaktig å ha noen få innflytelsesrike kontakter enn mange ubetydelige kontakter. Så selv om det er naturlig å anta at man har kontakter fra tilsvarende sosiale lag som en selv, viser ikke Pichler & Wallaces undersøkelser dette.

Li, Savage & Warde (2008) tar imidlertid ikke dette for gitt. Derimot deler de Pichler & Wallaces syn på betydningen av sosial kapital, og de hevder at “social capital is a key element in the consolidation and reproduction of class advantage in Britain (Li et al 2008: 392)”. I tillegg til å se på størrelsen på sosiale nettverk, undersøker de også den sosiale statusen til kontaktene i nettverket. Disse faktorene sammenligner de hos fire sosiale grupper: stabile i serviceklassen; oppadgående fra arbeiderklassen til serviceklassen; nedadgående mobile fra serviceklassen til arbeiderklassen; og stabile i arbeiderklassen. Kontaktenes status er regnet ut fra hvilken type jobb de har. Ikke overraskende finner de at den stabile serviceklassen er den gruppen med sosiale kontakter med høyest yrkesstatus. De to mobile gruppene har relativt lik status på sine kontakter, mens arbeiderklassen har lavest status på sine nettverk. Resultatene

viser også at serviceklassen, i tillegg til å ha større og “bedre” sosiale nettverk, har større spredning på kontaktene sine i det sosiale spekteret. De finner også at kvinner har signifikant mindre sosiale nettverk enn menn. Li et al (2008: 407) mener de med sin studie kan konkludere med at intergenerasjonell reproduksjon av sosial kapital forekommer og at det er viktig for opprettholdelsen av sosial ulikhet.

Som nevnt tidligere er sosial kapital et begrep med flere betydninger. Det kan blant annet anses som individers sosiale nettverk eller som generalisert tillit i samfunnet som helhet. For Robert Putnam (2001) er sosial kapital en kapital som fremmer samarbeid fordi folk stoler på hverandre, og den produseres gjennom deltakelse i sivilsamfunnet. Videre skiller Putnam mellom to typer sosial kapital: *bonding* og *bridging*. *Bonding* sosial kapital er “inward looking and tend to reinforce exclusive identities and homogeneous groups”, mens *bridging* sosial kapital er “outward looking and encompass people across diverse social cleavages (Putnam 2001: 22)”. Ut i fra disse definisjonene vil jeg heretter kalle disse begrepene henholdsvis eksklusiv og inklusiv sosial kapital. Vi kan se det er klare likhetstrekk mellom disse formene for sosial kapital og Granovetters sterke og svake sosiale bånd. Men der Granovetter fokuserer på informasjonsflyt mellom sosiale aktører, retter Putnams inndeling i større grad søkelyset mot sosial kapitalens dualitet – altså at det er positive og negative sider ved sosial kapital. I likhet med andre former for kapital kan sosial kapital “be directed toward malevolent, antisocial purposes (Putnam 2001: 21)”. Nettverk og deres assosierte resiprositetsnormer er generelt bra for de som er på innsiden av nettverket, men kan virke ekskluderende og marginaliserende for de som står utenfor. Dette betyr imidlertid ikke at eksklusiv (*bonding*) sosial kapital er utelukkende negativ, mens inklusiv (*bridging*) sosial kapital er utelukkende positiv. For eksempel er eksklusiv sosial kapital viktig for å underbygge resiprositet og for å mobilisere solidaritet i et samfunn. Tette nettverk vil derfor kunne gi sosial og psykologisk støtte for de marginaliserte innen fellesskapet (Putnam 2001: 22). Portes (1998) hevder imidlertid at slike tette nettverk kan være negative også for de innenfor nettverket. Én negativ konsekvens av sosial kapital er nemlig det han kaller ‘downward levelling norms’. Med dette mener han at marginaliserte grupper kan utvikle interne normer som bidrar til å holde gruppen marginalisert. I situasjoner hvor gruppesolidaritet er basert på en felles opplevelse av motgang og opposisjon mot majoritetssamfunnet, vil individuelle suksesshistorier undergrave gruppesamholdet fordi dette samholdet er basert på at slik oppadgående mobilitet ikke er mulig. Resultatet er normer som

holder den marginaliserte gruppen nede og som tvinger de ambisiøse til å forlate den (Portes 1998: 17).

Som vi har sett tidligere har undersøkelser vist at det er sosiale forskjeller i sosial kapital, både i kvalitet, heterogenitet og intensitet. Personer fra lavere klasser har sosiale nettverk som er mindre både i utbredelse i det sosiale hierarkiet og i hyppigheten kontaktene pleies, samtidig som kontaktenes sosiale posisjon er lavere. De sosiale nettverkene til personer som står utenfor arbeidsmarkedet vil være spesielt ufordelaktige. Pichler & Wallace (2009) finner i sin studie av 27 europeiske land at i arbeiderklassen har de som står uten arbeid signifikant mindre sosiale nettverk enn de i arbeid.¹² I tillegg viser Granovetter (1995) blant annet at unge voksne ikke finner jobber selv, men at jobber i stedet kommer til dem gjennom foreldre og andre voksne i deres nære omgangskrets. Det er med andre ord grunner til å tro at lite sosial kapital som følge av oppvekst i lavere klasser gir større sannsynlighet for å havne utenfor arbeidsmarkedet, og at dette er effekter av sosial bakgrunn som hovedsakelig ikke opererer gjennom utdanningssystemet.

I tillegg vil det være en ekstra ulempe å ha *foreldre* som selv står utenfor arbeidsmarkedet. En grunn til dette er at arbeidsløshet kan redusere sosial kapital tilgjengelig for deres barn – i form av sosiale normer om arbeid, kunnskaper om veier inn i arbeid og gjennom mangel på de informasjonskanaler om ledige jobber og sosiale kontakter som vanligvis er tilgjengelig for de i arbeid (Hyggen 2006: 499). Angående sosiale normer om arbeid, er det blitt hevdet at velferdstilbud kan føre til disinsentiver mot å jobbe. Samtidig kan stigmaet knyttet til å motta velferd svinne hen i sosiale miljøer hvor mange har samme erfaringer. Barn som vokser opp i slike miljøer kan få dårlig arbeidsmoral (Wiborg & Hansen 2009: 383). I tillegg til begrenset kunnskap om veier inn i arbeid og tilgang på informasjon om ledige jobber, vil barn av trygdete foreldre ha mer kjennskap til selve trygdesystemet og dermed kunnskap om hvordan man kan utnytte seg av dette.

Wiborg & Hansen (2009) finner at foreldres utdanning også er av avgjørende betydning i den intergenerasjonelle overførselen av sosiale ulemper. Dette kan tolkes dit hen at kulturelle ressurser også spiller en viktig rolle for å unngå å bli en mottaker av stønader. Det kontrolleres imidlertid ikke for egen utdanning i disse analysene.

---

¹² Pichler & Wallace opererer med en klasseinndeling basert på yrke, der de to laveste klassene er 'working class' og 'never in paid work'. Hvordan de har plassert ikke-arbeidende i arbeiderklassen gir de ikke uttrykk for.

For å oppsummere: Gjennom å ha større og mer heterogene nettverk bestående av kontakter med relativt høyere sosial status, har høyere sosiale klasser mer sosial kapital enn lavere klasser. Denne sosiale forskjellen i sosial kapital bidrar til å opprettholde sosial ulikhet i samfunnet blant annet ved å gi en ujevn fordeling av informasjon og fordeler på arbeidsmarkedet. De som står utenfor arbeidsmarkedet eller som har foreldre som gjør det kan være spesielt marginalisert i tilgangen på denne ressursen. I tillegg kan det være sosiale forskjeller i sosiale normer om arbeidets verdi og stigmaet knyttet til stønadsmottakelse.

2.2.3 Diskriminering/favorisering

Rekruttering til stillinger gjennom uformelle sosiale nettverk kan på sett og vis betraktes som diskriminering, men det finnes også andre former for diskriminering som kan føre til direkte effekter av sosial bakgrunn på yrkesoppnåelse.

Diskriminering kan skje på bakgrunn av etnisitet, kjønn eller klasse, og det kan skje bevisst eller ubevisst. Diskriminering kan altså skje på mangfoldige måter, mange av hvilke er uintenderte. Hovedsakelig er det de bevisste intenderte handlingene av diskriminering som har hatt fokus politisk og i samfunnsvitenskapen. Det har gjerne blitt definert som en forskjellsmessig behandling av personer på grunn av statuskarakteristikk som er funksjonelt irrelevante. Implisitt i dette er at diskriminering foregår på bakgrunn av negative følelser (antipati, avsky, frykt) eller negative oppfatninger (sosiale stereotyper) mot medlemmer av en statusgruppe (Reskin 2002: 219). Det har altså blitt lagt vekt på emosjonelle årsaker til diskriminering.

Samtidig har også en annen type diskriminering vært konstatert – statistisk diskriminering. Denne diskrimineringsformen er også bevisst, men har et rasjonelt, i stedet for emosjonelt, grunnlag. Statistisk diskriminering skjer når arbeidsgivere må ta en beslutning, for eksempel om ansettelse, med mangelfull informasjon om kandidatene. For å redusere informasjonskostnadene foretar arbeidsgiverne beslutninger om individers produktivitet basert på statistiske generaliseringer om statusgruppen de tilhører (Phelps 1972 i Reskin

2002). Det innebærer at individer med ellers identiske observerbare karakteristikk kan bli behandlet ulikt fordi de tilhører sosiale grupper som i gjennomsnitt har ulik produktivitet.¹³

Barbara Reskin (2002) mener at disse teoriene om diskriminering ikke avdekker alle mekanismene. Hun hevder at en viktig årsak til diskriminering er automatiske, ubevisste kognitive prosesser. Gjennom sosialpsykologiske teorier om kategorisering, gruppedynamikk og stereotypisering, viser Reskin hvordan ubevisste preferanser og handlinger på mikronivå kan føre til betydelige og vedvarende forskjeller mellom statusgrupper, for eksempel mellom personer med høy eller lav sosial bakgrunn.

For å strukturere og forenkle en kompleks verden benytter hjernen seg av en rekke mentale knep eller snarveier. Blant annet er det nyttig å klassifisere mennesker i forskjellige kategorier. Noen av disse gruppene vil vi identifisere oss med og føle tilhørighet i. Disse kalles inngrupper. Samtidig vil vi også sammenligne vår gruppe med andre grupper (utgrupper). Når dette gjøres vil vi ha en naturlig tilbøyelighet til å favorisere vår egen gruppe. "Vi" er bedre enn "Dem". Eksperimenter har vist at disse følelsene gjør seg gjeldende selv om gruppeinndelingen er helt arbitrær (Myers 2008: 318-319). Kategorisering i inngrupper og utgrupper gjør altså at vi automatisk foretrekker personer vi kan identifisere oss med, altså personer som ligner oss selv. Dette kan føre til et fenomen Rosabeth Moss Kanter (1977) har kalt homososial reproduksjon. Hun knytter dette til rekruttering til høyt belønnede prestisjeposisjoner. Som en respons og forsikring mot usikkerheten rundt personers kvaliteter og prestasjonsnivå, vil ledere ekskludere personer som de oppfatter som annerledes enn dem selv og bruke sosial homogenitet som et seleksjonskriterium.

When one reads the speeches and reports of executives about the type of man that is required, one cannot avoid this simple conclusion: he must 'fit in' with those already at the top. This means that he must meet the expectations of his superiors and peers; that in personal manner and political view, in social ways and business style, he must be like those who are already in, and upon whose judgements his own success rests. Mills (1956) i Brown & Hesketh (2004: 189).

Siden det hovedsakelig er personer med høy sosial bakgrunn som sitter i maktposisjoner til å ta beslutninger om ansettelser, forfremmelser og oppsigelser, kan det antas at disse mekanismene ikke er fordelaktige for personer med lav sosial bakgrunn (Reskin 2002: 223).

---

¹³ Statistisk diskriminering kan, for eksempel, lett bli en konsekvens av forskning som hevder det er IQ-forskjeller mellom svarte og hvite.

Premisset om homososial reproduksjon kan også knyttes til Bourdieus begrep om kulturell kapital. Gjennom sosialiseringen internaliseres kulturelle disposisjoner og smak i individers kropp og sinn, eller i hva som kalles habitus. En persons habitus både klassifiserer og klassifiseres. “Det er i forbindelsen mellom disse to egenskapene, evne til å produsere klassifiserbare praksiser og verk, samt evne til å differensiere og verdsette disse praksisene og produktene (smak), at den representerte sosiale verden konstitueres, det vil si livsstilenes rom (Bourdieu 2006a: 75).” Det vil si at “[l]ivsstilene er [...] systematiske produkter av habitus som blir systemer av sosialt kvalifiserte tegn (som ’distingvert’, ’vulgær’, osv.) idet de oppfattes i deres gjensidige relasjoner utifra habitusens skjemaer (Bourdieu 2006a: 77)”. Individer med oppvekst i forskjellige sosiale miljøer skiller seg altså fra hverandre i måtene de oppfører seg på og i signalene de sender. Samtidig oppfattes og verdsettes disse tegnene ulikt ut i fra hvilken sosial bakgrunn man har. Livsstiler og væremåter er dermed relatert til sosial bakgrunn, og fordi vi liker de som ligner oss selv, vil dette virke til fordel for de som har samme type oppvekst som de i beslutningsposisjoner.

En annen måte vi forenkler verden på er ved å stereotypisere. Dette er en form for generalisering, og er ikke noe galt i seg selv. Stereotypisering kan defineres som “a belief about the personal attributes of a group of people (Myers 2008: 302)”. Ettersom vi automatisk foretrekker og husker informasjon som støtter våre stereotypier og ignorerer og glemmer informasjon som utfordrer dem, er stereotypier svært motstandsdyktige for ny informasjon. Siden stereotypier kan overkjøre “bevis” på denne måten, følger det at vi benytter oss av stereotypier når vi har mangelfull informasjon om andre (Reskin 2002: 223). På bakgrunn av dette kan stereotypier ha negative konsekvenser for personer med lav sosial bakgrunn. Arbeidsgivere i høye posisjoner har kanskje lite erfaring med personer fra lavere samfunnslag og kan derfor trekke på eventuelle stereotypier om at de er mindre begavede og late.¹⁴

En ansettelsesprosess innebærer ofte tidspress, informasjonell overbelastning, mangelfull informasjon om de spesifikke individene og press om å ta en beslutning. En slik situasjon vil kreve kognitiv effektivitet, og derfor kan stereotypier fort gjøre seg gjeldende (Reskin 2002: 224). Reskin (2002: 221) mener vi må innse at diskriminerende utfall – mange hvis involverer mikrohandling av diskriminering – er utbredt og tillater medlemmer av favoriserte grupper å akkumulere fordeler, mens medlemmer av ikke-favoriserte grupper akkumulerer ulemper. Dette kan altså bety utilsiktet diskriminering mot personer fra lave samfunnslag.

---

¹⁴ Rosenbaum (2001) viser at arbeidsgivere i liten grad legger vekt på karakterer i rekrutteringsprosesser.

2.2.4 Kognitive og ikke-kognitive ferdigheter

I tillegg til å kunne medføre direkte effekter av sosial bakgrunn gjennom homososial reproduksjon, kan kulturell kapital også knyttes til eventuelle sosiale forskjeller i ferdigheter og produktivitet.

En persons evner kan deles inn i kognitive og ikke-kognitive ferdigheter. Kognitive ferdigheter inkluderer lese-, skrive- og taleferdigheter, akademisk og jobbrelatert kunnskap, hukommelse og logiske evner. Dette er evner som gjerne kan måles enkelt ved hjelp av forskjellige tester. Ikke-kognitive ferdigheter kan være så mangt, og vises i all menneskelig aktivitet og personlighetstrekk. Slike ferdigheter spenner seg fra evne til innsats, disiplin og entusiasme til såkalt sosial intelligens, selvtillit, impulsivitet, lederskapsevner og ro (Farkas 2003: 543-544).

Direkte effekter av sosial bakgrunn kan gjøre seg gjeldende gjennom sosiale forskjeller i kognitive og ikke-kognitive ferdigheter på hovedsakelig to måter: 1) ved å skape sosiale forskjeller i produktivitet som så gir ulik belønning, eller 2) ved å gi ulike evner til å skaffe seg fordeler i arbeidslivet (Mastekaasa 2009: 22). I det første tilfellet er det ferdigheter som faktisk gjør personer av høyere sosial bakgrunn til bedre ansatte. Mens det i det andre tilfellet er ferdigheter som gjør disse personene bedre til å promotere seg selv og stige i gradene i arbeidsmarkedet til tross for at de ikke er noe mer produktive enn andre. Collins (1979) kaller det siste å ha politiske ferdigheter fremfor produktive ferdigheter.

Utviklingen av både kognitive og ikke-kognitive ferdigheter kan knyttes til overførselen av kulturell kapital. Bourdieu (2006b) sier det finnes tre former for kulturell kapital: kroppsliggjort, objektivert og institusjonalisert. Adferd og ferdigheter er en del av den kroppsliggjorte kulturelle kapitalen. I kroppsliggjort form tar kulturell kapital form av varige disposisjoner i bevissthet og kropp. Dette er en del av Bourdieus habitusbegrep. Bourdieu definerer habitus som kroppens “tillærte og tilvante handlemåter og tolkningsmønstre, som igjen er dannet gjennom tidligere praktisk virksomhet, særlig under oppveksten (Bourdieu 1995: 36)”. Akkumuleringen av kulturell kapital skjer kontinuerlig gjennom sosialiseringen, og er en (skjult) overførsel av foreldres kulturelle kapital til barna. Denne ressursen blir så internalisert i barna og viser seg blant annet gjennom måten de går og snakker på, deres sosiale evner, deres smak og deres beherskelse av den dominerende legitime kulturens koder.

Kulturell kapital og tilegnelsen av disse kognitive og ikke-kognitive ferdighetene er sterkt relatert til sosial posisjon. Esping-Andersen (2008) mener de sosiale forskjellene skyldes forskjeller i tidsinvesteringen i barna og kvalitetsforskjeller i hvordan denne tiden blir brukt. Han finner blant annet at blant høyt utdannede foreldre har fedres tidsinvestering i barna økt kraftig de siste tiårene, samtidig som mødrenes tidsinvestering har vært stabil. I tillegg har økningen i tidsbruk spesielt omfattet aktiviteter som skal virke utviklende på barnas kognitive og ikke-kognitive evner. Esping-Andersen mener dette betyr at høyt utdannede foreldre nedvurderer verdien av inntekt og egen fritid for å maksimere investeringene i sine barn. Blant lavt utdannede foreldre har derimot ikke denne utviklingen i tidsbruk skjedd, og barn fra disse sosiale lagene mister dermed en dimensjon i den kognitive og ikke-kognitive stimulasjonen. Dermed vil barn fra høyere sosiale lag tilegne seg en mer fordelaktig habitus enn barn fra lavere sosiale sjikt.

Selv om habitus i størst grad formes under oppveksten, er den under kontinuerlig forandring gjennom hele livet og utvikles også gjennom utdanning og yrkesliv. Kulturell kapital er spesielt knyttet til utdanning, både egen og foreldres. Høy utdanning innebærer høy kulturell kapital, dermed vil barn av høyt utdannede foreldre i større grad enn barn av lavt utdannede foreldre internalisere en habitus, med dens kognitive og ikke-kognitive ferdigheter, som verdsettes i både skolen og i arbeidslivet.

Gir disse ferdighetene noe utbytte i arbeidsmarkedet? En rekke studier har undersøkt dette. Jencks (1979 i Farkas 2003) fant at ikke-kognitive ferdigheter som lederskap, studievevaner, flittighet og utholdenhet i den videregående skolen predikerte høyere yrkesoppnåelse og bedre lønn mange år senere. Ikke-kognitive ferdigheter ga til og med en større effekt på lønn enn akademiske ferdigheter. Lignende funn ble også funnet av Rosenbaum (2001). Bowles, Gintis & Osborne (2001) regnet, med en litt omstridt metode, ut at bare cirka 20 prosent av den ekstra lønnen for hvert ekstra skoleår skyldes kognitive ferdigheter, og at hele 80 prosent derfor skyldes ikke-kognitive ferdigheter og oppførsel. Farkas (2003) mener utregningsmetoden har ført til en overestimering av ikke-kognitive ferdigheters effekt, men det viser allikevel betydningen slike ferdigheter har i arbeidsmarkedet.

Det er grunn til å tro at høy sosial bakgrunn gir fordeler i form av sosiale ferdigheter, kunnskap om høyere klassers kulturelle koder og andre kulturelle ferdigheter. Høy sosial bakgrunn kan altså gi fordeler i form av kulturell kapital som ikke kan læres gjennom utdanningssystemet (Mastekaasa 2004: 222). Å kjenne og mestre de øvre klassers kulturelle

koder kan gi økt produktivitet i yrker som krever personlig samhandling, spesielt der klientene tilhører høyere sosiale lag. På den annen side kan familiaritet med de kulturelle kodene gi fordeler i rekrutteringsprosesser, både ved å mestre ulike situasjoner med større ro og eleganse (Bernstein 1975), og ved hjelp av homososiale preferanser. “[W]hen stratification decisions are made – teachers assigning grades to children, colleges deciding whom to admit, employers deciding whom to hire or promote – judgements of skills that increase productivity are intertwined with notice of high- or low-status cultural signals that do not, by themselves, increase productivity (Farkas 2003: 546).” Ulike egenskaper og ferdigheter som er korrelert med oppvekstvilkår kan altså være vesentlig betydning i rekrutteringsprosesser i arbeidslivet.

2.2.5 Strukturelle forhold

Blant andre Brown (1995) og Brown & Hesketh (2004) har skrevet om hvordan arbeidsmarkedet har forandret seg de siste tiårene og hvilken betydning dette har fått for arbeidstakere. Organisasjonell restrukturering har forsøkt å gjøre næringslivet flatere og mer fleksibelt. Dette har destabilisert byråkratiske karrierestrukturer (Brown 1995: 34). Hvor man tidligere kunne gjøre en lang og stabil lineær karriere innen én bedrift, har karriereveiene nå blitt grenseløse. Arbeidstakere har større frihet til hyppige bytter av jobber mellom ulike organisasjoner (Brown & Hesketh 2004: 17-18). Dette har ført til et skifte i hvilke type personer organisasjoner er på jakt etter. Ifølge Brown & Hesketh (2004: 35) er personlig kapital en kombinasjon av harde valutaer (utdanningspapirer, arbeidserfaring og andre premierte/dokumenterte prestasjoner) og myke valutaer (interpersonale ferdigheter, karisma, utseende og aksent). Med skiftet i organisasjonsideologi har myke valutaer blitt viktigere enn før. Dette skyldes at det i det fleksible paradigmet for organisatorisk effektivitet virker som den harde valutaen gir rekrutteringspersonalet mindre informasjon om det de trenger å vite når de skal bedømme de relative merittene til kandidatene (Brown 1995: 38). I det byråkratiske organisasjonsparadigmet var det en byråkratisk personlighet som var ettertraktet. Dette karakteriseres av konform regelfølgende adferd, og med et klart skille mellom personlig sfære og intime relasjoner, og den upersonlige arbeidsrutinen. Her var hard valuta det viktigste. Med skiftet i mange bedrifter til en fleksibel organisering er det en karismatisk personlighet som er fordelaktig. Denne personlighetstypen inneholder de ikke-kognitive ferdighetene som lettere erverves gjennom en oppvekst i høyere samfunnslag enn gjennom utdanning (Hansen

2001: 212), og karakteriseres av uformelle personifiserte relasjoner til kollegaer og samarbeid. Det er altså de myke valutaene som prioriteres. Forandringene i arbeidsmarkedet har også gjort sosial kapital viktigere. Fleksible karrierer fremhever “the need for marketable skills and external networks that offer invaluable contacts and job information (Brown & Hesketh 2004: 18)”.

Det har også blitt spekulert i hvordan ulike politiske styreformer, ulike utdanningssystemer og samfunnsforhold kan ha innvirkning på overførselen av sosiale ressurser. Store, åpne utdanningsinstitusjoner uten eliteskoler kan bety små muligheter for å utnytte en høyere sosial bakgrunn i skolen og et resultat kan være at klasseeffekter i stedet gjør seg gjeldende på arbeidsmarkedet (Mastekaasa 2004: 223). Lite økonomisk ulikhet i samfunnet gjør at det er mindre forskjeller i ressurser som kan overføres og at den direkte og indirekte effekten av sosial bakgrunn blir mindre (Hansen 2001). Men samtidig trenger ikke dette bety at forskjellene i kulturell kapital ikke er tilstedeværende, og disse sosiale forskjellene vil fortsatt kunne være av betydning. I tillegg viser Hansen (2008) at økonomisk ulikhet har økt i Norge de siste årene.

For å oppsummere: Intergenerasjonell overførsel av kulturell kapital og andre ressurser fører til forskjellige klassespesifikke habituser. Disse består blant annet av en rekke ferdigheter som dermed er korrelert med sosial bakgrunn. Slike ferdigheter kan få betydning i arbeidsmarkedet enten ved å øke personens produktivitet eller ved å øke dens evne til å skaffe seg fordeler i forbindelse med ansettelse, forfremmelser og oppsigelser. Et skifte til en mer fleksibel yrkesstruktur de siste tiårene har ført til at disse ferdighetene har fått større betydning for yrkesoppnåelse. Samtidig er også sosiale nettverk blitt viktigere. Dette innebærer at den direkte effekten av sosial bakgrunn på noen områder kan ha fått større betydning i yrkeslivet.

2.2.6 Innbyrdes sammenhenger, og kjønnsforskjeller

For oversiktens skyld har jeg skilt mellom fire hovedmekanismer for å forklare eventuelle direkte effekter av sosial bakgrunn på yrkesoppnåelse: sosial kapital/sosiale nettverk; diskriminering/favorisering; kulturell kapital og ferdigheter; og aspirasjoner og preferanser. Men disse er på mange måter nært relaterte. Rekruttering gjennom sosiale nettverk kan for

eksempel ses på som diskriminering eller favorisering. Prinsippet om homososial reproduksjon kan knyttes til, og knytter sammen, både sosiale nettverk, diskriminering og kulturell kapital. Samtidig kan kulturell kapital ha innvirkning på sosiale nettverk og kognitive og ikke-kognitive ferdigheter. Sosiale forskjeller i ambisjoner kan føre til at personer i ulik grad benytter seg av ressursene som er til rådighet for dem, for eksempel i hvor stor grad det sosiale nettverket aktiveres.

Fokus for denne oppgaven er hvordan disse mekanismene kan virke forskjellig for ulike samfunnsgrupper, men det er også mulig at sammenhengen mellom sosial bakgrunn og egen sosial posisjon er forskjellig for kvinner og menn. For eksempel vil ubevisste homososiale preferanser kunne være til fordel for menn fremfor kvinner fordi det hovedsakelig er menn som sitter i lederstillinger og i posisjon til å ansette (Reskin 2002: 223). Menn og kvinner har også ulik tilknytning til arbeidsmarkedet. Blant annet er yrkesdeltakelsen svært forskjellig, der kvinner i mye større grad enn menn jobber deltid. Arbeidsmarkedet i Norge også sterkt preget av yrkessegregering. Det tenderer til å være en opphopning av individer av samme kjønn i mange yrkesgrupper. Disse forskjellene gjør at det ikke kan tas for gitt at det ikke er kjønnsforskjeller i sammenhengen mellom sosial bakgrunn og rekruttering i arbeidslivet. Li et al (2008) viser for eksempel at menn har større og bedre sosiale nettverk enn kvinner. Dette kan være fordi de har en sterkere tilknytning til arbeidsmarkedet og derfor har større mulighet til å tilegne seg verdifull informasjon. I tillegg har det blitt hevdet at menn kan ha en større fordel enn kvinner gjennom uformelle nettverk basert på sosiale aktiviteter som utøvelse av idrett (Thomas 1990 i Petersen et al 2000).

2.2.7 Sosial arv av ulemper

I tillegg til disse generelle ulikhetsmekanismene finnes det omfattende litteratur i sosiologien om fattigdom og marginalisering. Én retning har fokusert på å forklare hvorfor barn av stønadsmottakere ofte selv også blir det. Grovt sett kan det skilles mellom tre ulike forklaringer på intergenerasjonell overførsel av velferdsmottakelse. Disse omhandler kultur- og adferdsfaktorer; strukturelle og økonomiske faktorer; eller faktorer relatert til velferdspraksiser (Stenberg 2000: 229). Kultur- og adferdsfaktorene er ofte knyttet til en teori om fattigdomskultur, der fattige utvikler en subkultur med negative holdninger til arbeidslivet. Ifølge dette perspektivet kan stønader ødelegge barn selvtilit (self-reliance) og

senke deres ambisjoner om å leve selvstendige voksne liv. Dette perspektivet kan til en viss grad knyttes til sosial kapital i form av sosiale normer.¹⁵ De strukturelle og økonomiske faktorene er ofte knyttet til overførselen av økonomiske og andre ressurser fra foreldre til barn. Lite investering i barna som følge av foreldrenes små ressurser vil medføre at disse er dårligere rustet til å inntre i voksenlivet. Dette perspektivet kan i stor grad knyttes til teoriene om kognitive og ikke-kognitive ferdigheter og sosial kapital som sosiale nettverk. Det siste perspektivet vektlegger at arv av velferdsmottakelse skyldes rasjonelle responser på potensielle velferdsytelser. Velferdsprogram gir de fattige insentiver til å feile. Til en viss grad kan dette ses i sammenheng med teorien om sosiale forskjeller i preferanser og aspirasjoner da barn av trygdede av denne grunn i mindre grad vil aspirere til høyere samfunnsklasser.

Disse perspektivene tilhører en annen teoretisk og empirisk tradisjon enn de tidligere presenterte teoriene om sosial bakgrunn, og skiller ikke eksplisitt mellom indirekte og direkte effekter av sosial bakgrunn. Det er fullt mulig å tenke seg at dette er mekanismer som virker inn på både utdanning og arbeidsliv. Man kan altså tenke seg at dette er faktorer ved sosial bakgrunn som kan være utslagsgivende når personer med likt utdanningsnivå, men forskjellig sosial bakgrunn, sammenlignes.

Et annet perspektiv i studiet av fattigdom og marginalisering postulerer at en slik sosial situasjon skyldes at ulemper akkumuleres gjennom livsløpet, og at sosiale forskjeller i stønadsmottakelse derfor kan forklares av ufordelaktige livskarrierer.

2.2.8 Ufordelaktige livskarrierer

For Ishida, Müller & Ridge (1995) er det et poeng at evnen til å oppnå en høy samfunnsposisjon kun er den ene siden av fordelene ved høy sosial bakgrunn. Det vil være vel så viktig å kunne beskytte seg mot å havne i manuelle yrker. De skiller mellom to typer mekanismer: inkluderingsmekanismer og ekskluderingsmekanismer.

Inkluderingsmekanismene er de mekanismene som sørger for at høy sosial bakgrunn fører til høyere odds for å havne i serviceklassen, eller for at lav sosial bakgrunn fører til høyere odds for å havne i manuelle yrker. Ekskluderingsmekanismene er derimot de mekanismene som

---

¹⁵ Jamfør Portes' (1998) "downward levelling norms".

beskytter høyere klasser mot å havne i manuelle yrker, eller hindrer lavere klasser fra å oppnå serviceklasseposisjon.

Det er en klar analogi til teorien om homososial reproduksjon. Jeg viste i delkapittelet om diskriminering hvordan ubevisste kognitive prosesser kategoriserer mennesker i inn- og utgrupper. Denne klassifiseringen kan i arbeidsmarkedet skje ved at en arbeidsgiver inkluderer personer som ligner en selv i inngruppen og ansetter disse, mens andre ekskluderes, kategoriseres i utgruppen og blir ikke ansatt. Kriterier for klassifisering kan for eksempel være subtile tegn i en persons væremåte, utseende, sosiolekt, livsstil og lignende, og dette er egenskaper som vi har sett er knyttet til sosial bakgrunn.

Ishida et al. ekskluderingsmekanismer beskytter altså personer med høy sosial bakgrunn fra å havne i manuelle yrker. Dette kan være viktig for å unngå å bli stønadsmottaker. Upmark, Lundberg, Sadigh & Bigert (2001) hevder nemlig at det er en klar sammenheng mellom manuelle yrker og mottak av uførepensjon.¹⁶ Uføretrygd gis på grunn av redusert arbeidskapasitet av medisinske årsaker, og følger gjerne etter en periode med sykefravær (Dahl 2005: 2-3). Norge har større sosioøkonomiske forskjeller i helse enn de fleste andre vesteuropeiske land, og sosial klasse er en av de sterkeste predikatorene på sykefravær og uførepensjonering (Upmark et al 2001: 29). Upmark et al konkluderer med at forhold i barndommen og i ungdomstida er av avgjørende betydning for å forstå de store sosiale forskjellene i uføretrygd (blant unge menn). Blant annet vil menn som blir utsatt for en rekke risikofaktorer i oppveksten selekteres til manuelle yrker, og disse yrkene har økt risiko for å lede til uførepensjon. Upmark et al mener disse funnene støtter en teori om ufordelaktige livskarrierer. Det innebærer at ulemper eller fordeler under oppveksten akkumuleres gjennom livet og fører til at sosial forskjeller vokser utover i livsløpet. Bäckman & Palme (1998) mener sammenhengen mellom lav sosial bakgrunn og sykdom også skyldes at individer oppvokst i fattige og marginaliserte omgivelser tilegner seg stadig nye ulemper opp gjennom livet som har negativ innvirkning på deres helse. Dette perspektivet er tilsvarende det Farkas har om ferdigheter: “cumulative disadvantage and advantage is a common pattern – less desirable skills and habits in early elementary school translate into even greater gaps in skills, habits, and performance in middle and high school, and these in turn are enormously consequential for later schooling, employment, and earnings (Farkas 2003: 557)”. Med andre

---

¹⁶ Ifølge Statistisk Sentralbyrå (2009b) var det snau 300 000 uførepensjonister i utgangen av 2008.

ord vil en persons sosiale bakgrunn fortsette å prege personens livssjanser gjennom livet, selv etter utdanningen er fullført og uavhengig av denne.

2.3 Hypoteser

Alle teoriene ovenfor har forsøkt å vise at det finnes en rekke mekanismer som kan gjøre at foreldres ressurser har en effekt på barns yrke, som ikke går via individenes egen utdanning. Sosiale forskjeller i aspirasjoner og preferanser, i tilgang på informasjon og andre ressurser gjennom sosiale nettverk og i kognitive og ikke-kognitive ferdigheter, samt ubevisst favorisering av høy sosial bakgrunn eller diskriminering mot lav sosial bakgrunn, er alle mekanismer som kan gi et slikt utslag. Dette kan utledes til oppgavens ene hovedhypotese, og den kan formuleres slik:

H₁: Ved lik utdanning har personer med høyere sosial bakgrunn større sannsynlighet for å oppnå en posisjon i serviceklassen.

Med bakgrunn både i teoriene over og i annen empiri og teori kan jeg utlede andre underhypoteser som sier mer om nyansene av den direkte effekten – hvordan den kan variere mellom forskjellige grupper og mellom forskjellige deler av arbeidsmarkedet.

Breen & Goldthorpes teori om utdanningsvalg, og forlengelsen av den til å gjelde yrkesoppnåelse, fokuserer på at sosiale forskjeller skyldes individers egne valg. Den legger vekt på at individer hovedsakelig er opptatt av å unngå nedadgående sosial mobilitet. Hvis disse individene ikke definerer mobilitet/stabilitet kun på bakgrunn av brede sosiale klasser, men har mer nyanserte evalueringer av sine prestasjoner, kan denne mekanismen gi en lik effekt av sosial bakgrunn i alle sektorer av arbeidsmarkedet (Mastekaasa 2009: 9). Det vil altså ikke spille noen rolle hvilken del av arbeidsmarkedet det dreier seg om.

På den annen side hevder Collins (1979) at det er flere grunner til å tro at direkte effekter er større i privat sektor enn offentlig sektor. Han mener at bruken av utdanningskredensialer i rekrutteringsbeslutninger hovedsakelig er et spørsmål om legitimitet, og at nødvendigheten av legitimitet vil være større ved ansettelser i det offentlige enn i det private næringsliv. Grunnen til dette er at offentlig sektor i større grad har et ansvar overfor befolkningen om å være rettferdig og behandle enhver innbygger på likt grunnlag. Ifølge libertariansk

rettferdighetsteori burde private firmaer ha større frihet til å gjøre ansettelse ut i fra egne kriterier. Legitimitetskrav kan derfor være mindre i privat sektor enn i offentlig. I tillegg må det forventes at byråkratiske strukturer og formelle prosedyrer spiller størst rolle i offentlig sektor. Erikson & Jonsson (1998b) viser, for eksempel, at formelle kvalifikasjoner er av større betydning for allokering av posisjoner i offentlig enn i privat sektor. Derfor vil askriptive kriterier kunne ha større spillerom ved ansettelse i det private næringsliv enn i offentlig sektor, hvor formelle deskriptive kriterier er viktigst (Mastekaasa 2004: 223). Vi ser altså at elementer ved arbeidsgiverorganisasjonene i ulik grad legger begrensninger for sosiale forskjeller i rekruttering. Da skjønn vil kunne ha større betydning i privat sektor, vil det si at ubevisst diskriminering, rekruttering gjennom sosiale nettverk, homososial reproduksjon og forskjeller i sosiale ferdigheter kan få større gjennomslag her enn i offentlig sektor. Så selv om den individuelle ansattes egen adferd ikke nødvendigvis fører til forskjeller mellom ulike sektorer,¹⁷ er det ulikheter mellom sektorene som gjør at sosial bakgrunn kan ha forskjellig effekt.

H₂: Den direkte effekten av sosial bakgrunn på serviceklasseoppgåelse er større i privat sektor enn i offentlig sektor.

Det er også andre områder hvor den direkte effekten av sosial bakgrunn kan virke forskjellig på ulike grupper av mennesker. Hout (1988) finner i sine undersøkelser av USA på 1970- og 80-tallet at sammenhengen mellom kvinner og menns bakgrunn og deres destinasjon faller betraktelig i dette tidsrommet. Dette, mener han, hovedsakelig skyldes en raskt økende andel av befolkningen med høyere utdanning. Hout gjør nemlig et annet funn også: at effekten av sosial bakgrunn på destinasjon er avhengig av hvilket utdanningsnivå en person har oppnådd. Yrkesstatusen til personer som dropper ut av videregående skole er svært avhengig av sosial bakgrunn, mens det for høyere utdannede ikke er noen sammenheng mellom sosial bakgrunn og egen yrkesstatus. Med andre ord finner han at den direkte effekten av sosial bakgrunn blir mindre desto mer egen utdanning man har. Dette kan skyldes at ansettelseskriteriene er mer meritokratiske jo høyere utdanning arbeidssøkerne har. Men Mastekaasa (2004) påpeker at det også kan skyldes seleksjonseffekter: individer fra lavere sosiale sjikt blir i større grad skilt ut ved hvert utdanningsvalg,¹⁸ og kan derfor ved høy utdanning være mer talentfulle og arbeidsomme enn tilsvarende utdannede individer med høy sosial bakgrunn, eller i det minste

---

¹⁷ Jamfjør Breen & Goldthorpe (1997).

¹⁸ Jamfjør Boudon (1974) og Breen & Goldthorpe (1997).

ha utlignet disse fordelene i arbeidsmarkedet. Derfor vil personer med høyere utdanning gjennomgående være mer like hverandre uavhengig av sosial bakgrunn enn personer med lavere utdanning.

H₃: Den direkte effekten av sosial bakgrunn på serviceklasseoppnåelse synker når eget utdanningsnivå øker.

Flere studier viser også at økonomiske bakgrunnsfaktorer kan føre til direkte effekter på barns utfall. Blant annet viser Hansen (2001) at bakgrunn fra økonomisk sektor har større innvirkning på inntekt enn bakgrunn fra kulturell sektor, mens Mastekaasa (2004) viser det samme i forbindelse med å oppnå eliteposisjon. I tillegg viser Mastekaasa (2009) at foreldres inntekt har positiv effekt på egen inntekt, kontrollert for egen og foreldres utdanning. En årsak til disse funnene kan være at foreldres utdanning i størst grad påvirker barnas egen utdanningsoppnåelse, og at denne ressursens effekt derfor blir kontrollert bort når det kontrolleres for egen utdanning. I Norges åpne offentlige utdanningssystem har det vært liten forskjell i kvalitet og prestisje mellom skolene. Det vil kunne innebære at foreldres økonomiske ressurser i mindre grad kan skape sosiale ulikheter gjennom utdanningssystemet i Norge enn i, for eksempel, Frankrike, hvor det er store forskjeller mellom ulike utdanningsinstitusjoner.¹⁹ I Norge kan disse ressursene heller tenkes å være distingverende og betydningsfulle etter utdanningen er ferdig, altså i overgangen til arbeidslivet. Det er en klar og stabil relasjon mellom klasseposisjon og inntektssikkerhet, det vil si både inntektsstabilitet på kort sikt og inntektsmuligheter på lang sikt (Goldthorpe & Jackson 2007: 528). Hvis de samme mekanismene gjelder for yrkesoppnåelse som for inntekt og eliteposisjonsoppnåelse, kan vi altså forvente at:

H₄: Den direkte effekten av foreldres inntekt er viktigere enn den direkte effekten av foreldres utdanning.

I tillegg til de fire generelle ulikhetsmekanismene har jeg inkludert noen teorier som mer spesifikt forsøker å forklare sammenhengen mellom sosial bakgrunn og stønadsmottakelse. I likhet med for serviceklasseoppnåelse har jeg fokusert på mekanismer som vil virke uavhengig av egen utdanningsoppnåelse, altså hvilke innvirkninger foreldres utdanning og

---

¹⁹ Hansen (2008) viser imidlertid at økonomiske ressurser også er av betydning for utdanningsoppnåelse i Norge. Men som jeg skal komme tilbake til behøver ikke dette skyldes pengene i seg selv.

inntekt har som ikke medieres gjennom barnas egen utdanning. Med utgangspunkt i disse mekanismene blir hovedhypotesen om mottakelse av offentlig trygd:

H₅: Ved lik egen utdanning vil individer med lav sosial bakgrunn ha større sannsynligheten for å være mottaker av offentlig stønader.

En del empiri støtter en teori om intergenerasjonell arv av stønadsmottakelse. Det vil si at personer som gjennom oppveksten har hatt foreldre på trygd i større grad selv ender opp som trygdede. Det kan som sagt, i tillegg til mekanismer som fører til forskjeller i utdanning, skyldes for eksempel bedre kjennskap til trygdesystemet og mindre stigma mot å ta det i bruk. Datamaterialet oppgaven benytter inneholder ikke informasjon om foreldrene til enhetene var trygdede eller ikke, men ut i fra foreldrenes inntekt kan jeg anta at svært lave inntekter betyr at foreldrene står helt eller delvis utenfor arbeidsmarkedet.²⁰ Det er derfor rimelig å anta at svært lave inntekter hos foreldrene vil slå ekstra ut på sannsynligheten for å være stønadsmottaker.

H₆: Foreldres inntekt har en kurvelineær innvirkning på sannsynlighet for stønadsmottakelse, der effekten blir eksponentielt større ved lavere inntekt hos foreldrene.

Egen utdanning vil, ved hjelp av de personlige kvalifikasjoner det gir, beskytte mot mottakelse av stønader gjennom mekanismer i arbeidsmarkedet som favoriserer egnede arbeidstakere i form av økt tilgang til jobber og høyere lønninger (Hyggen 2006: 494). Dermed vil personer ha mindre “beskyttelse” desto mindre egen utdanning de har, og da kan foreldrenes ressurser bli av større betydning. I tillegg regnes arbeidsmarkedet for høyt utdannede som mer meritokratisk enn for lavere utdannede. Derfor forventer jeg at:

H₇: Den direkte inverse effekten av sosial bakgrunn på stønadsmottakelse er større desto lavere egen utdanning.

---

²⁰ Foreldre med lav registrert inntekt kan også ha arbeidet i utlandet i den aktuelle perioden.

3 Data og metode

Datamaterialet jeg skal benytte i denne masteroppgaven er hentet fra datasettet som ble brukt i forbindelse med prosjektet “Educational Careers: Attainment, Qualification, and Transition to Work” ved Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo. Dette er data som er levert av Statistisk Sentralbyrå, og som er hentet fra ulike offentlige administrative registre, deriblant den nasjonale utdanningsdatabasen (NUDB), Forløpsdatabasen Trygd (FD-Trygd), Registerbasert inntektsfil og Registerbasert sysselsettingsfil. Dataene inkluderer hele den norske fastboende befolkning og er på individnivå. For hver enhet har jeg da blant annet detaljerte opplysninger om foreldres utdanning og inntekt, om egen utdanning og inntekt (både type og størrelse) og om en rekke demografiske forhold.

3.1 Oppgavens enheter

I denne oppgaven fokuserer jeg på hvilken yrkesposisjon og relasjon til arbeidsmarkedet personene i utvalget mitt har. Som blant andre Bihagen (2007), Warren et al (2002) og Erikson & Goldthorpe (1992) poengterer er ikke yrkesklasseposisjon en statisk posisjon, men noe som kan forandre seg gjennom livsløpet. For eksempel vil en ung, nyutdannet person ofte ikke gå rett inn i et toppyrke, men starte på et litt lavere nivå for så å jobbe seg oppover eller finne en ny og bedre yrkesstilling. Det er også vanlig for eldre mennesker å trappe ned eller bli mer sykelige i årene før de pensjonerer seg, og dette vil ha innvirkning både på yrkesposisjonen og deres sannsynlighet for å være stønadsmottakere. Av denne grunn, samt ønsket om at undersøkelsene skal være så nye som mulig, har jeg valgt å fokusere på personer i en bestemt aldersgruppe. Utvalget mitt omfatter personer født i 1968-1970, og består av et tilfeldig utvalg av halvparten fra hver av fødselskohortene. Grunnet mangelfulle opplysninger om foreldres utdanning og foreldres inntekt da personene i utvalget vokste opp, er innvandrere utelatt fra datasettet. Etnisitet og innvandring var uansett ikke et interesseområde for denne oppgaven. Opplysninger om enhetenes yrkesstilling og inntekt er hentet fra henholdsvis 2003, 2004 og 2005, slik at alle personene i utvalget fylte 35 år i året hvor dette ble registrert. Dette er en alder hvor det kan forventes at personene for lengst er ferdig utdannet, og at de har nådd et nivå av yrkesmodenhet, hvor store videre endringer i klasseposisjon er relativt usannsynlig (Erikson & Goldthorpe 1992: 72). Utvalget størrelse blir

da N= 93 523. Av dette er 51,3 prosent menn og 48,7 prosent kvinner, noe som stemmer godt overens med det faktum at det fødes omtrent 6 prosent flere menn enn kvinner i Norge (SSB 2009a).

Datamaterialet består altså av halvparten av alle som ble født i hver av årene 1968-1970. Men for en liten andel av disse, 3,7 prosent (N=3454), mangler alle opplysninger om inntekt – både type og mengde. For nesten alle disse mangler samtidig all informasjon om yrkesforhold. Kjønnfordelingen for disse er henholdsvis 58 og 42 prosent for menn og kvinner. De manglende opplysningene kan skyldes at disse personene har dødd før de ble 35 år gamle, eller at de har midlertidig eller permanent emigrert fra Norge. Menns overrepresentativitet virker naturlig da menn har høyere dødelighet enn kvinner ved alle aldre i industrielle land (Rowland 2003: 204). Ved å sammenligne utdanningsoppnåelsen til denne andelen med utdanningsoppnåelsen til enhetene i hele datasettet kan man se at disse har klart lavere registrert utdanning. Dette gir støtte til at mange av disse døde før de rakk å fullføre utdannelsen, og at det er grunnen til den manglende informasjonen. Denne gruppen vil derfor utelates fra alle analyser.

Sammenlignet med andre former for datainnsamling, som surveyer, er disse administrative registerdataene det mest fullstendige og detaljerte datasettet som kan brukes til studier av sosial mobilitet og reproduksjon i Norge i dag. Det har en høy grad av pålitelighet og relativt små målingsfeil, samt at det avhjelper problemer med skjeve utvalg og seleksjon som kan finnes i surveydata.

3.2 Beskrivelse og operasjonalisering av variablene

3.2.1 Avhengige variabler

Serviceklasse

Det todelte fokuset i denne oppgaven innebærer at to ulike avhengige variabler blir analysert. Den første avhengige variabelen er konstruert basert på Erikson, Goldthorpe & Portocareros classeskjema. Dette er en dikotom variabel der medlemskap i serviceklassen får verdien 1 og ikke-medlemskap verdien 0. Serviceklassen omfatter:

three main elements: employees in public – i.e. governmental – service (civil servants and other officials); employees in private economic service (business administrators, managers, technical experts, etc.); and employees in social service (‘distributive agents of welfare’). Goldthorpe 1982: 167.

Enhetene i datasettet er registrert med en yrkeskode som representerer den mest inntektsgivende stillingen i det innebærende året. I registerfilene er det benyttet ulike standarder for dette: Statistisk Sentralbyrås standard for yrkesklassifisering (STYRK), stillingskoder for Stat og Kommune, Oslo Kommunes klassifisering og et maritimt yrkesregister. Individenes registrerte yrker grupperes så i yrkesklasser ved hjelp av en implementering av EGP-classeskjemaet for norske registerdata utarbeidet av Flemmen & Andersen (2009).²¹ Imidlertid er ikke denne tildelingen komplett, og det gjenstår derfor mange som ikke har blitt plassert i classeskjemaet. Med utgangspunkt i inntektstype og relativ inntektsstørrelse har jeg videre plassert selvstendig næringsdrivende og bønder inn i sine respektive klasser.²² I tillegg har jeg, som jeg kommer nærmere inn på ved den neste avhengige variabelen, opprettet en egen klasse for de som er stønadsmottakere og derfor i mange tilfeller ikke har noen yrkeskode.

---

²¹ Denne yrkeskodeimplementeringen er basert på artiklene til Leiulfsrud, Bison & Jernsberg (2005) og Ganzeboom & Treiman (1996).

²² Først blir individer med registrert næringsinntekt som er større enn lønnsinntekt og større enn inntekt fra overføringer plassert i klassen for selvstendig næringsdrivende. Deretter blir individer med registrert inntekt fra jordbruk, skogbruk og fiske som er større enn de samme to inntektstypene plassert i klassen for bønder og småbrukere. Da inntekt fra primærnæringene er et delbeløp av netto næringsinntekt, er det viktig at kategoriseringen skjer i denne rekkefølgen. Denne inndelingen er kun av individer som ikke er tildelt yrkesklasse gjennom yrkeskodene.

Tabell 3.1: Yrkesklassefordeling

Klasse ²³	Frekvens	Prosent
Profesjonelle og ledere, høyere nivå (I)	8 228	8,8
Profesjonelle og ledere, lavere nivå (II)	21 212	22,7
Rutine, ikke-manuelle ansatte, høyere nivå (IIIa)	11 911	12,7
Rutine, ikke-manuelle ansatte, lavere nivå (IIIb)	4 900	5,2
Selvstendig næringsdrivende (IVa, IVb)	2 879	3,1
Bønder og småbrukere (IVc)	959	1,0
Teknikere, lavere nivå (V)	633	0,7
Faglærte manuelle arbeidere (VI)	8 342	8,9
Semi- og ufaglærte manuelle arbeidere (VIIa)	9 256	9,9
Jordbruksarbeidere (VIIb)	501	0,5
Stønadmottakere	13 242	14,2
Uklassifiserbare	4 160	4,5
Manglende yrkeskode	7 300	7,8
Totalt	93523	100,0

Tabellen viser at det fortsatt er en stor andel som ikke er blitt tildelt yrkesklasseposisjon. 12,3 prosent av utvalget har enten manglende yrkeskode eller en så uspesifiserte og generell yrkeskode at den ikke lar seg klassifisere i klasseskjemaet. I tillegg har de heller ikke kunnet plasseres i en klasse ved hjelp av informasjon om deres inntekt. Av denne grunn vil jeg kategorisere disse som “Manglende” når jeg konstruerer den avhengige variabelen “Serviceklasse”.

I tillegg har vi de problematiske klassene IVa & IVb²⁴ som består av selvstendig næringsdrivende. Disse personene har størstedelen av inntekten sin registrert som næringsinntekt, men er ikke hovedbeskjeftiget i primærnæringene. Problemet med denne klassen er at mange som får sin lønn registrert som næringsinntekt egentlig burde klassifiseres

²³ En mer detaljert karakteristikk på klassegruppering:

I: Profesjonelle på høyere nivå, administratorer, embetsmenn; ledere i større industribedrifter; store eiendomsbesittere;

II: Profesjonelle på lavere nivå, administratorer og embetsmenn. Teknikere på høyere nivå; ledere i små industribedrifter; ledere av ikke-manuelle ansatte;

IIIa: Rutine ikke-manuelle ansatte, høyere nivå (administrasjon og handel);

IIIb: Rutine ikke-manuelle ansatte, lavere nivå (salg og tjenester);

IVa: Små eiendomsbesittere, håndverkere osv, med ansatte;

IVb: Små eiendomsbesittere, håndverkere osv, uten ansatte;

IVc: Bønder og småbrukere; andre selvsysselfatte arbeidere i primærproduksjon;

V: Teknikere på lavere nivå; ledere av manuelle ansatte;

VI: Faglærte manuelle arbeidere;

VIIa: Semi- og ufaglærte manuelle arbeidere (ikke i jordbruk, osv.);

VIIb: Jordbruksarbeidere og andre ansatte i primærproduksjon.

²⁴ Dette er selvstendige næringsdrivende med og uten ansatte. Jeg ikke har mulighet til å skille mellom disse i datasettet mitt.

som tilhørende serviceklassen. Dette gjelder for eksempel leger med privat praksis eller selvstendige advokater. Derfor har jeg valgt å utelate også disse fra analysene om tilhørighet i serviceklassen.

Tabell 3.2: Serviceklassetilhørighet

Klasse	Frekvens	Prosent	Gyldig prosent
Ikke serviceklasse	49 744	53,2	62,8
Serviceklasse	29 440	31,5	37,2
Total	79 184	84,7	100,0
Manglende	14 339	15,3	
Totalt	93 523	100,0	

Dette betyr, som tabellen viser, at hele 15,3 prosent av utvalget ikke lar seg tilstrekkelig kategorisere i EGP-klasseskjema til å kunne avgjøre om de innehar en serviceklasseposisjon eller ikke. Innebærer et så høyt frafall et validitetsproblem?

Validitet betyr gyldighet og kommer i samfunnsforskning i en rekke forskjellige former. Det skilles blant annet mellom begrepsvaliditet, konklusjonsvaliditet og intern og ekstern validitet. I tilfellet med den store andelen som blir utelatt fra analysene er det et spørsmål om begrepsvaliditet. Er operasjonaliseringen av variabelen god? Altså: har jeg lyktes i å måle og registrere det jeg ønsker å måle på en tilfredsstillende og pålitelig måte? Selve operasjonaliseringen av serviceklassen følger en detaljert utarbeidet standard hvor hver yrkeskodes plassering i EGP-klasseskjemaet har blitt spesifisert enkeltvis. Problemet er altså alle de som ikke har tilstrekkelig detaljert yrkesklassifisering. Kan utelatelsen av disse ha innvirkning på resultatene jeg får i mine analyser? På variabler som foreldres utdanning, egen utdanning, foreldres inntekt og egen inntekt er de utelatte verken lik “serviceklassen” eller “ikke serviceklassen”. Gjennomsnittsverdiene til “manglende” befinner seg derimot omtrent midt mellom de to klassene på alle disse variablene. En sammenligning av regresjonsanalyser hvor disse “manglende” henholdsvis er ekskludert og inkludert viser at effektene av sosial bakgrunn er betydelig større i analysene hvor de ekskluderes og at Nagelkerke R^2 er vesentlig større (tabell 4.1 og 4.2 versus vedlegg A1 og A2). Dette kan bety at de ekskluderte enten utgjør en mer privilegert gruppe blant de som ikke regnes som serviceklasse, eller at denne gruppen inneholder individer som både hører til innenfor og utenfor serviceklassen. Disse kan altså ikke med sikkerhet plasseres i noen av de to klassene. Og ettersom en inkludering i analysen i tillegg vil ha merkbar innvirkning på resultatene, har jeg valgt å ikke ta disse med i analysene av serviceklasseoppnåelse.

Stønadsmottakelse

Oppgavens andre avhengige variabel er ment å måle den andre enden av det sosiale hierarkiet. På bakgrunn av inntektsopplysninger har jeg først konstruert en 12. klasse i EGP-klaseskjemaet. Denne klassen består av personer som i inntektsåret de fylte 35 år hadde overføringer som hovedinntektskilde. Inntekt fra overføringer var altså større enn de samlede inntektene fra lønn, næringsinntekter og kapitalinntekter. Overføringer er en variabel som er satt sammen av overføringer fra blant annet folketrygden, dagpenger ved arbeidsledighet og sosialhjelp. Individer som har overføringer som sin viktigste kilde til inntekt kategoriserer jeg som stønadsmottakere. Deretter har jeg konstruert en dikotom variabel, der stønadsmottakere får verdien 1 og ikke-stønadsmottakere får verdien 0.

Tabell 3.3: Fordeling av trygdestatus

Klasse	Frekvens	Prosent	Gyldig prosent
Ikke stønadsmottaker	72 981	78,0	84,6
Stønadsmottaker	13 242	14,2	15,4
Total	86 223	92,2	100,0
Manglende	7 300	7,8	
Totalt	93 523	100,0	

Av enhetene som inkluderes i analysene har 15,4 prosent overføringer som sin største inntektstype. I motsetning til variabelen “serviceklasse” har ikke “stønadsmottaker” en stor andel med manglende opplysninger. Her blir kun de opprinnelige 7,8 prosentene kategorisert som “manglende”.²⁵ Dette er fordi denne variabelen er laget på en annen måte, og derfor ikke er avhengig av at alle enhetene er plassert i sine korrekte respektive klasser. Denne avhengige variabelen er konstruert ut i fra inntektsopplysninger, der de kategoriserte “stønadsmottaker” skiller seg kvalitativt fra de andre. Om personene i kategorien “ikke stønadsmottaker” er bønder eller næringslivstopper spiller i så måte ingen rolle. Stønadsmottakere kan ha blitt rekruttert fra alle klasser, men det avgjørende er om de på måletidspunktet var mottakere av offentlige stønader, og hvordan disse personene skiller seg fra de med en direkte relasjon til arbeidsmarkedet.

²⁵ De med manglende yrkeskode (se figur 3.1).

3.2.2 Uavhengige variabler

I denne oppgaven skal jeg undersøke om det finnes direkte effekter av sosial bakgrunn og hvordan disse effektene eventuelt varierer med utdanningsnivå og i ulike sektorer. De viktigste uavhengige variablene i analysene vil være egen utdanning og sosial bakgrunn. I tillegg vil sektor og kjønn trekkes inn som henholdsvis eventuelle mellomliggende eller bakenforliggende faktorer som påvirker sammenhengen mellom sosial bakgrunn og sosial posisjon.

Egen utdanning

I innledningskapittelet definerte jeg direkte effekter av sosial bakgrunn som den innvirkningen sosial bakgrunn har på sosial posisjon som ikke medieres gjennom utdanningen. Det vil si at for å undersøke direkte effekter trenger jeg å kontrollere for individenes eget utdanningsnivå. Datasettets opprinnelige utdanningsvariabel er kategorisert med Norsk standard for utdanningsgruppering 2000 (NUS2000). Dette er et sekssifret kodesystem som klassifiserer utdanning etter nivå og fag, der første siffer angir utdanningsnivå, andre siffer fagfelt og så videre til hver enkeltutdanning er klassifisert. For denne oppgaven er det hovedsakelig det første sifferet som er av betydning. Det er i NUS2000 inndelt i ni nivåer, samt en verdi for uoppgitt.

Tabell 3.4: Utdanningsnivå (NUS2000)

Nivå	Nivånavn	Klassetrinn
0	Ingen utdanning og førskoleutdanning	Under skoleplikt
1	Barneskoleutdanning	1.-7. klassetrinn
2	Ungdomsskoleutdanning	8.-10. klassetrinn
3	Videregående, grunnutdanning	11.-12. klassetrinn
4	Videregående, avsluttende utdanning	13. klassetrinn+
5	Påbygging til videregående utdanning	14. klassetrinn+
6	Universitets- og høyskoleutdanning, lavere nivå	14.-17. klassetrinn
7	Universitets- og høyskoleutdanning, høyere nivå	18.-19. klassetrinn
8	Forskerutdanning	20. klassetrinn+
9	Uoppgitt	

Kilde: Statistisk Sentralbyrå (2001: 7)

Jeg har valgt å slå sammen flere av disse nivåene slik at jeg i hovedanalysene ender opp med en utdanningsvariabel bestående av fem nivåer. De opprinnelige nivå 0-2 slås sammen og får den nye verdien 0. Personene i denne kategorien har dermed maksimum grunnskoleutdanning

som høyeste registrerte utdanningsnivå.²⁶ De videre nivåene blir som følger (med NUS2000-nivåer i parentes): 1: Påbegynt, men ikke fullført videregående utdanning (3), 2: Fullført videregående utdanning (4,5), 3: Universitets- og høyskoleutdanning, lavere nivå (6) og 4: Universitets- og høyskoleutdanning, høyere nivå (7,8). Nivå 9: Uoppgitt, kodes som “manglende”. De nye nivåskillene er trukket på steder det er tydelige terskler mellom kvalifikasjonene til hver gruppe, samt at noen av NUS2000-nivåene inneholdt for få enheter til at det blir hensiktsmessig å ha de som egne grupper. Dette gjelder for eksempel forskerutdanningen. I tabeller og analyser vil disse nivåene benevnes henholdsvis Grunnskole, VGS 1, VGS 2, Høyere utdanning 1 og Høyere utdanning 2. Ved de mer spesifiserte analysene, for eksempel av samspillet mellom sosial bakgrunn og sektor, vil jeg forenkle utdanningsvariabelen ytterligere. Med utgangspunkt i resultatene fra tabell 4.1 og 4.2 i kapittel 4 er det mest passende med en tredelt utdanningsvariabel der alt under høyere utdanning 1 slås sammen til én kategori, mens de to høyere utdanningsnivåene blir værende som egne kategorier. Dette er fordi hovedanalysene viser at det er mellom disse utdanningsnivåene hovedskillelinjene i effekter kan trekkes. Denne tredelte variabelen brukes i analysen om sektorforskjeller. På grunn av den relativt lille gruppen med høyere grads universitets- eller høyskoleutdanning viste denne inndelingen seg imidlertid ikke å være god for den separate samspillsanalysen. Analysens teststyrke ble på grunn av det lave antallet enheter i denne gruppen lav. Dermed ville sjansen for å gjøre en feil av type II bli stor.²⁷ I kapittel 5 bruker jeg også en tredelt utdanningsvariabel i den spesifiserte analysen. Men for denne variabelen er det ikke hensiktsmessig å følge de samme skillelinjene som i kapittel 4. De tre utdanningsnivåene, lav, middels og høy, for denne analysen er henholdsvis Grunnskole og VGS 1 (NUS 0-3); VGS 2 (NUS 4-5); og Høyere utdanning 1 og 2 (NUS 6-8). Denne treinndelingen blir også brukt for samspillsanalysen for serviceklasseoppnåelse.

Egen utdanning trenger ikke ha en lineær sammenheng med de to avhengige variablene. Utdanningsvariabelen er en kategorisk variabel og avvik fra den logistiske modellen kan derfor ikke undersøkes ved hjelp av et høyeregradsledd. Siden denne variabelen ikke er på intervallnivå, tilsvarer heller ikke en verdikning fra 1 til 2 en økning fra 3 til 4. Hver verdi er kvalitativt forskjellig fra de andre, uten et standardisert innbyrdes forhold. Av denne grunn vil jeg i regresjonsanalysene bruke utdanningsnivåene som dummyvariabler. Da vil

---

²⁶ Ingen av enhetene var registrert med de opprinnelige verdiene 0 og 1, mens for foreldres utdanning var kun 13 registrert med verdien 0 og ingen med 1.

²⁷ Feil av type II innebærer å ikke forkaste en nullhypotese som er falsk.

“Grunnskole” (nivå 0) benyttes som referansekategori, og effekten av å ha andre utdanningsnivå vil ses i forhold til personer med dette utdanningsnivået.

I både hypotese 3 og 7 gjør jeg den antagelsen at effekten av sosial bakgrunn på henholdsvis serviceklasseoppnåelse og stønadsmottakelse vil være avhengig av hvilket utdanningsnivå enhetene selv har. I begge tilfeller tror jeg sosial bakgrunn får mindre betydning desto høyere utdanning personene har. Jeg mistenker altså samspillseffekter av sosial bakgrunn og egen utdanning. For å undersøke samspill mellom to uavhengige variabler kan man enten kjøre separate analyser for hver av verdiene på den ene variabelen eller innføre et samspillsledd i analysen. Inkludering av samspillsledd tar mindre plass og er lettere å gjennomføre, men det gjør tolkningen av regresjonsanalysene mer komplisert enn ved separate analyser. Da de separate analysene er mer oversiktlige og gir en mer umiddelbar intuitiv fortolkning, har jeg valgt å benytte dette i denne oppgaven.

Sosial bakgrunn

Grunnet begrensninger i datamaterialet vil sosial bakgrunn i denne oppgaven måles med foreldres utdanning og inntekt, i stedet for yrkesklasse. Dette gir to ulike mål på sosial bakgrunn som kan virke på forskjellig måte og med forskjellig styrke. Foreldres utdanning og inntekt kan anses som den henholdsvis kulturelle og økonomiske dimensjonen ved sosial bakgrunn. Allikevel vil disse to variablene neppe være helt uavhengige. Savage et al (2005) poengterer at konverteringen mellom økonomiske og kulturelle ressurser er et viktig aspekt ved sosial reproduksjon. Det er også naturlig at høy utdanning generelt vil gi høyere lønn. Når begge aspektene ved sosial bakgrunn inkluderes, kontrolleres det for den andre, og resultatene vil derfor vise de *uavhengige* effektene foreldres utdanning og inntekt på den avhengige variabelen.

Mors og fars utdanning er i likhet med egen utdanning klassifisert med Norsk standard for utdanningsgruppering (NUS2000). Variabelen angir foreldrenes høyeste oppnådde utdanning da utvalgsenheterne var 16 år gamle. I empirisk forskning på sosial mobilitet har det vært varierende praksis i hvordan foreldres utdanning operasjonaliseres. Tidligere var det mest vanlig kun å vurdere fars utdanning (blant annet Bourdieu 1995, Shavit & Blossfeld 1993). Lampard (2007) argumenterer for at dette ikke er et tilstrekkelig mål på effekten av foreldres bakgrunn da mors utdannelse også er en viktig komponent for barns utfall. En annen svært vanlig tilnærming er å danne en variabel der foreldrenes utdanning blir operasjonalisert som

utdanningsnivået til den av foreldrene med høyest utdanning (blant annet Erikson & Jonsson 1998a). Dette innebærer imidlertid å neglisjere effekten av den lavest utdannede, og det er ikke uten videre slik at denne er ubetydelig. For eksempel vil det ofte være mor som har minst utdanning, og samtidig vil det være hun som har mest omgang med barna og blant annet hjelper med lekser. Det er derfor tvilsomt at den lavest utdannede er uten betydning. I tillegg har forskning antydning at det er kjønnsforskjeller i hvilken av foreldrenes sosiale posisjon som har størst betydning for barnet. I denne oppgaven vil jeg derfor benytte både mors og fars utdanningsnivå som forklaringsvariabler.

For “mors utdanning” og “fars utdanning” har jeg gjort de tilsvarende omkodningene som tidligere beskrevet i forbindelse med “egen utdanning”. Jeg opererer altså med fem kategorier for utdanningsnivået til foreldre i hovedanalysene. I de andre analysene benytter jeg også for foreldrenes utdanning en tredelt variabel. De tre kategoriene er grunnskole (NUS= 0-2), videregående utdanning (3-5) og høyere utdanning (6-8), og er, i motsetning til for egen utdanning, lik i alle analysene tredelingen benyttes. Disse gjøres så om til dummyvariabler, der “Grunnskole” vil være referansekategori. Dette gjøres blant annet for å undersøke om det finnes avvik fra en lineær sammenheng med de avhengige variablene på logitskalaen.

For foreldres inntekt har jeg den separate gjennomsnittsinntekten til mor og far for årene barnet var 1-5, 6-10, 11-15, 16-20 og 21-25 år. Mekanismene for direkte effekt av sosial bakgrunn beskrevet i forrige kapittel gir ikke et entydig bilde av ved hvilken alder familiebakgrunn vil ha størst betydning for barnets sjanser i arbeidslivet. For eksempel vil utviklingen av kognitive og ikke-kognitive ferdigheter som kan være relevante etter utdanningen pågå gjennom hele oppveksten. Også når det gjelder diskriminering og homososial reproduksjon er det vanskelig å avgjøre i hvilken alder barn lærer å oppføre seg som andre i sitt sosiale miljø. De to siste mekanismene, preferanser og sosiale nettverk, antyder derimot at det er foreldrenes sosiale posisjon sent i barnas oppvekst som er viktigst. Foreldrenes inntekt regnes ikke kun som å være et mål på økonomiske ressurser, men også en indikator på deres sosiale posisjon. Da det i denne oppgaven fokuseres på yrkesoppnåelse og yrkesaktivitet, er det naturlig å benytte et mål på sosial bakgrunn som ligger tett opp til barnas tid for yrkesvalg og rekruttering til arbeidsmarkedet. Det er i dette tidsrommet de direkte effektene av sosial bakgrunn som følge av barnas aspirasjoner og preferanser vil være mest aktuelle. Det er også i denne fasen og utover at personene kan dra nytte av gode sosiale nettverk som følge av foreldre i høye posisjoner og deres kontakter. Av denne grunn har jeg

valgt å bruke inntektsmålet for foreldrene da barna var 16-20 år. Da jeg ikke antar at mors og fars inntekt har like påvirkninger, vil jeg bruke begge foreldrenes inntektsmål i analysene. Korrelasjonen mellom foreldrenes respektive inntekter ved alderstrinnet 16-20 er så liten som 0,11. Inntekten uttrykkes i hundretusen kroner i analysene, altså er en økning i 1 på variabelen “mors inntekt” i virkeligheten en økning på 100 000 kroner i morens inntekt.

Det er ikke sikkert foreldres inntekt har en påvirkning på de to avhengige variablene som passer til den logistiske kurven, det vil si at det kan finnes et mulig avvik fra en lineær kurve på logitskalaen. For eksempel vil funn om sosial arv av stønadsmottak tyde på at svært lav foreldreinntekt har en relativt større innvirkning på stønadsmottakelse, altså at en gitt økning i foreldres inntekt har mindre betydning desto høyere inntekten var fra før. For å undersøke om foreldres inntekt har en slik kurvelineær sammenheng med de avhengige variablene vil jeg i analysene inkludere foreldres inntekt som polynomledd. Der disse er signifikante vil de inkluderes i analysene. Hovedsakelig vil andregradsledd være tilstrekkelig. En negativ parameterverdi for andregradsleddet vil bety at kurven er konkav, mens en positiv parameterverdi vil bety at den er konveks. I det første tilfellet betyr det at den stiger for så å synke og dermed har et toppunkt, og vice versa i det andre tilfellet. Imidlertid vil jeg i hovedanalysen av stønadsmottakelse inkludere et tredjegradsledd for mors inntekt. Denne kurven vil da både få et toppunkt og et bunnpunkt.

Kjønn

Som jeg argumenterte for i teorikapittelet er tilknytningen til arbeidsmarkedet ulik for menn og kvinner. Det er ingen selvfølge at mekanismene som knytter sosial bakgrunn med egen sosial posisjon skal virke på samme måte eller i like stor grad for kvinner som for menn. Av denne grunn vil alle analyser i oppgaven være separate analyser av kjønnene.

Sektor

For å undersøke om direkte effekter av sosial bakgrunn er forskjellig i privat og offentlig sektor lager jeg en dikotom variabel av yrkenes sektortilhørighet, og utfører separate analyser for hver av sektorene. Denne dikotome variabelen konstrueres ved å omkode datasettets opprinnelige institusjonelle sektorgruppering. Dette er en statistisk standard som deler den norske økonomien inn i ensartede institusjonelle enheter. Det er fire hovedsektorer: offentlig forvaltning, finansielle foretak, ikke-finansielle foretak og husholdninger, samt en for

utlandet.²⁸ Disse fire deles så opp i undersektorer (SSB 2005), og det er ut i fra disse undersektorene offentlig og privat sektor skilles fra hverandre.²⁹

3.3 Oversikt over datamaterialet ved hjelp av tabeller

I denne delen vil jeg fremstille deler av datamaterialet ved hjelp av krysstabeller. Disse vil gi en oversikt over fordelingen av de uavhengige variablene innen hver av de to kategoriene av de avhengige variablene. Tabellene presenterer altså distribusjonen av analyseenheterens egenskaper betinget av henholdsvis serviceklassetilhørighet og trygdestatus. Dette innebærer at prosenteringen ikke følger årsaksrekkefølgen, som gjerne er vanlig. Derimot illustrerer tabellene hvordan sammensetningen av de ulike sosiale gruppene jeg sammenligner er, når det kommer til foreldres utdanning og inntekt og egen utdanning.

Tabell 3.5: Mors og fars utdanningsnivå etter klassesetilhørighet (i prosent)

	Ikke serviceklasse		Serviceklasse	
	Fars utd	Mors utd	Fars utd	Mors utd
Grunnskole	41,4	47,8	20,3	25,1
VGS 1	33,1	41,9	31,9	47,1
VGS 2	16,2	4,0	19,8	8,4
Høy utd 1	6,9	6,0	17,6	18,0
Høy utd 2	2,4	0,3	10,4	1,4
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0
N	48 939	49 652	29 167	29 364

²⁸ Ingen i mitt datamateriale er registrert i utlandssektoren.

²⁹ Sektorinndelingen jeg benytter følger NIFU STEPs gruppering ved Næss (2005).

Tabell 3.6: Eget utdanningsnivå etter klassetilhørighet og kjønn (i prosent)

	Eget utdanningsnivå			
	Ikke serviceklasse		Serviceklasse	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Grunnskole	8,8	9,4	1,1	2,2
VGS 1	33,3	29,0	3,7	5,4
VGS 2	40,2	51,9	16,2	25,2
Høy utd 1	16,4	8,6	60,9	44,2
Høy utd 2	1,3	1,1	18,1	23,0
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0
N	24 912	24 493	14 306	15 125

Tabell 3.7: Mors og fars gjennomsnittsinntekt etter klassetilhørighet og kjønn

	Ikke serviceklasse		Serviceklasse		Gjennomsnitt totalt
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	
Fars inntekt	240 885	235 068	292 650	299 089	261 030
Mors inntekt	108 422	105 891	134 560	133 796	117 450

Tabellene over egenskapene til individene som utgjør henholdsvis serviceklassen og ikke-serviceklassen viser at det er tydelige forskjeller i sammensetningene. Det er en vesentlig mindre andel av de i serviceklassen som har mødre eller fedre med kun grunnskoleutdanning enn blant de utenfor serviceklassen. Det er også stor forskjell på foreldrenes gjennomsnittsinntekt for de to sosiale gruppene. Tabell 3.6 viser også at eget utdanningsnivå er betydelig høyere i serviceklassen.

Tabell 3.8: Mors og fars utdanningsnivå etter trygdestatus (i prosent)

	Ikke stønadsmottaker		Stønadsmottaker	
	Fars utd	Mors utd	Fars utd	Mors utd
Grunnskole	31,9	37,3	41,4	50,2
VGS 1	33,0	44,9	31,0	37,9
VGS 2	17,8	5,9	16,4	4,3
Høy utd 1	11,7	11,2	7,8	7,1
Høy utd 2	5,8	0,7	3,4	0,5
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0
N	72 110	72 820	12 925	13 217

Tabell 3.9: Eget utdanningsnivå etter trygdestatus og kjønn (i prosent)

	Eget utdanningsnivå			
	Ikke stønadsmottaker		Stønadsmottaker	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Grunnskole	4,3	5,9	12,5	14,9
VGS 1	18,2	17,1	38,3	43,7
VGS 2	31,9	43,4	30,5	29,0
Høy utd 1	36,5	23,2	16,8	10,6
Høy utd 2	9,1	10,4	1,9	1,8
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0
N	33 412	39 468	8 527	4 454

Tabell 3.10: Mors og fars gjennomsnittsinntekt etter trygdestatus og kjønn

	Ikke stønadsmottaker		Stønadsmottaker		Gjennomsnitt totalt
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	
Fars inntekt	265 979	264 304	237 726	223 946	261 030
Mors inntekt	121 484	118 250	105 089	100 274	117 450

I likhet med for serviceklassen, viser tabellene for trygdestatus at individene i gruppen som ikke har stønader som hovedinntektskilde har høyere utdanning og foreldre med høyere utdanning og høyere gjennomsnittsinntekt. Forskjellene i sammensetningen av de to gruppene er imidlertid mindre enn for serviceklassen versus ikke-serviceklassen.

3.4 Metode og analyseteknikker

3.4.1 Regresjonsanalyse

The claim that statistics necessarily imply a certain atomistic ontology is rejected on the basis that also quantitative sociology has to be interpretative, and that the interpretation of identical results may vary a great deal according to theoretical convictions. [...] The claim that quantitative methods necessarily imply a deterministic vision of man, and a faith in the possibility to predict human action, is also rejected: Firstly, because quantitative methods interrogate probabilistic relationships (and not deterministic). Secondly, because people are likely to repeat ones own and other people's actions – not always, and not in anything near a law-like fashion, but often enough to result in social and statistical (probabilistic) patterns. Helland 2003: 529.

Valg av metode i sosiologien bør gjøres ut i fra de forskningsspørsmålene og problemstillingene forskeren retter. Ulike metoder svarer på ulike spørsmål. Å bruke kvantitative metoder og statistikk innebærer ikke et bestemt menneskesyn eller virkelighetsoppfatning. Identiske resultater kan fortolkes forskjellig ut i fra den enkelte fortolkerens egne forståelser av samfunnet og menneskene i det.

Kvantitativ metode og statistikk er den metodetypen som er best egnet til å finne og påvise sosiale mønstre. Den kan fortelle oss noe om fenomeners utbredelse og hvordan slik utbredelse varierer mellom ulike sosiale kategorier som klasser, utdanningsgrupper og kjønn (Helland 2003: 548). Vi kan få innsikt i sosiale mekanismer og dermed en større forståelse for hvordan samfunnet kan virke.

Mine forskningsspørsmål, som er blitt utledet til en rekke hypoteser, lar seg best undersøke ved hjelp av kvantitativ metode. Innen denne metoden er det et stort mangfold av analyseteknikker som kan brukes til forskjellige formål. En svært vanlig statistisk teknikk for å undersøke sammenhenger mellom ulike variabler er regresjonsanalyse. Her undersøkes én avhengig variabel i lys av én eller flere uavhengige variabler. Når den avhengige variabelen er kontinuerlig, benyttes lineær regresjon. Ingen av de avhengige variablene i denne oppgaven er kontinuerlige, men derimot kvalitative og dikotome. I slike tilfeller vil ikke alle forutsetningene for lineær regresjon være oppfylt. Da benyttes i stedet binomisk logistisk regresjon.

Når man gjør en regresjon av den avhengige variabelen på en uavhengig variabel, undersøker man gjennomsnittsverdien til den avhengige variabelen ved de forskjellige verdiene av den uavhengige variabelen. Hvis den avhengige variabelen er dikotom og kodet 0 og 1, vil denne gjennomsnittsverdien være en fremstilling av andelen som har verdien 1 (Skog 2007: 353). En annen måte å anse dette på er som sannsynlighet. Andelen med verdien 1 tilsvarer sannsynligheten for at en enhet med en bestemt verdi på den uavhengige variabelen innehar egenskapen den avhengige variabelen er et mål på, for eksempel sannsynligheten for at en person med en høyt utdannet far har oppnådd en posisjon i serviceklassen. En viktig forutsetning for lineær regresjon er at sammenhengen mellom de uavhengige variablene og den avhengige variabelen følger en rett linje. Det vil si at en økning med én enhet på den uavhengige variabelen alltid medfører en konstant forandring i den avhengige variabelen. Men, “the idea that probabilities are linear in explanatory variables is not particularly reasonable. [T]he effects of explanatory variables on the probability of an event should be

stronger among those with probabilities in the middle range, but weaker when probabilities are near 0 or 1. Linear models, in contrast, assume that a predictor has the same effect on the response, regardless of the initial level of the response (DeMaris 2004: 251)”.

At den uavhengige variabelen vil gjøre mindre utslag ved verdier nær 0 og 1 på den avhengige variabelen betyr at vi får en S-formet kurve for sammenhengen mellom den avhengige og uavhengige variabelen. Dette håndteres ved å gjøre en logit-omkoding av den avhengige variabelen, slik at vi får en lineær modell. Dette innebærer først å regne ut oddsen, som er forholdstallet mellom andelen som har og andelen som ikke har egenskapen den avhengige variabelen måler, og deretter gjøre en logaritmisk omkoding av oddsen.

$$\text{Logit}(\hat{Y}) = \ln\left(\frac{\hat{Y}}{1-\hat{Y}}\right)$$

der $\hat{Y}$ er andelen eller sannsynligheten for å inneha den avhengige variabelens egenskap, for eksempel å være stønadsmottaker, og $\ln$ er den naturlige logaritmen. Forholdet mellom logit-verdier og andeler kan karakteriseres som inverst av sammenhengen mellom en dikotom avhengig variabel og en uavhengig variabel. Derfor blir sammenhengen mellom den uavhengige variabelen og den logit-omkodede avhengige variabelen lineær og kan uttrykkes med formellen

$$\text{Logit}(\hat{Y}) = b_0 + b_1 \cdot X$$

der konstantleddet b_0 representerer logit-verdien når den uavhengige variabelen er lik null, altså verdien hvor kurven bryter den vertikale aksen, mens regresjonsparameteren b_1 angir stigningsgraden på regresjonskurven, det vil si hvor mye logiten forandrer seg ved hver enhets økning på den uavhengige variabelen X .

Annet enn om fortegnet er positivt eller negativt, som angir om andelen er henholdsvis større eller mindre enn 0,5, har ikke logit-verdiene en intuitiv fortolkning. SPSS oppgir derfor også odds og oddsrater for å forklare sammenhengen mellom avhengig og uavhengige variabler. Dette fremkommer ved å regne seg tilbake gjennom å ta antilogaritmen til logit-verdiene:

$$\text{Odds} = e^{(b_0 + b_1 X)}$$

Med utgangspunkt i oddsen for at et utfall forekommer kan vi regne oss frem til andelen eller sannsynligheten for at denne egenskapen er å finne i gruppen som defineres av den uavhengige variabelen ved hjelp av formellen

$$\hat{Y} = \frac{e^{(b_0 + b_1 X)}}{1 + e^{(b_0 + b_1 X)}}$$

Da andeler og sannsynlighet er den måleenheten som er lettest å tenke med, vil alle figurer i denne oppgaven oppgi dette målet for de avhengige variablene, altså på den vertikale y-aksen.

Ifølge Skog (2007: 258) kan en multivariat regresjonsanalyse hovedsakelig ha to ulike målsetninger. Den kan forsøke å oppnå en så fullstendig forklaring av variasjonene i den avhengige variabelen som mulig. Eller den kan forsøke å bestemme så nøyaktig som mulig hvordan og hvor mye én årsaksfaktor påvirker den avhengige variabelen. “Under disse omstendighetene kan hensikten med den multivariate analysen være å kontrollere for ulike bakenforliggende faktorer som kan gi opphav til spuriøsitet, eller å kontrollere for mellomliggende variabler som representerer en annen mekanisme enn den vi er særskilt interessert i (Skog 2007: 259).” Det er fortrinnsvis denne siste målsetningen jeg har i min analyse, nemlig å finne ut hvorledes foreldrenes utdanning og inntekt påvirker yrkesoppnåelse og stønadsmottakelse, når jeg har kontrollert for egen utdanning og eventuelt andre mellomliggende eller bakenforliggende variabler. Denne prosedyren kalles gjerne kontrollvariabelmetoden.

3.4.2 Hypotesetesting og modellenes “goodness of fit”

I statistiske tester ønsker man å undersøke om resultatene er signifikant forskjellig fra null, det vil si at sammenhengene som er funnet ikke skyldes tilfeldigheter. Dette gjøres ved hypotesetesting, der en nullhypotese og en alternativ hypotese settes opp mot hverandre. Nullhypotesen vil være at de uavhengige variablene ikke har noen effekt på den avhengige variabelen, altså at $b_i=0$. Den alternative hypotesen vil derimot hevde at de respektive uavhengige variablene har en effekt på den avhengige variabelen. Ved å sammenligne den observerte b-verdien med de statistiske feilmarginene kan vi konstruere en testobservator. I logistisk regresjon benyttes testobservatoren Wald som har en tilnærmet kjikvadrat-fordelt sannsynlighetsfordeling. Ved å sammenligne Wald-verdien med en kritisk verdi som er satt

basert på sannsynlighetsfordelingen og et signifikansnivå vi selv har valgt, kan vi avgjøre om nullhypotesen skal forkastes eller ikke. Hvis Wald-verdien overstiger den kritiske verdien, er parameterestimatet statistisk signifikant og vi velger å beholde den alternative hypotesen fremfor nullhypotesen. I modellene i denne oppgaven oppgis parameterestimatenes signifikans ved hjelp av stjerner. Tre stjerner, ***, betyr at den uavhengige variabelens effekt på den avhengige variabelen er signifikant på 1 promillenivå, to stjerner, **, 1 prosentnivå, én stjerne, *, 5 prosentnivå, og én stjerne i parentes, (*), 10 prosentnivå. Alle tester er tohalede signifikanstester, det vil si at nullhypotesen forkastes både ved store positive og store negative verdier på testobservatoren.

Med registerdata har man muligheten til å operere med svært store utvalg. Dette innebærer at resultatene i stor grad blir statistisk signifikante. Men et statistisk signifikant resultat er ikke det samme som et substansielt signifikant resultat. En ørliten effekt som er statistisk signifikant trenger ikke ha noen utpreget reel betydning. Alt det i utgangspunktet betyr er at denne effekten er signifikant forskjellig fra null eller fra en referansekategori. Derfor er det viktig å være klar over denne forskjellen og være seg dette bevisst i fortolkningene av resultatene.

I tabellenes ulike modeller oppgir jeg en -2LL-verdi. -2LL står for “log likelihood”, og er et mål på hvor godt modellen beskriver data. Imidlertid gir ikke verdien i seg selv noen god indikasjon på modellens “goodness of fit”, men må sees i forhold til de andre modellenes “log likelihood”-verdi. Differansen mellom modellenes -2LL-verdier kalles “log likelihood ratio” (LR) og kan brukes til å teste om modellenes tilpasning til dataene er signifikant forskjellig. LR er en testobservator med en sannsynlighetsfordeling som er tilnærmet kjikvadrat-fordelt med frihetsgrad lik antall parametere utelatt fra den minste modellen. Hvis LR-testen gir et signifikant resultat, innebærer det at minst én av de uavhengige variablene som er lagt til er signifikant forskjellig fra null og at dette bidrar til en bedre forklaring av variasjonen i den avhengige variabelen. (Skog 2004: 374-376).

I denne oppgaven vil jeg kun oppgi modellenes “log likelihood”-verdi. Alle modellene som presenteres har en signifikant bedre tilpasning til dataene enn den foregående modellen, og jeg vil derfor ikke kommentere “log likelihood”-verdiene, “likelihood ratio” eller “goodness of fit” noe videre i oppgaven.

I tabellene vil jeg også oppgi verdiene for Nagelkerke R^2 . I lineær regresjon er R^2 et mål på hvor mye av variasjonene i den avhengige variabelen som blir forklart av de uavhengige variablene. Verdien varierer mellom 0 og 1, og refererer til *andelen* av variasjonen i den avhengige variabelen som er forklart av de uavhengige variablene i modellen. Nagelkerke R^2 er en modifisering av Cox & Snells R^2 . Disse målene tar utgangspunkt i “likelihood”-funksjonen og er analog med R^2 . Cox & Snells R^2 har imidlertid en maksimalverdi som er mindre enn 1, mens dette blir korrigert for i Nagelkerkes R^2 . De forskjellige pseudo- R^2 er som sagt analoge med R^2 i lineær regresjon, men har utover det ingen enkel intuitiv fortolkning. Nagelkerke R^2 gir altså ikke en nøyaktig beskrivelse av den avhengige variabelens forklarte variasjon, men den gir allikevel et bilde på de uavhengige variablenes forklaringskraft. (Skog 2004: 418-419).

4 Rekruttering til serviceklassen

Dette kapitlet vil rette fokus mot sammenhengen mellom sosial bakgrunn (målt ved mors og fars utdanning og inntekt) og rekruttering til serviceklassen. Hvor stor rolle og på hvilken måte influerer personers sosiale bakgrunn deres sosiale destinasjonsposisjon? Virker foreldrenes innflytelse forskjellig for personer med ulikt utdanningsnivå? Har det noen betydning på effektene av sosial bakgrunn om en person jobber i offentlig eller privat næringssektor? For å besvare disse spørsmålene vil flere forskjellige logistiske analyser gjennomføres. Den første analysen er en logistisk regresjon med tre modeller, der modell 1 undersøker sammenhengen mellom mors og fars utdannelse og serviceklasseoppnåelse, modell 2 trekker inn foreldrenes inntekt, og modell 3 kontrollerer for egen utdanningsoppnåelse for å skille de direkte fra de indirekte effektene av sosial bakgrunn.

4.1 Mor og fars utdanning

Tabell 4.1 og 4.2 viser hvordan rekruttering til serviceklassen påvirkes av sosial bakgrunn og egen utdanning for henholdsvis kvinner og menn.

I modell 1 undersøkes sammenhengen mellom mors og fars utdanning og sannsynligheten for å oppnå en serviceklasseposisjon. For både kvinner og menn har både mors og fars utdanning en signifikant positiv effekt på oddsen for å havne i serviceklassen. Denne påvirkningskraften blir større i forhold til referansekategorien desto høyere utdanning de respektive foreldrene har. For kvinner er det ikke stor forskjell mellom effektene av mors og fars utdanning. I forhold til foreldre med kun grunnskoleutdanning er forskjellene i påvirkningen av mors og fars utdanning liten ved VGS 1, mens den vokser i favør av mors utdanning ved VGS 2. Deretter synker forskjellene igjen, og effektene er tilnærmet like ved Høyere utdanning 2.

For menn er forskjellene derimot mer utpregede. Ved VGS 1 og 2 er effektene av mors og fars utdanning uten store forskjeller. Men mens det for mors utdanning kun er en moderat stigning i betydningen av mer utdanning, øker oddsen for å oppnå en serviceklasseposisjon betraktelig ved de neste utdanningsnivåene til far. VGS 2 har en oddsrate i forhold til grunnskole på 2,25, mens høyere utdanning 1 og 2 har oddsrater på henholdsvis 4,02 og

Tabell 4.1: Binomisk logistisk regresjon av serviceklasseoppnåelse for kvinner, etter sosial bakgrunn og egen utdanning.

Modell	1				2				3			
	B	Sig	S.E.	e ^B	B	Sig	S.E.	e ^B	B	Sig	S.E.	e ^B
<i>Fars utdanning</i>												
Grunnskole	ref.				ref.				ref.			
VGS 1	0,415	***	0,029	1,514	0,365	***	0,030	1,440	0,108	**	0,036	1,114
VGS 2	0,578	***	0,034	1,783	0,473	***	0,035	1,605	0,157	***	0,043	1,170
Høyere Utd 1	1,010	***	0,041	2,745	0,850	***	0,043	2,340	0,182	***	0,052	1,200
Høyere Utd 2	1,317	***	0,059	3,731	1,086	***	0,062	2,961	0,175	*	0,075	1,191
<i>Mors utdanning</i>												
Grunnskole	ref.				ref.				ref.			
VGS 1	0,619	***	0,026	1,858	0,568	***	0,026	1,764	0,191	***	0,032	1,210
VGS 2	0,964	***	0,049	2,622	0,860	***	0,050	2,363	0,291	***	0,062	1,337
Høyere Utd 1	1,221	***	0,043	3,392	1,080	***	0,045	2,946	0,179	**	0,055	1,196
Høyere Utd 2	1,355	***	0,144	3,875	1,147	***	0,154	3,148	-0,202	ns	0,170	0,817
<i>Foreldres inntekt</i>												
Fars inntekt					0,114	***	0,010	1,121	0,069	***	0,012	1,071
(Fars inntekt) ²					-0,001	***	0,000	0,999				
Mors inntekt					0,265	***	0,038	1,303	0,137	***	0,019	1,147
(Mors inntekt) ²					-0,042	**	0,013	0,959				
<i>Egen utdanning</i>												
Grunnskole									ref.			
VGS 1									-0,123	ns	0,098	0,884
VGS 2									1,102	***	0,090	3,011
Høyere Utd 1									3,236	***	0,090	25,444
Høyere Utd 2									4,484	***	0,108	88,612
Konstant	-1,473	***	0,025	0,229	-1,887	***	0,039	0,152	-3,093	***	0,094	0,045
-2LL	45394,711				45163,690				33269,575			
Nagelkerke R ²	0,130				0,138				0,473			
N	37323				37323				37323			

Note: S.E. = standardfeil, ref. = referansekategori

ns = ikke signifikant, *** = p<0,001, ** = p<0,01, * = p<0,05, (*) = p<0,1

Uthevede koeffisienter betyr at kjønnsforskjellene er signifikante på 5% -nivå.

Personer med manglende verdier på minst én av variablene er utelatt fra alle modellene.

Tabell 4.2: Binomisk logistisk regresjon av serviceklasseoppnåelse for menn, etter sosial bakgrunn og egen utdanning.

Modell	1				2				3			
	B	Sig	S.E.	e ^B	B	Sig	S.E.	e ^B	B	Sig	S.E.	e ^B
<i>Fars utdanning</i>												
Grunnskole	ref.				ref.				ref.			
VGS 1	0,589	***	0,029	1,802	0,510	***	0,030	1,666	0,275	***	0,035	1,317
VGS 2	0,810	***	0,034	2,248	0,631	***	0,035	1,880	0,315	***	0,042	1,371
Høyere Utd 1	1,392	***	0,041	4,023	1,125	***	0,044	3,080	0,406	***	0,053	1,500
Høyere Utd 2	1,856	***	0,061	6,396	1,461	***	0,064	4,308	0,403	***	0,080	1,496
<i>Mors utdanning</i>												
Grunnskole	ref.				ref.				ref.			
VGS 1	0,513	***	0,026	1,670	0,447	***	0,026	1,563	0,168	***	0,031	1,183
VGS 2	0,907	***	0,051	2,477	0,762	***	0,052	2,143	0,257	***	0,064	1,293
Høyere Utd 1	0,988	***	0,043	2,685	0,807	***	0,045	2,242	0,119	*	0,056	1,127
Høyere Utd 2	1,205	***	0,160	3,335	0,858	***	0,167	2,358	-0,110	ns	0,202	0,896
<i>Foreldres inntekt</i>												
Fars inntekt					0,223	***	0,012	1,250	0,157	***	0,012	1,170
(Fars inntekt) ²					-0,003	***	0,001	0,997				
Mors inntekt					0,217	***	0,035	1,243	0,171	***	0,019	1,186
(Mors inntekt) ²					-0,015	ns	0,012	0,985				
<i>Egen utdanning</i>												
Grunnskole									ref.			
VGS 1									-0,252	***	0,072	0,778
VGS 2									0,601	***	0,064	1,824
Høyere Utd 1									2,812	***	0,067	16,637
Høyere Utd 2									4,141	***	0,092	62,880
Konstant	-1,492	***	0,025	0,225	-2,108	***	0,040	0,121	-2,704	***	0,071	0,067
-2LL	45695,236				45171,132				34344,412			
Nagelkerke R ²	0,156				0,173				0,469			
N	37714				37714				37714			

Note: S.E. = standardfeil, ref. = referansekategori

ns = ikke signifikant, *** = p<0,001, ** = p<0,01, * = p<0,05, (*) = p<0,1

Uthevede koeffisienter betyr at kjønnsforskjellene er signifikante på 5% -nivå.

Personer med manglende verdier på minst én av variablene er utelatt fra alle modellene.

6,40. For mors utdanning er de tilsvarende oddsratene 2,48, 2,69 og 3,34. Økt utdanningsnivå hos far er altså av større betydning for menn enn økt utdanningsnivå hos mor. Samtidig er det først ved de høyere utdanningsnivåene fars utdanning får relativt større betydning enn mors utdanning for menn.

Analysen viser også at det er tegn til at effektene av foreldres utdanning er “kjønnet”. Kvinner sannsynlighet for serviceklasseoppnåelse er sterkest knyttet til mors utdanning, og menns sannsynlighet er sterkest knyttet til fars utdanning. I sammenligning av effekten av foreldres utdanning mellom kvinner og menn kan vi se at parameterestimatene for fars utdanning er større hos menn enn kvinner.³⁰ Dette innebærer at utbyttet av fars utdanning er større for menn enn kvinner. Derimot er effekten av mors utdanning noe høyere hos kvinner enn hos menn.³¹

I modell 2 trekkes mors og fars inntekt inn i analysen. Det er sannsynlig at deler av effekten av foreldres utdanning egentlig skyldes effekter av foreldrenes inntekt. En sammenligning av parameterestimatene for mors og fars utdanning mellom modell 1 og 2 viser at disse har sunket i modell 2. Dette støtter antagelsen om at noe av effektene av foreldres utdanning skyldtes samvariasjon med foreldres inntekt. Imidlertid har både mors og fars utdanning fortsatt en signifikant effekt på serviceklasseoppnåelse ved alle utdanningsnivåer i forhold til grunnskoleutdanning. Mors og fars inntekt har også en signifikant effekt på den avhengige variabelen. Det vil si at foreldrenes utdanning og inntekt er korrelerte, men at de samtidig har uavhengige effekter på sannsynligheten for å havne i serviceklassen.

Når det kontrolleres for mors og fars inntekt, faller ikke parameterestimatene likt for alle utdanningsnivåene. Dess høyere utdanningsnivå desto mer faller de tilhørende logitene. Det vil si at når foreldres inntekt tas med i regningen dempes utbyttet av å ha foreldre med høyere utdanning. Kurvene for effektene av mors og fars utdanning får altså en slakere helning, når mors og fars inntekt er kontrollert for. I figur 4.1 er resultater fra modell 2 fremstilt grafisk. Den viser blant annet at det, for mors utdannings effekt på menns serviceklasseoppnåelse, er tilnærmet ingen forskjell om mor har fullført videregående; høyere utdanning, lavere nivå; eller høyere utdanning, høyere nivå.

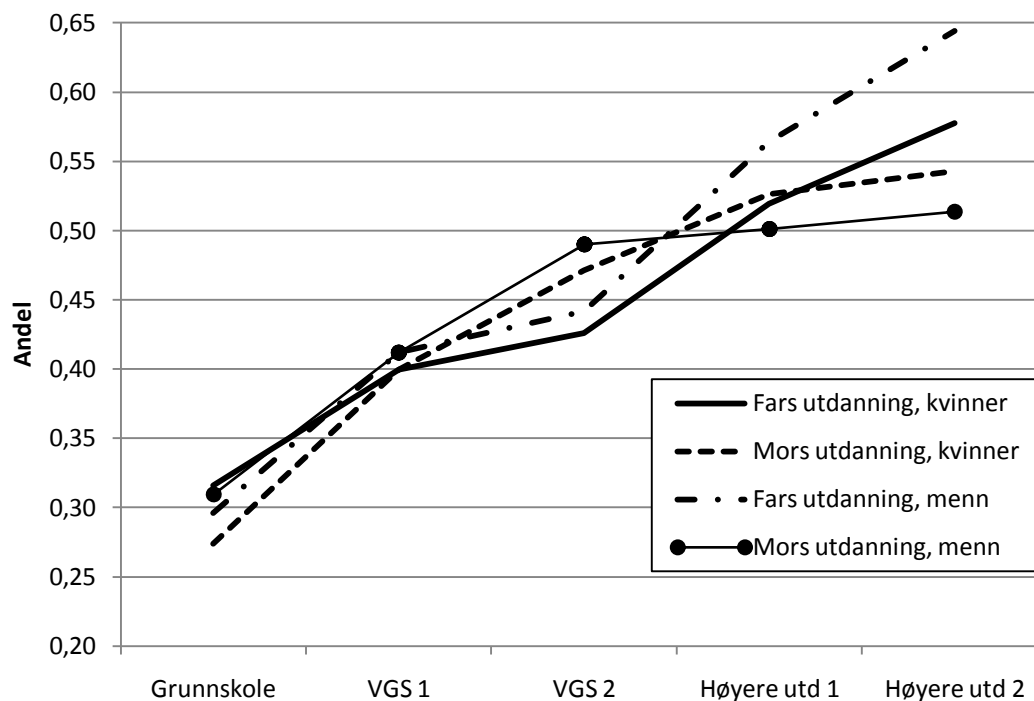
---

³⁰ Kjønnsforskjellene er signifikante for alle av fars utdanningsnivå.

³¹ Kjønnsforskjellene er kun signifikante for mors høyere utdanning 1.

Figur 4.1: Serviceklasseoppnåelse etter foreldres utdanning, kontrollert for foreldrenes inntekt.

Note: Figuren er basert på modell 2 i tabell 4.1 og 4.2. Mors og fars inntektsnivå holdes konstant på deres respektive gjennomsnittsverdier. I tillegg settes utdanningen til den motsatte forelderens til VGS 1. VGS1 er for både mor og far medianen og nærmest gjennomsnittet, samt for mødre også modus. Det vil si at i søylene for fars utdanning har mor ikke fullført videregående og en inntekt på cirka 175 000, mens far har en inntekt på cirka 260 000.

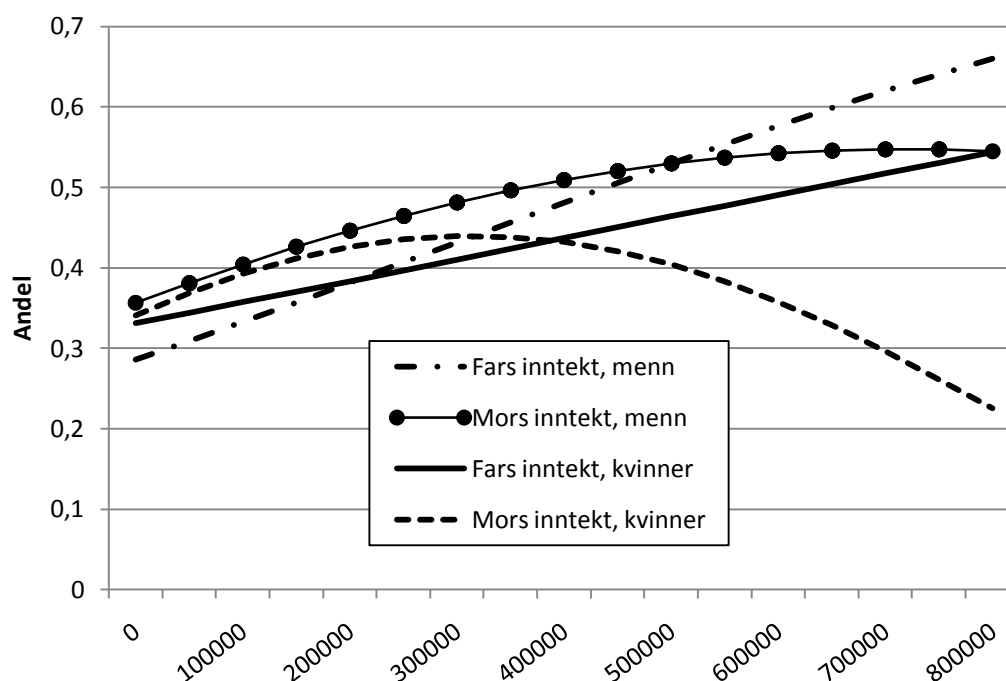
Det kommer også tydelig frem at økt utdanning hos foreldrene fører til større sannsynlighet for å oppnå en posisjon i serviceklassen. Grafen for fars utdanning, menn, illustrerer at andelen sønner i serviceklassen er høy og vokser ettersom fars utdanningsnivå øker, mens grafen for mors utdanning viser at denne effekten stabiliserer seg etter VGS 2 for menn. For kvinner, er de første nivåøkningene av mors utdanning svært effektfulle, mens effektøkningene synker ved høyere utdanning. Fars utdanning ser derimot ut til å ha en tilnærmet lineær sammenheng med sannsynligheten for serviceklasseoppnåelse.

4.2 Mors og fars inntekt

I figur 4.2 vises sammenhengen mellom mors og fars inntekt og sønner og døtres serviceklasseoppnåelse. Som nevnt har mors og fars inntekt en positiv og signifikant effekt på sannsynligheten for å oppnå en posisjon i serviceklassen, kontrollert for deres utdanning.

Samtidig er kvadratleddene, med ett unntak,³² negative og signifikante. Dette innebærer at sannsynligheten for serviceklasseoppnåelse øker med økt foreldreinntekt, men at denne økningen vil flate ut, og deretter eventuelt synke, etter hvert. Imidlertid er parameterestimaterne for kvadratleddene svært lave for fars kvadrerte inntekt og et toppunkt vil dermed ikke nås før ved ekstreme inntekter. Av figuren kan vi se at disse funksjonsgrafene er svært lineære. For mors kvadrerte inntekt er derimot parameterestimaterne betydelig større. For henholdsvis kvinner og menn vil toppunktene nås allerede ved en inntekt på omtrent 315 000 og snau 720 000. Sammenhengene mellom mors inntekt og serviceklasseoppnåelse er derfor mer kurvelineære, og økning i inntekten er mest fordelaktig ved lave inntekter.

Figur 4.2: Serviceklasseoppnåelse etter foreldres inntekt, kontrollert for foreldrenes utdanning.

Note: Figuren er basert på modell 2 i tabell 4.1 og 4.2, og viser andelen for personer der mor og far har VGS 1, og hvor inntekten til den andre forelderen er satt lik gjennomsnittsinntekten. Inntektsintervallet stanser ved 800 000 da bare 400 fedre og 1 (!) mor tjente mer enn dette, og disse i tillegg er fordelt på analysene for både kvinner og menn.

Kurven for mors inntekt for kvinner er særlig iøynefallende og overraskende. Figuren illustrerer at andelen kvinner som havner i serviceklassen synker betraktelig ved høye inntekter hos deres mor.³³ Denne prediksjonen bør man imidlertid være kritisk til da det er svært få observasjoner av mødre med høye inntekter.³⁴ Av figur 4.2 kommer det også frem at

³² Kvadratleddet for mors inntekt for menn er negativt men ikke signifikant.

³³ Dette kan, som jeg skal komme tilbake til i diskusjonskapittelet, skyldes ulike seleksjonseffekter.

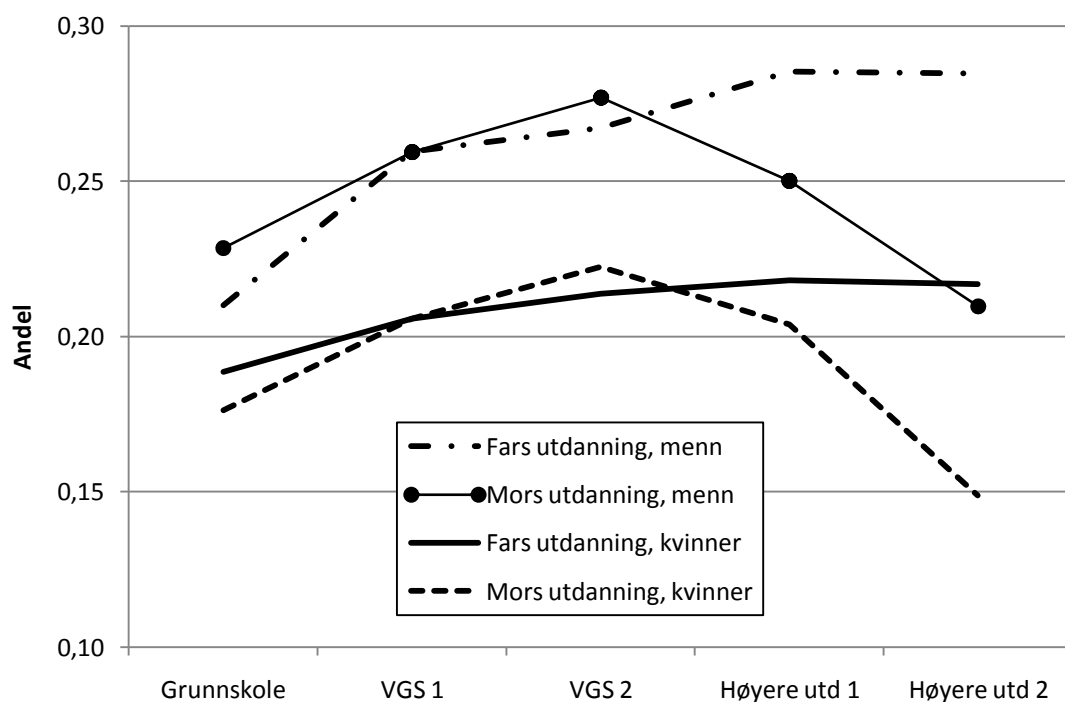
³⁴ Av mødre totalt, tjente bare 225 mødre tjente over 400 000 kroner i året og av dem bare 64 over 500 000. For kun kvinners mødre er de tilsvarende antallene henholdsvis 109 og 25. Disse kurvenes tendens ved høye

det finnes samspillseffekter mellom de uavhengige variablene i analysen. Fars inntekt viser en betydelig forskjell i innvirkningen på sønner og døtres sannsynlighet for å oppnå en posisjon i serviceklassen. Kurven for menn har en klart brattere stigning enn kurven for kvinner.

4.3 Sosial bakgrunn kontrollert for egen utdanning

For å undersøke de *direkte* effektene av sosial bakgrunn er det nødvendig å kontrollere for egen utdanningsoppnåelse. I modell 3 trekkes eget utdanningsnivå inn i analysen, og dette får stor innvirkning på effektene av mors og fars utdanning og inntekt. For både kvinner og menn faller parameterestimaterne for sosial bakgrunn dramatisk. Spesielt er det effektene av foreldres utdanning som ser ut til å forsvinne. Sammenhengene mellom foreldres utdanning og serviceklasseoppnåelse vises grafisk i figur 4.3.

Figur 4.3: Serviceklasseoppnåelse etter foreldres utdanning, kontrollert for foreldres inntekt og egen utdanning.

Note: Figuren er basert på modell 3 i tabell 4.1 og 4.2, og er laget etter samme oppskrift som figur 4.1. Eneste forskjell er at egen utdanning er lagt til og satt lik VGS 2. Denne utdanningen er både modus, median og gjennomsnittlig utdanningsnivå for personene i datasettet. Mors utdanning er, ved høyere utdanning 2, ikke signifikant forskjellig fra grunnskolenivå for verken kvinner eller menn.

inntekter bør derfor ikke festes ved. I tillegg er kvadratleddet for mors inntekt for menn ikke signifikant, og derfor må det legges liten vekt ved denne kurven i helhet.

Figur 4.3 skiller seg klart fra figur 4.1. Der det i figur 4.1 var en entydig tendens til økende andel i serviceklassen ved økende utdanningsnivå hos hver av foreldrene, ser vi nå divergerende tendenser. Effektene av mors utdanning har mistet sitt preg av kontinuerlig stigning. For både kvinner og menn er det, etter å ha kontrollert for egen utdanning, mest fordelaktig å ha mødre med høyst videregående utdanning, og effekten av høyere grads universitets- eller høyskoleutdanning er ikke lenger signifikant forskjellig fra grunnskoleutdanning. I modell 1 og 2 hadde mors utdanning større effekt på kvinners sannsynlighet for å oppnå en posisjon i serviceklassen enn menns. I modell 3 har ikke effekten av mors utdanning lenger denne kjønnsforskjellen. Parameterestimatene er nå tilnærmet like for kvinner og menn.³⁵

Når det gjelder effekten av fars utdanning, følger den ikke det samme mønstret som mors utdanning. For både kvinner og menn er det ikke lenger noen forskjell mellom de to nivåene av høyere utdanning. Men bortsett fra det, er det fortsatt en svak stigende effekt av fars utdanningsnivå, og det er i hovedsak stigningsgraden som skiller kurvene for fars utdanningsnivå i figur 4.1 og 4.3. I motsetning til for mors utdanning, er alle parameterestimatene for fars utdanning statistisk signifikante. I tillegg vedlikeholdes kjønnsforskjellene fra modell 1 og 2. Fars utdanning har fortsatt en betydelig høyere effekt på sønners sannsynlighet for å havne i serviceklassen enn på døtres sannsynlighet.³⁶

Men felles for mors og fars utdanning er altså at parameterestimatene blir betydelig mindre når egen utdanning kontrolleres for, og at dette særlig gjelder estimatene for høyere utdanning. Dette tyder på at fordelene av å ha høyt utdannede foreldre hovedsakelig gjør seg gjeldende gjennom å være fordelaktig i utdanningssystemet.

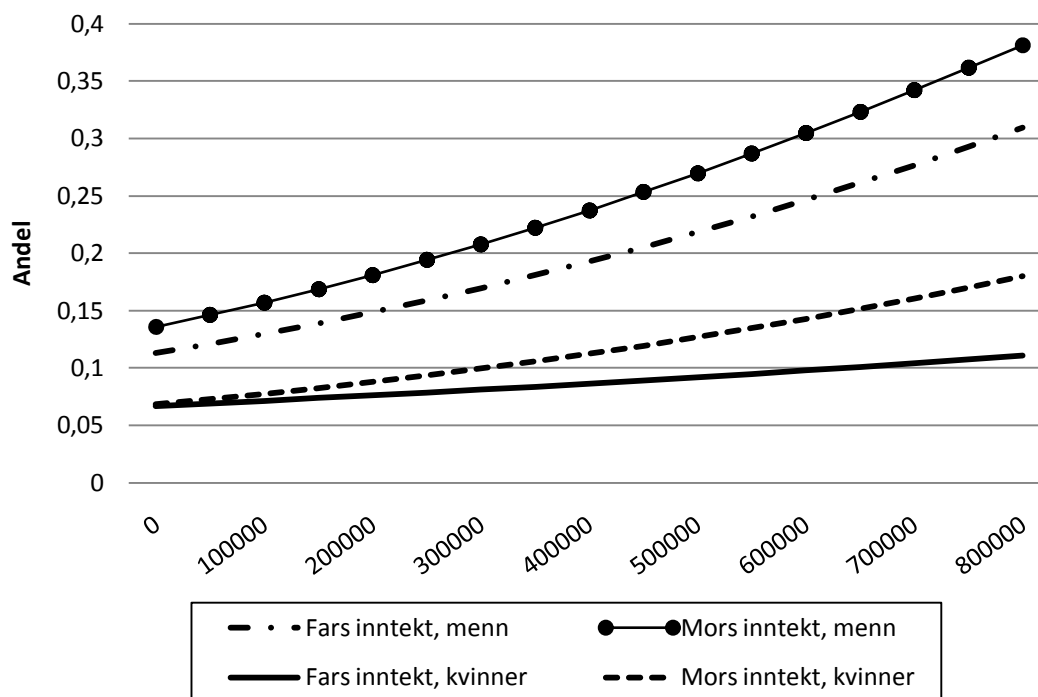
Foreldrenes inntekt er i mye mindre grad affisert av innføringen av egen utdannelse i analysen. Det vil ikke si at parameterestimatene for mors og fars inntekt ikke også synker. Inntektsvariablene blir imidlertid påvirket av at jeg har valgt å utelate kvadratleddene fra modell 3. Det var kun kvadratleddet for fars inntekt for menn som fortsatt var signifikant av kvadratleddene. Det betydde at for tre av de fire inntektsvariablene avvek ikke sammenhengen med den avhengige variabelen fra den logistiske kurven, og den siste hadde kun en svært svak kurvelinearitet. Sammenhengene vises grafisk i figur 4.4.

---

³⁵ Disse kjønnsforskjellene i effekten av mors utdanning var i modell 2 signifikante ved VGS 1 og høyere utdanning 1. I modell 3 er det ingen signifikante kjønnsforskjeller i effekten av mors utdanning.

³⁶ Kjønnsforskjellene i effekten av fars utdanning er signifikant for alle utdanningsnivå i alle de tre modellene.

Figur 4.4: Serviceklasseoppnåelse etter foreldres inntekt, kontrollert for foreldres utdanning og egen utdanning.

Note: Figuren er basert på modell 3 i tabell 4.1 og 4.2, og følger prosedyren fra figur 4.2. Men merk at kvadratleddene er fjernet. I tillegg er egen utdanning satt til VGS 2.

Det mest fremtredende funnet er den store kjønnsforskjellen. Både mors og fars inntekt har betydelig større innvirkning på sønner enn døtre. For menn ser vi en klar positiv samvariasjon mellom serviceklasseoppnåelse og foreldrenes inntekt. Mors og fars inntektskurver er noenlunde parallelle, men mors inntekt har en litt større effekt.

For kvinner fører også økt foreldreinntekt til større andel i serviceklassen, men styrken er her vesentlig lavere enn for menn. I tillegg er forskjellen mellom effektene av mors og fars inntekt mer utpreget. Mors inntekt har en klart sterkere effekt enn fars inntekt.

En sammenligning av figur 4.2 og 4.4 viser at effektene av foreldrenes inntekt forandres når egen utdanning kontrolleres for.³⁷ Alle kurvene viser i figur 4.4 en konsistent positiv utvikling. Videre ser samspillet vi observerte i figur 4.2 mellom fars inntekt og kjønn ut til å være forsterket. I tillegg antydes det nå at det også kan være statistisk interaksjon mellom mors inntekt og kjønn.³⁸

³⁷ Fjerningen av kvadratleddene spiller også inn.

³⁸ Kjønnsforskjellen i effekten av fars inntekt er signifikant. Det er den derimot ikke for mors inntekt.

Med innføringen av egen utdanning i analysen forsvinner altså store deler av sammenhengene mellom foreldres utdanning og inntekt og barnas sannsynlighet for å oppnå en posisjon i serviceklassen forsvinner. Modell 3 viser tydelig hvor stor betydning egen utdanning har for yrkesklasseposisjon. For både kvinner og menn øker oddsen for dette dramatisk for hvert høyere utdanningsnivå man har oppnådd. Oddsen for at kvinner med høyere grads universitets- eller høyskoleutdanning skal havne i serviceklassen er snau 90 ganger større enn for kvinner med kun grunnutdanning. Og for menn med tilsvarende utdanning er oddsen over 80 ganger større for å oppnå en slik samfunnsposisjon enn menn som har droppet ut av den videregående skole. For både kvinner og menn viser parameterestimatet at det mest ufordelaktige utdanningsnivået er påbegynt, men ikke fullført videregående utdanning.³⁹

Vi kan også se at det er forskjeller i styrken til utdanningseffektene mellom kvinner og menn. Oddsratene er gjennomgående større for kvinner enn de er for menn, og dette betyr at sammenhengen mellom egen utdanning og yrke er sterkere for kvinner og også at utdanning er viktigere for kvinner for å havne i de øverste lagene i samfunnshierarkiet enn det er for menn.⁴⁰

---

³⁹ Resultatet er kun signifikant for menn.

⁴⁰ Kjønnforskjellene er signifikante.

Tabell 4.3: Binomisk logistisk regresjon av serviceklasseoppnåelse etter yrkessektor, kjønn, sosial bakgrunn og egen utdanning.

	Offentlig sektor				Privat sektor			
	B	Sig	S.E.	e^B	B	Sig	S.E.	e^B
<i>Kvinner</i>								
<i>Fars utdanning</i>								
Grunnskole			ref.				ref.	
VGS	0,098	(*)	0,052	1,103	0,281	***	0,047	1,325
Høyere utd	0,263	***	0,081	1,301	0,393	***	0,071	1,481
<i>Mors utdanning</i>								
Grunnskole			ref.				ref.	
VGS	0,257	***	0,050	1,292	0,227	***	0,045	1,254
Høyere utd	0,272	**	0,087	1,313	0,277	***	0,081	1,320
<i>Foreldres inntekt</i>								
Fars inntekt	0,084	***	0,020	1,088	0,096	***	0,016	1,101
Mors inntekt	0,065	*	0,031	1,067	0,160	***	0,026	1,173
<i>Egen utdanning</i>								
Lavere utd			ref.				ref.	
Høyere utd 1	3,021	***	0,048	20,507	2,005	***	0,043	7,427
Høyere utd 2	4,607	***	0,124	100,157	3,327	***	0,107	27,846
Konstant	-2,374	***	0,072	0,093	-2,220	***	0,060	0,109
-2LL		13149,253				16120,007		
Nagelkerke R ²		0,542				0,356		
N		15245				16115		
<i>Menn</i>								
<i>Fars utdanning</i>								
Grunnskole			ref.				ref.	
VGS	0,175	*	0,082	1,191	0,371	***	0,037	1,449
Høyere utd	0,317^a	**	0,120	1,374	0,558^a	***	0,058	1,747
<i>Mors utdanning</i>								
Grunnskole			ref.				ref.	
VGS	0,082^a	ns	0,079	1,085	0,250^a	***	0,035	1,284
Høyere utd	-0,171	ns	0,130	0,843	0,368	***	0,065	1,445
<i>Foreldres inntekt</i>								
Fars inntekt	0,101	**	0,032	1,106	0,178	***	0,014	1,195
Mors inntekt	0,092	*	0,047	1,096	0,164	***	0,021	1,178
<i>Egen utdanning</i>								
Lavere utd			ref.				ref.	
Høyere utd 1	2,608	***	0,071	13,566	2,321	***	0,039	10,187
Høyere utd 2	4,227	***	0,158	68,509	3,596	***	0,090	36,464
Konstant	-1,589	***	0,108	0,204	-2,352	***	0,048	0,095
-2LL		5580,595				26006,506		
Nagelkerke R ²		0,479				0,416		
N		6529				27037		

4.4 Sektor og sosial bakgrunn

Privat og offentlig sektor kan, for eksempel, skille seg fra hverandre i hvor rigide seleksjonskriterier som benyttes i stillingers rekrutteringsprosess. Dette kan innebære at de ulike sektorene varierer i hvor stor betydning uformelle karakteristikker har for yrkesoppnåelse. I tabell 4.3 er det gjort separate analyser for privat og offentlig sektor og kjønn.

4.4.1 Mors og fars utdanning

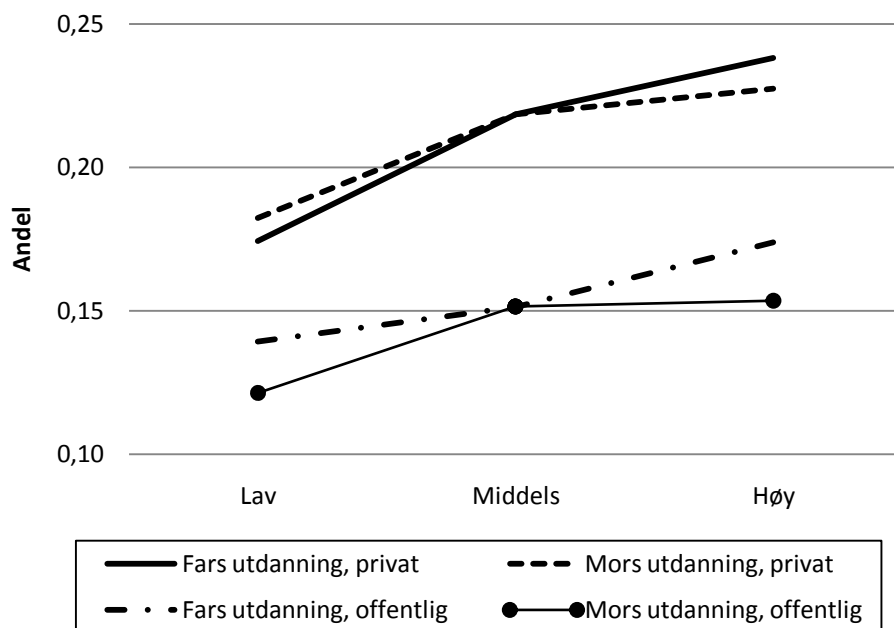
Figur 4.5 og 4.6 skisserer hvordan den direkte effekten av foreldrenes utdanning virker inn på serviceklasseoppnåelse i privat og offentlig sektor for henholdsvis kvinner og menn.

For kvinner ser det ut til å være et tydelig skille mellom offentlig og privat sektor. Andelene i serviceklassen er betydelig høyere i privat sektor enn for offentlig sektor. Samtidig er andelsøkningene ved økning i mors og fars utdanningsnivå klart større. En effekt vi finner i både offentlig og privat sektor er at utbyttet av mer utdanning hos far er større enn økt utdanning hos mor. For mors utdanning er forskjellen mellom videregående utdanning og høyere utdanning liten, mens den for far spiller en mer vesentlig rolle.

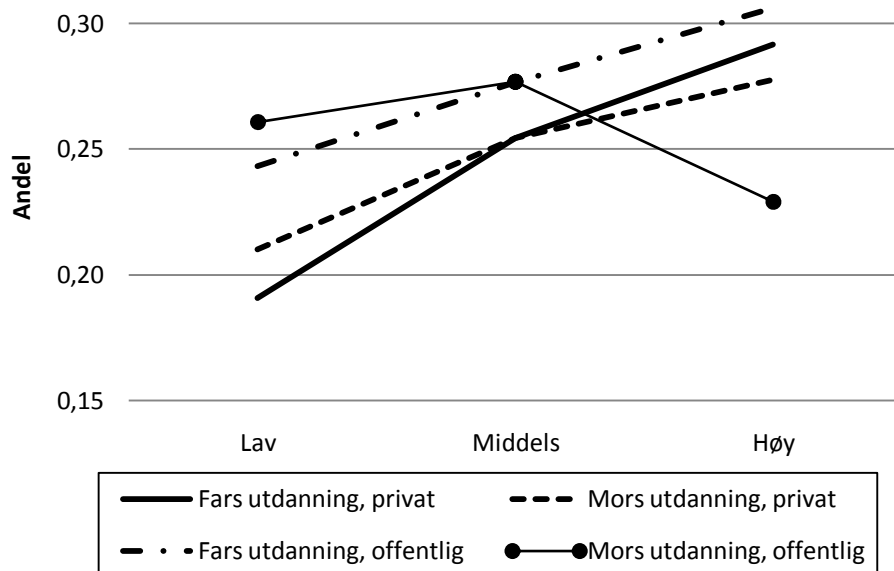
For menn er sektorforskjellene mindre visuelle. I privat sektor kan vi se at sannsynligheten for å oppnå en posisjon i serviceklassen er mye mindre hvis mor eller far kun har grunnskole enn den er i offentlig sektor. Men ved en økning i foreldrenes utdanning stiger sannsynligheten kraftig. Vi kan også se av parameterestimaterne i tabell 4.3 at disse er betydelig høyere for privat enn for offentlig sektor. Samtidig har en økning i fars utdanning i offentlig sektor også en stor innvirkning på sannsynligheten for å havne i serviceklassen. Mors utdanning er derimot ikke signifikant forskjellig fra referansekategorien, og denne grafens avvik fra en horisontal linje bør derfor ikke tas hensyn til. For menn er betydningen av fars utdanning utpreget større enn mors utdanningsnivå, spesielt i offentlig sektor men også til en viss grad i privat sektor.

Figur 4.5: Serviceklasseoppnåelse for kvinner etter sektortilhørighet og foreldres utdanning, kontrollert for foreldrenes inntekt og egen utdanning.

Figur 4.6: Serviceklasseoppnåelse for menn etter sektortilhørighet og foreldres utdanning, kontrollert for foreldrenes inntekt og egen utdanning.

Note: Figur 4.5 og 4.6 er basert på tabell 4.3. Mors og fars inntektsnivå holdes konstant på deres respektive gjennomsnittsverdier. I tillegg settes utdanningen til den motsatte forelderens til VGS. Egen utdannelse er lik referansekategorien, lavere utdannelse. Mors utdanning i offentlig sektor for menn er ikke signifikant forskjellig fra referansekategorien på noen av utdanningsnivåene.

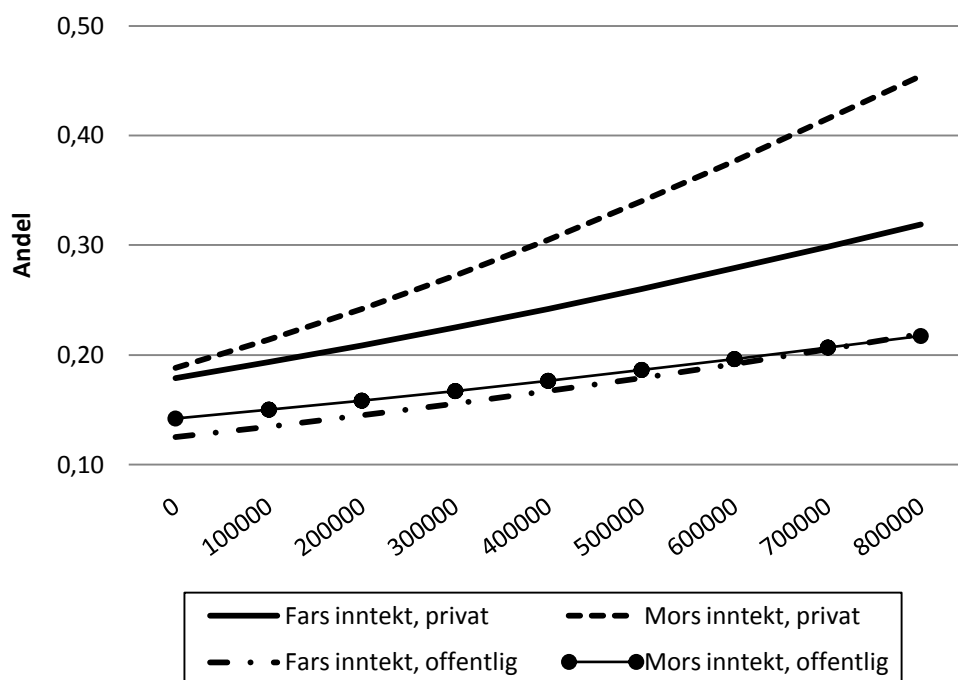
4.4.2 Mors og fars inntekt

Effektene av foreldres inntekt er signifikante for begge foreldre, begge kjønn og begge sektorer.

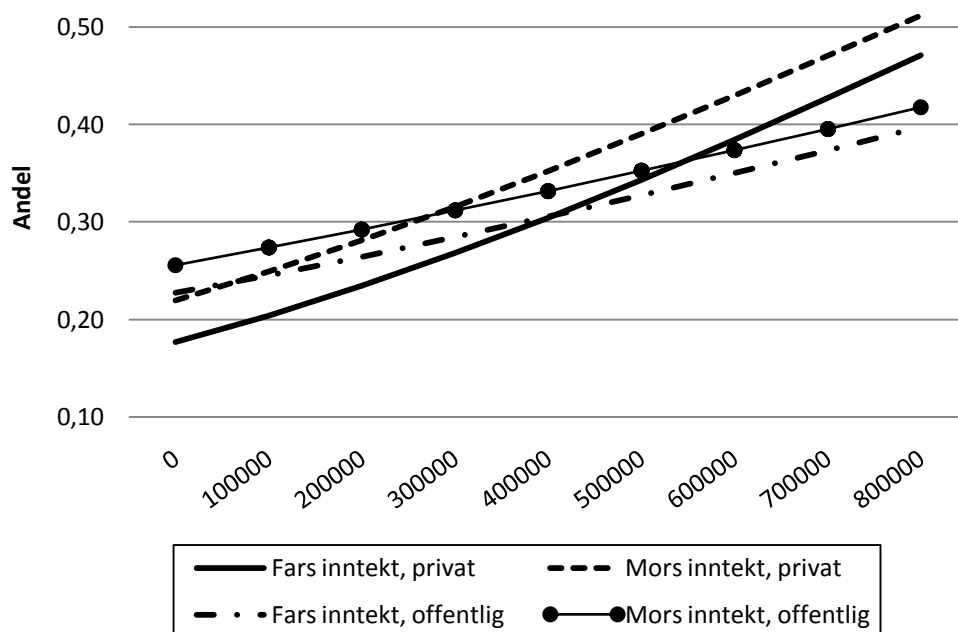
Figur 4.7 og 4.8 fremstiller hvordan sammenhengen mellom mors og fars inntekt og serviceklasseoppnåelse utvikler seg ved økende inntekter, kontrollert for egen utdanning og foreldrenes utdanning.

Akkurat som for foreldres utdanning, er sektorforskjellene mer øyeblikkelig tydelige i figuren for kvinner enn for menn fordi andelene i serviceklassen i privat sektor er konstant høyere enn i offentlig sektor. Men det er utviklingen i sammenhengen ettersom inntekten øker som er av vesentlig interesse. For både menn og kvinner illustrerer figurene at foreldrenes inntekt har en anselig større stigningsgrad i privat enn offentlig sektor. Et lite unntak fra dette er fars inntekt for kvinner som er relativt lik i offentlig og privat sektor. Men som vi kan se av parameterestimatene, og også i figuren, er effekten størst i privat sektor også her. Som jeg også fant i de tidligere analysene, spiller foreldrenes inntekt størst rolle for menn. I tillegg ser vi at mors inntekt har vesentlig større betydning for kvinner enn fars inntekt, men at dette kun gjelder i privat sektor. For menn er det derimot ikke en tydelig forskjell, men parameterestimatene er noe høyere for fars inntekt enn for mors.

Figur 4.7: Serviceklasseoppnåelse for kvinner etter sektortilhørighet og foreldres inntekt, kontrollert for foreldrenes utdanning og egen utdanning.

Figur 4.8: Serviceklasseoppnåelse for menn etter sektortilhørighet og foreldres inntekt, kontrollert for foreldrenes utdanning og egen utdanning.

Note: Figurene er basert på tabell 4.3, og viser andelen for personer der mor og far har videregående utdanning, og hvor inntekten til den andre forelderen er satt lik gjennomsnittsinntekten for det kjønnnet. I tillegg er egen utdanning satt til lav.

Tabell 4.4: Binomisk logistisk regresjon av serviceklasseoppnåelse etter sosial bakgrunn ved separate analyser for egen utdanning og kjønn

Egen utdanning	Lav				Middels				Høy			
	B	Sig	S.E.	e ^B	B	Sig	S.E.	e ^B	B	Sig	S.E.	e ^B
Kvinner												
<i>Fars utdanning</i>												
Grunnskole		ref.				ref.				ref.		
VGS	0,297 ^h	***	0,091	1,345	0,176 ^(h)	***	0,055	1,193	0,036 ^{l(m)}	ns	0,049	1,037
Høyere utd	0,372	*	0,169	1,450	0,343	***	0,090	1,409	0,218	***	0,063	1,244
<i>Mors utdanning</i>												
Grunnskole		ref.				ref.				ref.		
VGS	0,344 ^(m)	***	0,088	1,411	0,154 ^(l)	**	0,052	1,167	0,202	***	0,046	1,223
Høyere utd	0,564 ^(m)	**	0,198	1,757	0,169 ^(l)	ns	0,107	1,184	0,298	***	0,066	1,348
<i>Foreldres inntekt</i>												
Fars inntekt	0,204 ^h	***	0,035	1,226	0,152 ^h	***	0,021	1,164	0,022 ^{lm}	ns	0,014	1,022
Mors inntekt	0,281 ^h	***	0,054	1,324	0,231 ^h	***	0,032	1,260	0,057 ^{lm}	*	0,024	1,059
Konstant	-3,884 ^{mh}	***	0,117	0,021	-2,343 ^{lh}	***	0,073	0,096	0,561 ^{lm}	***	0,059	1,752
-2LL	4680,064				11229,839				17725,239			
Nagelkerke R ²	0,041				0,029				0,011			
N	10475				11772				15076			
Menn												
<i>Fars utdanning</i>												
Grunnskole		ref.				ref.				ref.		
VGS	0,437 ^h	***	0,073	1,548	0,310 ^h	***	0,045	1,363	0,090 ^{lm}	ns	0,066	1,094
Høyere utd	0,648 ^h	***	0,135	1,912	0,518 ^(h)	***	0,073	1,679	0,316 ^{l(m)}	***	0,082	1,372
<i>Mors utdanning</i>												
Grunnskole		ref.				ref.				ref.		
VGS	0,229	***	0,071	1,257	0,176	***	0,042	1,192	0,117	(*)	0,060	1,125
Høyere utd	0,504 ^h	***	0,148	1,655	0,297 ^h	***	0,081	1,346	0,013 ^{lm}	ns	0,083	1,013
<i>Foreldres inntekt</i>												
Fars inntekt	0,183 ^h	***	0,029	1,201	0,201 ^h	***	0,018	1,223	0,108 ^{lm}	***	0,020	1,114
Mors inntekt	0,254 ^h	***	0,043	1,290	0,189 ^h	***	0,026	1,208	0,089 ^{lm}	**	0,031	1,093
Konstant	-3,202 ^{mh}	***	0,092	0,041	-2,282 ^{lh}	***	0,061	0,102	0,810 ^{lm}	***	0,081	2,247
-2LL	6575,285				16571,618				11571,866			
Nagelkerke R ²	0,052				0,047				0,015			
N	9869				15750				12095			

Note: S.E. = standardfeil, ref. = referansekategori

ns = ikke signifikant, *** = p<0,001, ** = p<0,01, * = p<0,05, (*) = p<0,1

Opphøyde bokstaver betyr at koeffisienten er signifikant forskjellig fra koeffisienten bokstaven refererer til. l=lav,

m=middels, h=høy. Bokstav i parentes betyr at p<0,1.

Egne utdanningsnivå: Lav: Grunnskole og ikke fullført videregående (NUS: 0-3); Middels: Fullført videregående (NUS: 4-5);

Høy: Høyere utdanning (NUS: 6-8).

4.5 Egen utdanning og sosial bakgrunn

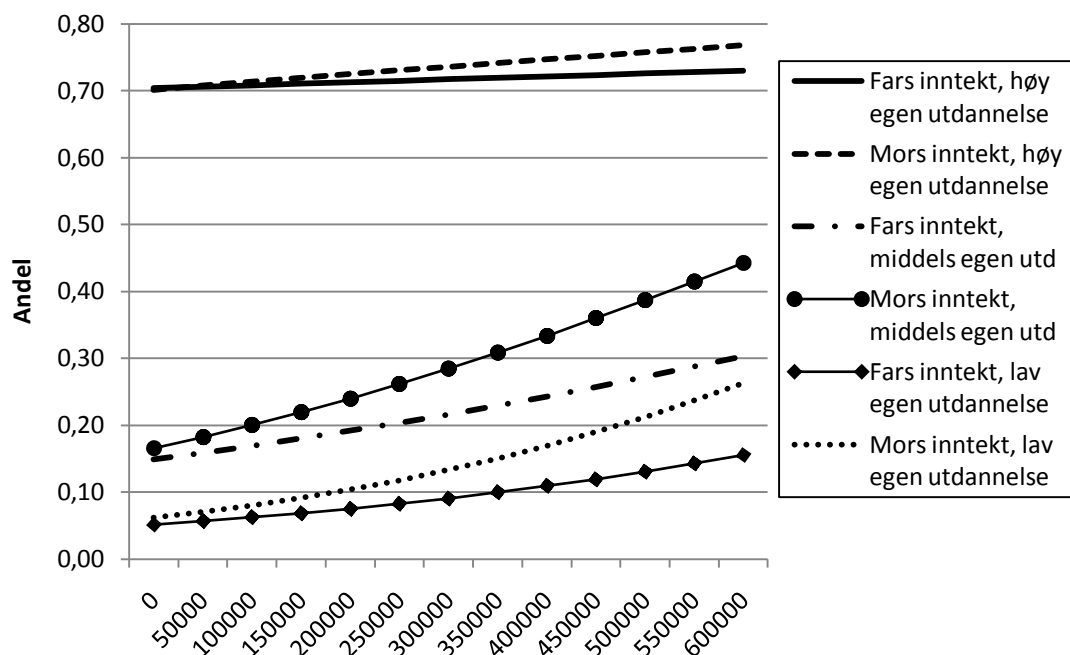
Eksistensen og styrken av de direkte effektene av sosial bakgrunn kan være kontekstfølsomme og variere med omstendighetene eller egenskapene til gruppene som måles. Jeg har allerede vist ved hjelp av separate analyser at det i mange tilfeller finnes en slik statistisk interaksjon mellom sosial bakgrunn og kjønn. I tabell 4.4 er det benyttet separate analyser av både kjønn og egen utdanning for å undersøke om det også foregår et samspill mellom sosial bakgrunn og egen utdanning, det vil si om de direkte effektene av foreldres utdanning og inntekt varierer ved forskjellige egne utdanningsnivå.

Med noen små unntak viser tabell 4.4 at parameterkoeffisientene faller desto høyere egen utdanning. Kun ved mors utdanning for kvinner, hvor parameterverdiene er lavere ved middels utdanning enn ved høy utdanning, og ved fars inntekt for menn, hvor koeffisienten for middels utdanning er ørlite høyere enn for lav, avviker tabellen fra et mønster hvor parameterverdiene synker for hver økning i eget utdanningsnivå. Og for alle variablene er effektene høyere ved lav utdanning enn høy utdanning. Selv om ikke alle forskjellene i effekter er signifikant forskjellige, tyder dette mønsteret på at direkte effekter av sosial bakgrunn er større ved lavere egen utdanning.

Hovedskillet kan sies å være mellom lav og middels utdanning på den ene siden og høyere utdanning på den andre. For de aller fleste variablene er parametrene signifikant forskjellig mellom lav og høy utdanning og mellom middels og høy utdanning, men ikke mellom lav og middels utdanning. Dette gjelder blant annet begge foreldres inntekt for både kvinner og menn. Sammenhengene mellom fars og mors inntekt og serviceklasseoppnåelse for kvinner og menn illustreres i henholdsvis figur 4.9 og 4.10.

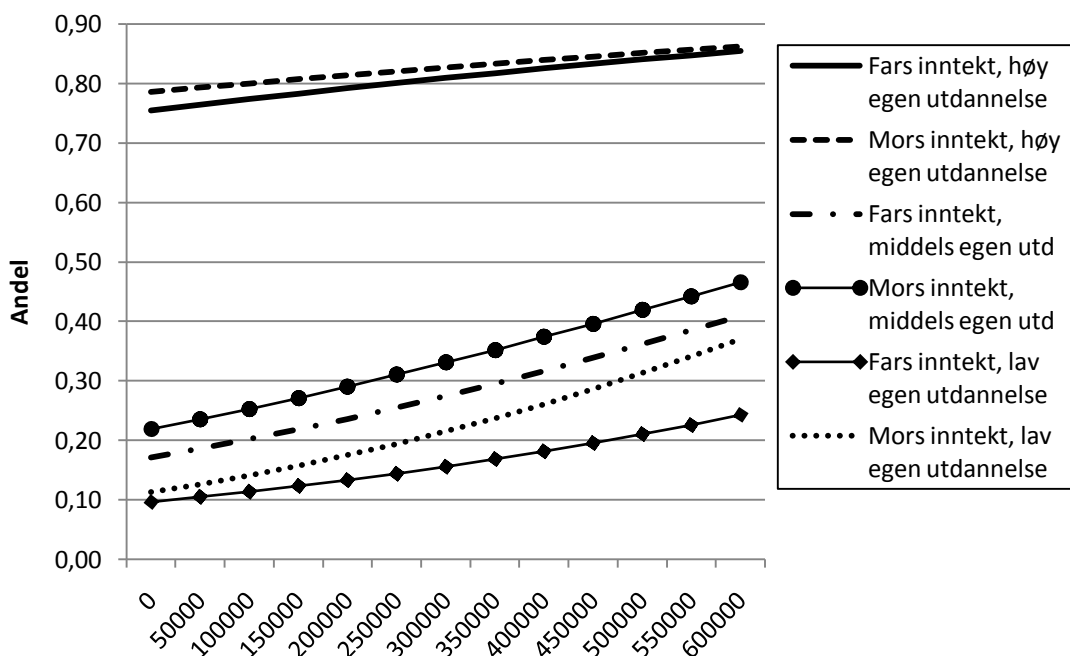
Figurene illustrerer at styrken til effektene av foreldrenes inntekt relativt like ved lav og middels utdannelse, mens kurvenes stigningsgrad er betydelig mindre ved høyere utdanning for både kvinner og menn. Forskjellene mellom fars og mors inntekt er beskjedne ved alle utdanningsnivåer, men mors inntekt har en noe større innflytelse for kvinner ved alle nivåer og for menn med lav utdannelse.

Figur 4.9: Serviceklasseoppnåelse for kvinner etter foreldres inntekt og eget utdanningsnivå, kontrollert for foreldrenes utdanning.

Note: Effekten av fars inntekt ved høy utdanning er ikke signifikant forskjellig fra null.

Figur 4.10: Serviceklasseoppnåelse for menn etter foreldres inntekt og eget utdanningsnivå, kontrollert for foreldrenes utdanning.

Note: Figur 4.9 og 4.10 er basert på tabell 4.4. Foreldres utdanning er satt til VGS, og den andre forelderens inntekt til dennes gjennomsnittsinntekt. Lav= NUS 0-3, Middels= NUS 4-5, Høy= NUS 6-8.

4.6 Oppsummering av funn

Som forventet er betydningen av egen utdanning vesentlig større enn de direkte effektene av sosial bakgrunn. Men i motsetning til hva som er blitt hevdet av forskjellige forskere, er disse direkte effektene vedvarende og relevante. For eksempel vil en mann med fullført videregående utdanning ha nesten tre ganger større sannsynlighet for å ha en posisjon i serviceklassen hvis faren tjente 800 000 kroner i året enn hvis faren hadde null i inntekt, gitt at resten av foreldrenes karakteristikk er like.⁴¹

I dette kapittelet studeres effektene av familiebakgrunn på serviceklasseoppnåelse. I en modell hvor kun mors og fars utdannelse er trukket inn beskriver parameterkoeffisientene en klar og stor effekt på serviceklasseoppnåelse. Effektene øker for hvert utdanningsnivå i forhold til grunnskolenivå. Det er også tydelige tegn på at foreldrenes påvirkning er knyttet til kjønn ved at mors utdannelse har mest innvirkning på døtre og fars utdannelse størst påvirkning på sønners yrkesposisjon. Når foreldres inntekt trekkes inn i analysen i modell 2, består dette kjønnete mønstret for effektene av mors og fars inntekt. Den positive innflytelsen av økt utdanning forblir i hovedsak også, om enn med en del svakere styrke. Større konsekvenser får innføringen av egen utdanning i analysens modell 3. Store deler av den positive effekten av foreldres utdanningsnivå forsvinner, og hvert nivå høyere utdanning gir ikke lenger en ekstra positiv effekt på sannsynligheten for å oppnå en serviceklasseposisjon. De aller fleste effektene av utdanningsnivå er fortsatt positive og signifikant større enn referanse kategorien grunnskolenivå, men parameterverdiene er ikke nødvendigvis større for hvert økte utdanningsnivå. Dette gjelder hovedsakelig effektene av mors utdanning som er betydelig frem til fullført videregående utdanning for så å synke ved høyere utdanning. For fars utdanning er det fortsatt en svakt stigende effekt for både kvinner og menn. Med innføringen av egen utdanning forsvinner det meste av det kjønnete mønsteret, men parameterverdiene for fars utdanning er fremdeles vesentlig større for menn enn for kvinner. Effektene av mors utdanning er derimot tilnærmet like for begge kjønn i modell 3.

Den andre dimensjonen av sosial bakgrunn i denne oppgaven, foreldres inntekt, har også en signifikant effekt på serviceklasseoppnåelse. Kontrollert for foreldres utdanning har foreldrenes inntekt en kurvelineær sammenheng med den avhengige variabelen. For fars inntekt er kurvelineariteten signifikant men svært beskjeden. Fars inntekt har derfor en

---

⁴¹ Dette er regnet ut for foreldres utdanning lik VGS 1 og mors inntekt lik gjennomsnittsinntekten for mødre.

tilnærmet lineær positiv effekt på kvinner og menns sannsynlighet for å oppnå en høy klasseposisjon. Slik er det derimot ikke for mors inntekt som har en signifikant og meget kurvet sammenheng med andelen i serviceklasseposisjon. Betydningen av økt morsinntekt er stor ved lave inntekter for så å bli mindre viktig når inntektsnivået øker. I likhet med for foreldrenes utdanning har fars sosiale posisjon gjennom inntekt også større betydning for menn enn for kvinner. Samtidig ser det også ut til at mors inntekt er viktigere for menn enn for kvinner. Det vil altså si at menn har vesentlig større fordel av økonomisk ressurssterke foreldre enn kvinner. Dette bildet forsterker seg i modell 3 hvor det kontrolleres for egen utdanning og hvor inntektsvariablenes kvadratledd er fjernet.⁴² Figur 4.4 skisserer tydelig denne kjønnsforskjellen i effekten av foreldres inntekt. I tillegg er effekten av mors inntekt større enn effekten av fars inntekt for både kvinner og menn.

Videre i kapittelet undersøkes forskjellene i direkte effekter av mors og fars utdanning og inntekt mellom offentlig og privat sektor. Analysene viser at flere av variablene for sosial bakgrunn er signifikant større i privat sektor enn i offentlig sektor. For kvinner har mors utdanning en relativt lik innflytelse i offentlig og privat sektor. Fars utdanning har derimot vesentlig større koeffisienter i den private sektoren. Parameterverdien for fars inntekt er kun moderat større i privat sektor, mens effekten av mors inntekt er betraktelig større i denne sektoren. For menn er det kun koeffisienten for mors inntekt som ikke er signifikant forskjellig for de to sektorene, og selv denne gjør en merkbar økning fra offentlig til privat sektor. Av figur 4.7 og 4.8 fremgår det at effektene av foreldrenes inntekter er vesentlig større for personer ansatt i den private sektoren enn for offentlige ansatte. Figurene illustrerer også at mors inntekt har større innvirkning enn fars inntekt på kvinner i privat sektor, men at det ellers ikke fremtrer noen slike kjønnede mønstre.

Til slutt i kapittelet viser analysene at effekten av sosial bakgrunn varierer med eget utdanningsnivå. Ved en tredelt utdanningskategori skiller, i de aller fleste tilfellene, bakgrunnseffektene for lav og middels egen utdanning seg signifikant fra de tilsvarende effektene ved høy utdanning. Og i alle tilfeller er koeffisientene for bakgrunnsvariablene lavere ved høy utdanning enn ved lav, selv om forskjellen ikke alltid er signifikant. Dette viser at direkte effekter av sosial bakgrunn har mindre betydning desto høyere egen utdanning.

---

⁴² Disse er fjernet da de ikke lenger var signifikante.

5 Stønadmottakelse

Har sosial bakgrunn noe å si for hvem som benytter seg av offentlige trygdeordninger, eller skyldes trygdemottak kun tilfeldige livsløpserfaringer og hendelser som ikke er knyttet til en persons sosiale miljø og oppvekstsforhold? I dette kapittelet skal først hypotesen om at høyere sosial bakgrunn (målt ved mors og fars utdanning og inntekt) gir bedre beskyttelse mot å bli stønadsmottakelse undersøkes. Dette gjøres gjennom en logistisk regresjon med tre modeller, hvor modell 1 illustrerer sammenhengen mellom foreldres utdanning og stønadsmottakelse, modell 2 inkluderer foreldres inntekt, og modell 3 til slutt trekker inn egen utdanning for å kontrollere for effektene av sosial bakgrunn som virker via utdanningsoppnåelse. Her vil det også komme frem om effekten av foreldres inntekt har en kurvelineær sammenheng med trygdemottakelse. Deretter vil jeg undersøke om de direkte effektene av sosial bakgrunn er størst ved lav egen utdanning. Dette gjennomføres ved å utføre separate analyser for tre ulike utdanningsnivåer.

5.1 Mors og fars utdanning

Tabell 5.1 og 5.2 viser resultatene fra en regresjonsanalyse av sammenhengen mellom stønadsmottakelse og sosial bakgrunn og egen utdanning for henholdsvis kvinner og menn.

I tabellenes modell 1 undersøkes effekten av foreldrenes utdanning på sannsynligheten for å ha trygd som sin hovedinntektskilde i året da variabelverdiene i datamaterialet ble registrert. Alle parameterestimaterne har negative fortegn, og kun mors høyere utdanning 2 for menn er ikke-signifikant. Dette betyr at å ha foreldre med høyere utdanning enn grunnskoleutdanning minsker risikoen for å bli stønadsmottaker.

For effekten av fars utdanning ser det ut til at dess høyere utdanningsnivå han har, jo mindre er sannsynligheten for å gå på trygd for både kvinner og menn. For mors utdanning er derimot samvariasjonen ikke like entydig. For kvinner øker effekten frem til høyere utdanning 1 for så å synke litt for høyere utdanning 2.⁴³ Dette gjør for øvrig fars utdanning for kvinner også. For

---

⁴³ Når det i dette kapittelet snakkes om økning/synkning i effekt eller parameterverdi refereres det til den absolutte verdien. Det vil si at når jeg sier en negativ parameterverdi synker, nærmer den seg null.

Tabell 5.1: Binomisk logistisk regresjon av stønadsmottak for kvinner, etter sosial bakgrunn og egen utdanning

Modell	1				2				3			
	B	Sig	S.E.	e ^B	B	Sig	S.E.	e ^B	B	Sig	S.E.	e ^B
<i>Fars utdanning</i>												
Grunnskole		ref.				ref.				ref.		
VGS 1	-0,162	***	0,031	0,851	-0,110	***	0,031	0,895	0,039	ns	0,032	1,040
VGS 2	-0,200	***	0,038	0,819	-0,102	**	0,039	0,903	0,083^a	*	0,040	1,087
Høyere Utd 1	-0,416	***	0,051	0,660	-0,272^a	***	0,053	0,762	0,111	*	0,056	1,118
Høyere Utd 2	-0,370	***	0,074	0,691	-0,157	*	0,078	0,855	0,366	***	0,082	1,442
<i>Mors utdanning</i>												
Grunnskole		ref.				ref.				ref.		
VGS 1	-0,389	***	0,028	0,678	-0,337	***	0,028	0,714	-0,119	***	0,030	0,888
VGS 2	-0,497	***	0,062	0,608	-0,420	***	0,063	0,657	-0,063	ns	0,066	0,939
Høyere Utd 1	-0,630	***	0,055	0,533	-0,537	***	0,058	0,584	-0,015	ns	0,061	0,985
Høyere Utd 2	-0,510	**	0,178	0,600	-0,480	*	0,190	0,619	0,224	ns	0,197	1,251
<i>Foreldres inntekt</i>												
Fars inntekt					-0,103	***	0,012	0,903	-0,063	***	0,012	0,939
(Fars inntekt) ²					0,001	***	0,000	1,001	0,000	(*)	0,000	1,000
Mors inntekt					-0,567	***	0,072	0,567	-0,482	***	0,074	0,618
(Mors inntekt) ²					0,238	***	0,048	1,269	0,203	***	0,049	1,225
(Mors inntekt) ³					-0,026	**	0,009	0,974	-0,022	**	0,009	0,978
<i>Egen utdanning</i>												
Grunnskole										ref.		
VGS 1									-0,306	***	0,048	0,737
VGS 2									-1,057	***	0,048	0,347
Høyere Utd 1									-1,782	***	0,053	0,168
Høyere Utd 2									-2,593	***	0,096	0,075
Konstant	-0,995	***	0,023	0,370	-0,545	***	0,039	0,580	0,038	ns	0,055	1,039
-2LL		39260,847				39065,331				36686,713		
Nagelkerke R ²		0,023				0,031				0,121		
N		39920				39920				39920		

Note: S.E. = standardfeil, ref. = referansekategori

ns = ikke signifikant, *** = p<0,001, ** = p<0,01, * = p<0,05, (*) = p<0,1

Uthevet skrift betyr at kjønnsforskjellene er signifikante. Opphøyet a betyr at p<0,1.

Personer med manglende verdier på minst én av variablene er utelatt fra alle modellene.

Tabell 5.2: Binomisk logistisk regresjon av stønadsmottak for menn, etter sosial bakgrunn og egen utdanning

Modell	1				2				3			
	B	Sig	S.E.	e ^B	B	Sig	S.E.	e ^B	B	Sig	S.E.	e ^B
<i>Fars utdanning</i>												
Grunnskole	ref.				ref.				ref.			
VGS 1	-0,268	***	0,040	0,765	-0,174	***	0,041	0,841	-0,015	ns	0,042	0,985
VGS 2	-0,210	***	0,049	0,810	-0,022	ns	0,051	0,978	0,201^a	***	0,052	1,222
Høyere Utd 1	-0,397	***	0,067	0,672	-0,112^a	ns	0,070	0,894	0,320	***	0,073	1,378
Høyere Utd 2	-0,657	***	0,104	0,518	-0,231	*	0,108	0,793	0,381	***	0,114	1,464
<i>Mors utdanning</i>												
Grunnskole	ref.				ref.				ref.			
VGS 1	-0,373	***	0,037	0,689	-0,290	***	0,037	0,748	-0,109	**	0,039	0,897
VGS 2	-0,449	***	0,086	0,638	-0,318	***	0,087	0,728	0,010	ns	0,090	1,010
Høyere Utd 1	-0,399	***	0,070	0,671	-0,286	***	0,075	0,751	0,160	*	0,078	1,174
Høyere Utd 2	-0,380	ns	0,260	0,684	-0,112	ns	0,273	0,894	0,411	ns	0,282	1,509
<i>Foreldres inntekt</i>												
Fars inntekt					-0,244	***	0,017	0,784	-0,173	***	0,017	0,841
(Fars inntekt) ²					0,006	***	0,001	1,006	0,004	***	0,001	1,004
Mors inntekt					-1,026	***	0,112	0,358	-0,855	***	0,112	0,425
(Mors inntekt) ²					0,590	***	0,090	1,804	0,477	***	0,089	1,610
(Mors inntekt) ³					-0,097	***	0,020	0,907	-0,078	***	0,019	0,925
<i>Egen utdanning</i>												
Grunnskole									ref.			
VGS 1									0,022	ns	0,054	1,022
VGS 2									-1,263	***	0,056	0,283
Høyere Utd 1									-1,643	***	0,070	0,193
Høyere Utd 2									-2,683	***	0,130	0,068
Konstant	-1,808	***	0,028	0,164	-1,021	***	0,050	0,360	-0,632	***	0,064	0,532
-2LL	26566,703				26220,552				24373,536			
Nagelkerke R ²	0,016				0,034				0,123			
N	41805				41805				41805			

Note: S.E. = standardfeil, ref. = referansekategori

ns = ikke signifikant, *** = p<0,001, ** = p<0,01, * = p<0,05, (*) = p<0,1

Uthevet skrift betyr at kjønnsforskjellene er signifikante. Opphøyet a betyr at p<0,1.

Personer med manglende verdier på minst én av variablene er utelatt fra alle modellene.

menn er det derimot små forskjeller på effekten av de ulike utdanningsnivåene til mor, så lenge hun har høyere utdanning enn grunnskole.

Som i forbindelse med serviceklasseoppnåelse ser effektene av mors og fars sosiale posisjon ut til å være "kjønnet". Parameterestimatene er større for den av foreldrene som er av samme kjønn som barnet. Mødres utdanning har altså større innvirkning på kvinner og fedres utdanning har større innvirkning på menn. Imidlertid er det slik at for menn er effekten av de lave utdanningsnivåene til mor større enn fars, men effekten av høyere nivå er størst for fars utdanning.

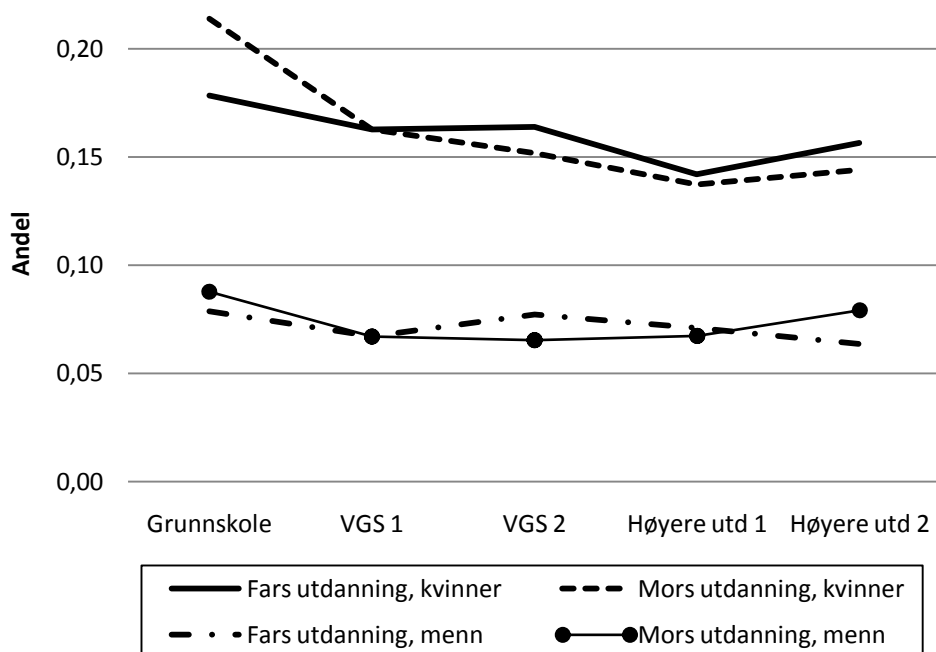
Når foreldrenes inntekt trekkes inn i modell 2, får dette store konsekvenser for effektene av foreldrenes utdanning. Dette gjelder spesielt effektene av fars utdanning. Parameterestimatene synker betraktelig, og for menn er effekten av fars VGS 2 og høyere utdanning 1 ikke lenger signifikant forskjellig fra grunnskolenivå. Effektene av mors utdanning synker ikke i like stor grad, og er fortsatt signifikant for de samme utdanningsnivåene som i modell 1. For kvinner blir derfor forskjellene mellom effektene av mors og fars utdanning enda tydeligere enn i modell 1, mens for menn er det ikke lenger grunnlag for å hevde at fars utdanning er viktigst.

I figur 5.1 fremstilles resultatene fra modell 2 grafisk.

Det mest iøynefallende ved figur 5.1 er den utpregede kjønnsforskjellen. Andelene stønadsmottakere er vesentlig høyere blant kvinner enn menn. Kvinner utgjør hele 65,2 prosent av de klassifisert trygdede i datamaterialet. Det er altså nesten dobbelt så mange kvinner som menn i denne kategorien. Denne kjønnsforskjellen gjenspeiler seg i konstantleddene for kvinner og menn i alle modellene i tabell 5.1 og 5.2.

Av figuren kan vi se at effektene av foreldrenes utdanning ikke gjør store utslag i sannsynligheten for at menn blir mottakere av offentlige stønader. Det er hovedsakelig bare overgangen fra grunnskoleutdanning til videregående utdanning som har noen vesentlig innvirkning. For kvinner er derimot bildet et annet. Spesielt ser mors utdanning ut til å ha en suksessivt økende effekt i forhold til referansekategori. Det vil si at økt utdanningsnivå hos mor gir økt beskyttelse mot stønadsmottakelse, altså at sannsynligheten for dette synker. Når det gjelder fars utdannings innflytelse på kvinners stønadsmottakelse, er sammenhengen noe mer usystematisk. Men også her ser det ut til at økt utdanningsnivå hos far er fordelaktig.

Figur 5.1: Stønadsmottak etter foreldres utdanning, kontrollert for foreldrenes inntekt.

Note: Figuren er basert på modell 2 i tabell 5.1 og 5.2. Mors og fars inntektsnivå holdes konstant på deres respektive gjennomsnittsverdier. I tillegg settes utdanningen til den motsatte forelderen til VGS 1. For menn er effektene av fars VGS 2 og høyere utdanning 1, og mors høyere utdanning 2 ikke signifikant forskjellig fra referansekategorien.

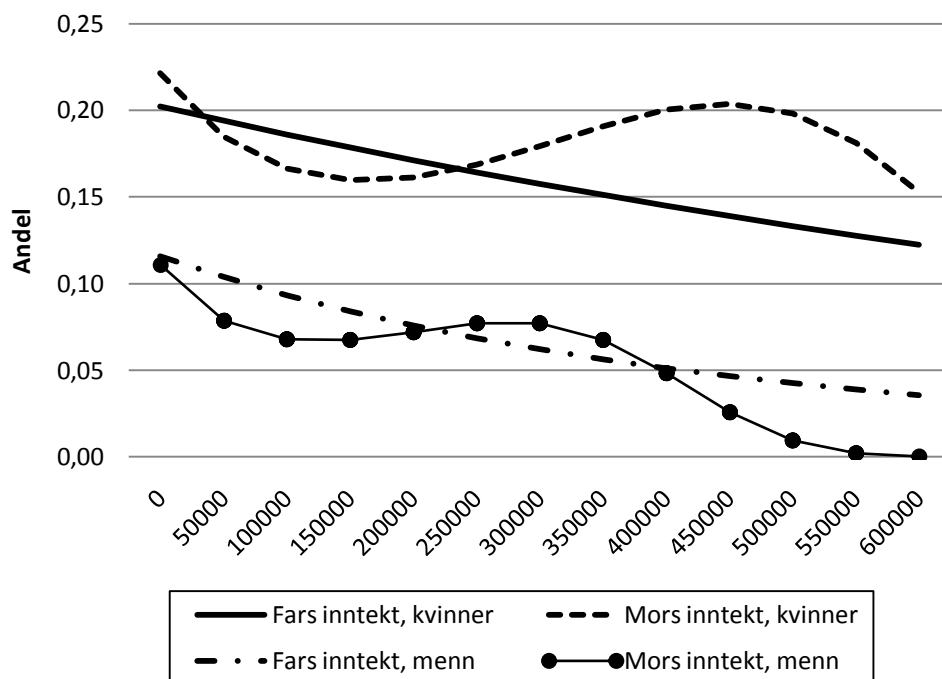
5.2 Mors og fars inntekt

I modell 2 trekkes som sagt mors og fars inntekt inn i regresjonen av stønadsmottakelse. Både effektene av mors og fars inntekt, samt deres kvadratledd og tredjegradsleddet av mors inntekt, er signifikant forskjellig fra null. I figur 5.2 vises sammenhengene mellom foreldres inntekt og stønadsmottakelse for kvinner og menn.

Akkurat som for serviceklasseoppnåelse skiller effekten av mødres inntekt seg vesentlig fra effekten av fars inntekt. I analysen av stønadsmottakelse har jeg i tillegg trukket inn et tredjegradsledd av mors inntekt. Dette fører til at grafen gjør to svingninger, og har dermed både et toppunkt og et bunnpunkt. For både kvinner og menn kommer bunnpunktet før toppunktet, ved en morsinntekt på rundt 150-200 000. Deretter kan vi se at andelen stønadsmottakere vokser i en liten periode for så å synke igjen ved enda høyere inntektsnivå. Det kan altså ut i fra figuren tyde på at det er knyttet ulemper ved å ha relativt økonomisk ressurssterke foreldre. Det er imidlertid viktig å være klar over at 98,5 prosent av mødrene

tjente under 300 000 kroner da barnet var mellom 11 og 16 år⁴⁴, og at det derfor er effekten av mors inntekt ved relativt lave inntektsverdier som er av størst interesse. Når vi har tatt hensyn til dette, er det tydelig at mødres inntekt spiller en viktig rolle, og at en inntektsøkning er særlig avgjørende ved lave inntektsnivå. Men utviklingen videre bør heller ikke neglisjeres helt.

Figur 5.2: Stønadsmottak etter foreldres inntekt, kontrollert for foreldrenes utdanning.

Note: Figuren er basert på modell 2 i tabell 5.1 og 5.2, og viser andelen for personer der mor og far har VGS 1, og hvor inntekten til den andre forelder er satt lik gjennomsnittsinntekten.

Effekten av fars inntekt har ikke en tilsvarende krumning på kurvene. Med en svak konveks bue viser grafene for fars inntekt at andelen trygdde synker ettersom fars inntekt øker. Selv om det ikke kommer tydelig frem av figuren, er parameterverdiene for alle inntektsvariablene, både mors og fars, signifikant større for menn enn kvinner (målt i logit).

Begge foreldres inntekt er altså hovedsakelig inverst relatert til stønadsmottakelse, og effekten av foreldrenes inntekt er mest utslagsgivende ved lave inntekter. Men sammenhengen mellom mors inntekt og stønadsmottak er betydelig mer kurvelineær enn sammenhengen mellom fars inntekt og mottakelse av trygd.

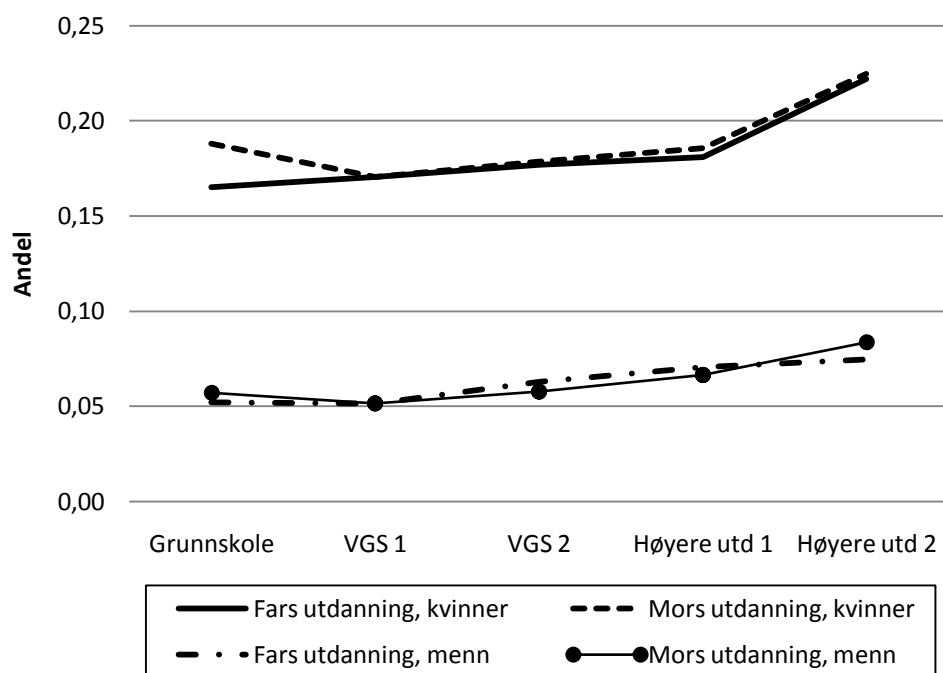
⁴⁴ Dette tilsvarer omtrent akkurat den andel fedre som tjente 600 000 kroner eller mindre.

5.3 Sosial bakgrunn, kontrollert for egen utdanning

I modell 3 kontrolleres det for egen utdanningsoppnåelse for å kunne skille de direkte effektene av sosial bakgrunn fra de indirekte. Egen utdannelse har stor innvirkning på sannsynligheten for å havne på trygd. For hvert høyere utdanningsnivå synker oddsen for stønadsmottakelse betraktelig for både kvinner og menn. For kvinner mer enn halveres oddsraten for hvert økte utdanningsnivå, med unntak av fra grunnskole til VGS1. Ikke fullført videregående utdanning er for menn ikke signifikant forskjellig fra grunnskoleutdanning, men deretter er økt utdanningsnivå en stadig større beskyttelse mot stønadsmottakelse.

Effektene av mors og fars utdanning gjennomgår overraskende forandringer når det kontrolleres for egen utdanning. Fra å ha negative parameterverdier, og derfor beskytte mot stønadsmottakelse, har parameterverdiene blitt stort sett positive eller ikke-signifikante. Det vil si at fordelene med å ha høyt utdannede foreldre enten er ikke-eksisterende eller har blitt til ulemper. Figur 5.3 gir et visuelt bilde av hvordan sammenhengene utarter seg.

Figur 5.3: Stønadsmottak etter foreldres utdanning, kontrollert for foreldrenes inntekt og egen utdanning.

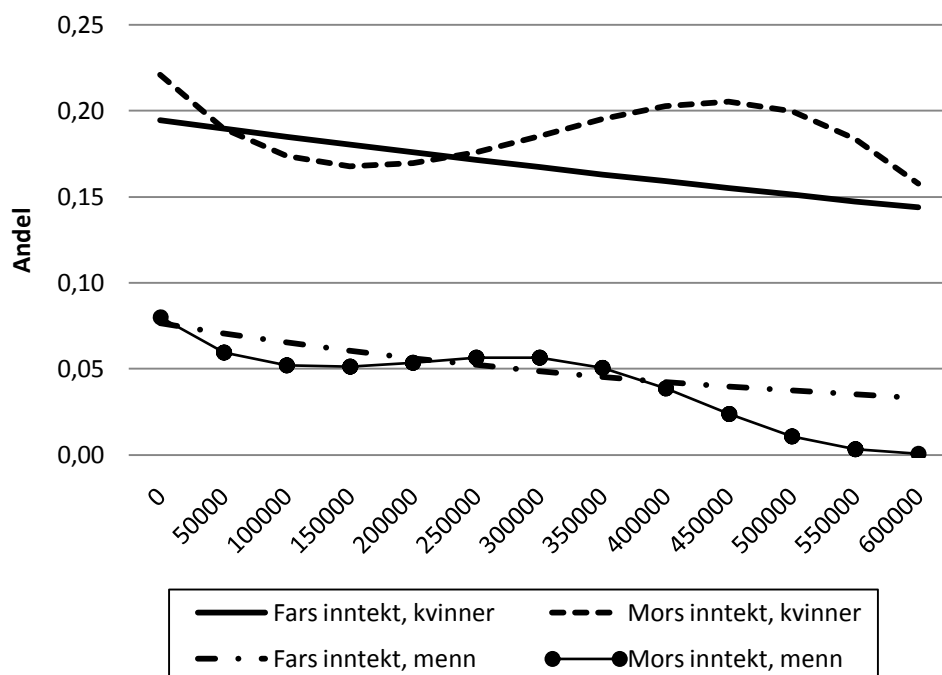
Note: Figuren er basert på modell 3 i tabell 5.1 og 5.2, og er laget etter samme oppskrift som figur 5.1. Eneste forskjell er at egen utdanning er lagt til og satt lik VGS 2.

Som vi kan se er det en svak positiv sammenheng mellom både mors og fars utdanning og stønadsmottakelse for begge kjønn. Denne positive effekten blir større for hvert økte

utdanningsnivå sammenlignet med grunnskolenivå. Det er imidlertid en signifikant negativ forskjell mellom mors grunnskolenivå og mors videregående nivå 1 for begge kjønn, og kurvene får derfor et bunnpunkt ved VGS 1 før de vender oppover. En sammenligning med figur 5.1 markerer den utpregede endringen, der spesielt effektene av foreldres utdanning på kvinner har gjort helomvending.

Effektene av foreldrenes inntekt blir, i likhet med i analysene av serviceklasseoppnåelse, i mye mindre grad påvirket av innførselen av egen utdanning. Parameterestimaten fortsetter å være negative og signifikante, samtidig som parameterestimaten til de kvadrerte inntektene fortsetter å være positive og signifikante, mens tredjegradsleddene for mors inntekt er negative og signifikante. Sammenhengene fremstilles i figur 5.4.

Figur 5.4: Stønadsmottak etter foreldres inntekt, kontrollert for foreldrenes utdanning og egen utdanning.

Note: Figuren er basert på modell 3 i tabell 5.1 og 5.2, og følger prosedyren fra figur 5.2. I tillegg er egen utdanning satt til VGS 2.

Figur 5.4 ligner bemerkelsesverdig på figur 5.3, og dette vitner om den beskjedne innflytelsen egen utdanning har på effektene av mors og fars inntekt. Av kurvene og parameterverdiene kan vi se at effektene har minket noe, men tendensen er fortsatt den samme. Fars inntekt har en jevn, svakt konveks sammenheng med stønadsmottakelse, mens mors inntekt fortsatt har en sterkt kurvelineær relasjon, særlig for kvinner. En økning i mors inntekt spiller en stor rolle

ved lave inntektsnivå, for så å flate ut og miste betydning frem til inntekter på 200 000 til 250 000. Deretter stiger kurven – litt for menn og betraktelig for kvinner. Merknadene jeg gjorde om mødres inntekt i forbindelse med figur 5.2 gjelder naturligvis fremdeles, og derfor er kurvene av størst interesse når inntektsverdiene er lave. I likhet med resultatene fra modell 2 er alle parameterkoeffisientene (målt i logit) for foreldrenes inntekt signifikant større for menn enn for kvinner. Men fordi konstantleddet for menn er så mye mindre enn kvinners konstantledd, er ikke dette tydelig illustrert i figuren.

5.4 Egen utdanning og sosial bakgrunn

For å undersøke om effekten av sosial bakgrunn varierer med hvilken utdanning man har, har jeg valgt gjøre separate analyser for tre ulike utdanningsnivåer. Resultatene er gjengitt i tabell 5.3⁴⁵.

Effektene av foreldrenes utdanning varierer mellom positive og negative verdier, og er stort sett ikke-signifikante ved alle nivåer av egen utdanning. Imidlertid viser det seg at å ha mødre med videregående utdanning gjerne har en signifikant fordelaktig effekt, spesielt for kvinner. Ved høy egen utdanning er mors videregående utdanning for kvinner den eneste signifikante effekten av noen av foreldrenes inntekt. I tilfellene hvor fars utdanning er signifikant forskjellig fra grunnskolenivå har denne, derimot, alltid en positiv effekt på stønadsmottakelse. Ellers merker man seg at desto høyere egen utdanning, jo færre signifikante effekter av foreldres utdanning.

Samspillseffektene mellom sosial bakgrunn og egen utdanning kommer tydeligere frem når vi ser på effektene av mors og fars inntekt ved forskjellige utdanningsnivå. Blant annet spiller mors inntekt for menn en svært viktig rolle ved lav egen utdanning, for så å avta ved middels utdanning, og ikke lenger være signifikant forskjellig fra null ved høy egen utdanning. Fars inntekt for kvinner følger nøyaktig den samme utviklingen.

---

⁴⁵ Tredjegradsleddet av mors inntekt er i disse analysene fjernet da parameterestimatet kun ble signifikant på 5%-nivå i én av de seks separate analysene.

Tabell 5.3: Binomisk logistisk regresjon av stønadsmottakelse etter sosial bakgrunn ved separate analyser for egen utdanning og kjønn

Egen utdanning	Lav				Middels				Høy			
	B	Sig	S.E.	e ^B	B	Sig	S.E.	e ^B	B	Sig	S.E.	e ^B
Kvinner												
<i>Fars utdanning</i>												
Grunnskole			ref.				ref.				ref.	
VGS	0,037	ns	0,043	1,037	0,049	ns	0,051	1,050	0,061	ns	0,074	1,063
Høyere utd	0,306 ^{(m)(h)}	***	0,096	1,358	0,084 ^(l)	ns	0,092	1,087	0,069 ^(l)	ns	0,094	1,071
<i>Mors utdanning</i>												
Grunnskole			ref.				ref.				ref.	
VGS	-0,112	**	0,043	0,894	-0,083 ^(h)	(*)	0,048	0,921	-0,239 ^(m)	***	0,067	0,787
Høyere utd	-0,092	ns	0,127	0,912	0,033	ns	0,109	1,034	-0,122	ns	0,095	0,885
<i>Foreldres inntekt</i>												
Fars inntekt	-0,183 ^h	***	0,037	0,832	-0,137 ^h	***	0,040	0,872	-0,023 ^{lm}	ns	0,022	0,978
(Fars inntekt) ²	0,023 ^h	***	0,006	1,023	0,010 ^(h)	ns	0,006	1,010	0,000 ^{l(m)}	ns	0,000	1,000
Mors inntekt	-0,425 ^{(m)(h)}	***	0,068	0,653	-0,231 ^(l)	**	0,078	0,794	-0,260 ^(l)	***	0,079	0,771
(Mors inntekt) ²	0,119 ^(h)	***	0,027	1,126	0,059	*	0,029	1,060	0,060 ^(l)	**	0,023	1,062
Konstant	-0,063 ^{mh}	ns	0,062	0,939	-1,005 ^{lh}	***	0,079	0,366	-1,904 ^{lm}	***	0,095	0,149
-2LL	14388,036				12383,616				10035,007			
Nagelkerke R ²	0,013				0,005				0,004			
N	11100				12643				16177			
Menn												
<i>Fars utdanning</i>												
Grunnskole			ref.				ref.				ref.	
VGS	0,077 ^h	ns	0,051	1,080	0,081 ^(h)	ns	0,067	1,085	-0,195 ^{l(m)}	ns	0,127	0,823
Høyere utd	0,336 ^h	**	0,113	1,400	0,366 ^h	**	0,117	1,441	-0,043 ^{lm}	ns	0,153	0,958
<i>Mors utdanning</i>												
Grunnskole			ref.				ref.				ref.	
VGS	-0,084	(*)	0,051	0,919	-0,121	(*)	0,065	0,886	-0,149	ns	0,116	0,862
Høyere utd	0,293	*	0,130	1,340	-0,001	ns	0,132	0,999	0,194	ns	0,154	1,215
<i>Foreldres inntekt</i>												
Fars inntekt	-0,289 ^h	***	0,045	0,749	-0,321 ^h	***	0,048	0,725	-0,112 ^{lm}	**	0,042	0,894
(Fars inntekt) ²	0,028 ^h	***	0,008	1,029	0,029 ^h	***	0,006	1,029	0,002 ^{lm}	(*)	0,001	1,002
Mors inntekt	-0,520 ^{mh}	***	0,076	0,594	-0,181 ^l	*	0,073	0,835	-0,081 ^l	ns	0,148	0,922
(Mors inntekt) ²	0,136 ^{mh}	***	0,030	1,146	0,044 ^l	*	0,022	1,045	-0,035 ^l	ns	0,048	0,966
Konstant	-0,558 ^{mh}	***	0,068	0,573	-1,934 ^{lh}	***	0,096	0,145	-2,545 ^{lm}	***	0,165	0,079
-2LL	11282,741				8767,830				4402,145			
Nagelkerke R ²	0,022				0,009				0,007			
N	10925				17571				13309			

Note: S.E. = standardfeil, ref. = referansekategori

ns = ikke signifikant, *** = p<0,001, ** = p<0,01, * = p<0,05, (*) = p<0,1

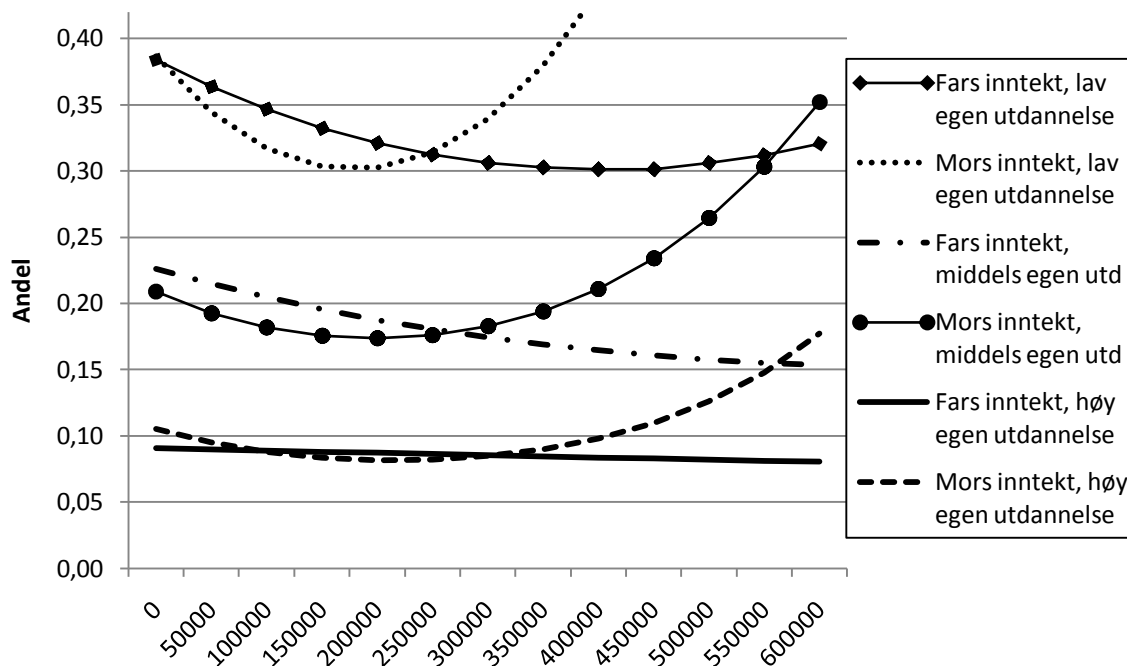
Opphøyde bokstaver betyr at koeffisienten er signifikant forskjellig fra koeffisienten bokstaven refererer til. L=lav,

m=middels, h=høy. Bokstav i parentes betyr at p<0,1.

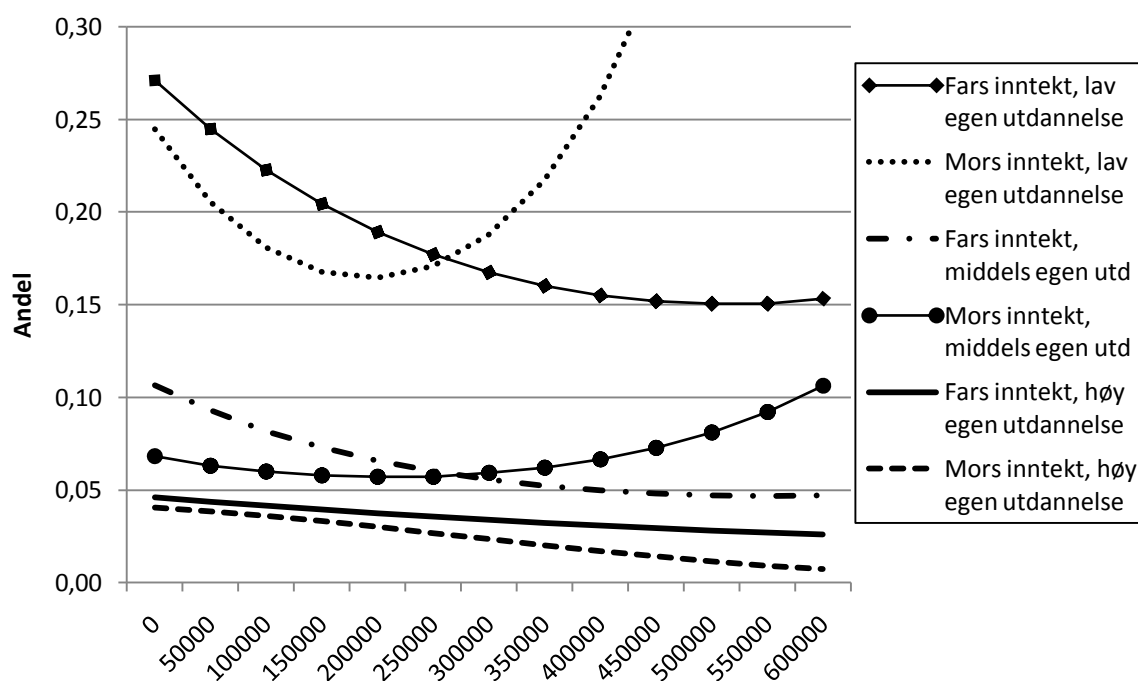
Egne utdanningsnivå: Lav: Grunnskole og ikke fullført videregående (NUS: 0-3); Middels: Fullført videregående (NUS: 4-5);

Høy: Høyere utdanning (NUS: 6-8)

Figur 5.5: Stønadsmottak for kvinner etter foreldres inntekt og eget utdanningsnivå, kontrollert for foreldrenes utdanning.

Figur 5.6: Stønadsmottak for menn etter foreldres inntekt og eget utdanningsnivå, kontrollert for foreldrenes utdanning

Note: Figurene er basert på tabell 5.3. Foreldres utdanning er satt til VGS, og den andre forelderens inntekt til dennes gjennomsnittsinntekt. Lav= NUS 0-3, Middels= NUS 4-5, Høy= NUS 6-8. Effekten av fars inntekt ved høy egen utdanning er ikke signifikant forskjellig fra null for kvinner. Effekten av mors inntekt ved høy egen utdanning er ikke signifikant forskjellig fra null for menn.

I figur 5.5 og 5.6 er effektene av mors og fars inntekt illustrert for henholdsvis kvinner og menn. Den svært kurvelineære grafen for mødres inntekt kommer tydelig frem i begge figurene, og ved flere utdanningsnivåer. Men vi kan se at denne kurvelineariteten er større desto lavere egen utdanning. I tillegg er parameterverdiene for mors inntekt større ved lavere utdanningsnivå. Ettersom kurvene for mors inntekt kun er av interesse ved relativt lave inntektsnivå, innebærer dette at inntekten til mor er av vesentlig betydning for sannsynligheten for å bli stønadsmottaker for lavt utdannede personer.⁴⁶

Det kan være vanskelig å avgjøre den relative betydningen av mors versus fars inntekt for hvert av kjønnene. Spiller mors eller fars inntekt størst rolle for en persons stønadsmottakelse? Generelt kan det virke som mors inntekt er mest avgjørende for personer med lav utdanning, og at fars inntekt er av størst betydning ved andre utdanningsnivåer. Men spredningen i fars inntekt er mye større enn i mors, og dermed virker effekten av fars inntekt innen et større intervall. Derfor er det ikke åpenbart at, for eksempel, mors inntekt for kvinner er viktigere enn fars inntekt for kvinner, til tross for at denne kurvens helningsgrad er brattere innenfor sitt relevante virkningsområde. Men for én enhets økning i den uavhengige variabelen, inntekt, ved lave verdier gjør mødres inntekt størst utslag på den avhengige variabelen, stønadsmottakelse, ved alle utdanningsnivå for kvinner og ved lav utdanning for menn.

---

⁴⁶ Kun 0,67 prosent av lavt utdannede kvinner har mødre som tjener over 300 000 kroner. For lavt utdannede menn er den tilsvarende andelen 0,77 prosent. Den eksponentielle økningen i andel stønadsmottakere ved høyere inntekter skyldes derfor sannsynligvis ulike seleksjonseffekter.

5.5 Oppsummering av funn

Analysene i denne oppgaven har demonstrert at foreldrenes karakteristikk er av betydning både for barns sjanse for å oppnå en høy posisjon i samfunnet og for sannsynligheten for å ha offentlige trygdeordninger som primær inntektskilde. Sammenhengen mellom sosial bakgrunn og egen posisjon er imidlertid sterkere når det gjelder "serviceklasseoppnåelse" enn for stønadsmottakelse. For den avhengige variabelen serviceklasseoppnåelse består de positive effektene av foreldres utdanning og inntekt når det kontrolleres for egen utdanning, om enn redusert og noe usystematisk for foreldrenes utdanning. Forandringen i effekten av sosial bakgrunn når det kontrolleres for egen utdanning er annerledes for stønadsmottakelse. Foreldrenes utdanning (hovedsakelig fars) går fra å gi økt beskyttelse mot trygdemottakelse til å gi økt sannsynlighet for å motta trygd. Effekten av økt foreldreinntekt er derimot hovedsakelig fordelaktig ved begge de to avhengige variablene.

I dette kapittelet undersøkes sammenhengene mellom sosial bakgrunn og sjansen for å ha bidrag fra offentlige stønadsordninger som primær inntektskilde. Modellen hvor de eneste uavhengige variablene er mors og fars utdanning viser at det også er sosiale forskjeller i hvem som blir stønadsmottakere i voksen alder. Effektene av fars utdanning stiger generelt for hvert utdanningsnivå i forhold til referansegruppa grunnskolenivå. Mors utdannings effekt har imidlertid et noe annet mønster. Allerede ved det laveste utdanningsnivået over grunnskolenivå er effekten markant og betydelig større enn ved tilsvarende nivå for fars utdanning. For kvinner øker effekten videre ved høyere utdanningsnivå, mens for menn holder effekten i forhold til grunnskolenivå seg relativt stabilt for alle nivåene. Når det i modell 2 kontrolleres for foreldrenes inntekt, forsvinner effektene av fars utdanning nesten helt for menn og i stor grad for kvinner. Mors utdanning fortsetter derimot å ha en merkbar signifikant effekt i forhold til grunnskolenivå, og for kvinner opprettholdes også mønsteret med økt innvirkning for hvert økte utdanningsnivå.⁴⁷ Alle disse effektene forsvinner derimot når det kontrolleres for egen utdanning. For fars utdanning er mønsteret fra modell 1 snudd helt på hodet, og stigende utdanningsnivå gir i modell 3 stadig større sannsynligheter for å bli stønadsmottakere i forhold til referanse kategorien for både kvinner og menn. Med unntak av mors videregående nivå 1, som fortsatt gir en moderat beskyttelse mot stønadsmottakelse, er effektene av mors utdanning generelt ikke lenger signifikante for verken kvinner eller menn.

---

⁴⁷ Unntatt fra høyere utdanning 1 til høyere utdanning 2, som har en liten nedgang i parameterverdi.

Den kjønnede sammenhengen mellom foreldres utdanning og deres barns beskyttelse mot stønadsmottakelse er ikke lenger å finne i modell 3.

I analysene av effekten av foreldres inntekt var det nødvendig å benytte seg av polynomledd for å gi en bedre forklaring av sammenhengene. Effektene av fars inntekt skiller seg bare svakt fra en lineær sammenheng på logitskalaen, men har allikevel signifikante kvadratledd. For mors inntekt er derimot sammenhengen med den avhengige variabelen svært kurvelineær, og både et andregradsledd og et tredjegradsledd har signifikante koeffisienter. I likhet med for serviceklasseoppnåelse, synker effektene av foreldrenes inntekt kun moderat når det kontrolleres for egen utdanning, og mønstrene i sammenhengene er relativt like. Økt farsinntekt fører til en jevnt synkende sannsynlighet for å havne på trygd, der effektene er noe større ved lave inntekter. Effektene er på logitskalaen signifikant større for menn enn for kvinner i begge modellene. Sammenhengen mellom mors inntekt og andelen stønadsmottakere er svært kurvet. Ved lave inntektsnivåer er økt morsinntekt av stor betydning for både kvinner og menn, men spesielt for kvinner. Deretter flater kurven ut, for så å stige svakt for menn og betydelig for kvinner, før den synker igjen ved svært høye inntekter.

Til slutt i kapittelet undersøkes det om de direkte effektene av sosial bakgrunn varierer ut i fra en persons egen utdanning. Koeffisientene for mors og fars utdanning, kontrollert for foreldrenes inntekt, veksler usystematisk mellom positive og negative logitverdier for de ulike utdanningsnivåene. Effektene er også som oftest ikke signifikante. Imidlertid har fars høyere utdanning en signifikant positiv effekt på stønadsmottakelse i forhold til grunnskoleutdanning ved lav egen utdanning. For personer med lav utdanning er det altså statistisk sett en ulempe å ha en høyt utdannet far. Det er ingen tydelig statistisk interaksjon mellom egen utdanning og direkte effekter av foreldrenes utdanning. Et slikt samspill er derimot mer distinkt for foreldrenes inntekt. Betydningen av foreldrenes inntektsnivå er vesentlig større ved lavere utdanningsnivå. For fars inntekt er effektene signifikant større ved lav og middels utdanning enn ved høy utdanning, og for kvinner er ikke effekten av fars inntekt signifikant ved høy egen utdanning. For mors inntekt er koeffisientene ved lav utdanning signifikant større enn for middels og høy utdanning, og for menn med høy utdanning er effekten ikke signifikant forskjellig fra null. Effektene av foreldrenes inntekt er med andre ord avhengig av hvilket utdanningsnivå en person har, der betydningen av sosial bakgrunn er større ved lavere utdanningsnivå.

Når det gjelder forholdet mellom de avhengige variablene, er det tydelig av Nagelkerke R^2 at forklarings- og kontrollvariablene beskriver mer av variasjonene i serviceklasseoppnåelse enn i stønadsmottakelse. En sammenligning av modell 3 i tabell 4.1 og 4.2 og tabell 5.1 og 5.2 viser at pseudo- R^2 er betraktelig større i tabell 4.1 og 4.2, henholdsvis 0,473 og 0,121 for kvinner og 0,469 og 0,123 for menn. Dette gjelder også i modellene hvor egen utdanning ikke er trukket inn, hvor familiebakgrunnsvariablene er de eneste uavhengige variablene. Det finnes altså i større grad andre uspesifiserte faktorer som påvirker sannsynligheten for å bli stønadsmottaker enn som påvirker sannsynligheten for å oppnå en posisjon i serviceklassen.

6 Diskusjon og konklusjon

Denne oppgaven har presentert resultater av den direkte sammenhengen mellom sosial bakgrunn og rekruttering til serviceklassen. Den har også fokusert på hvordan personers stønadsmottak påvirkes av deres foreldres sosiale posisjon, uavhengig av egen utdanning. Oppgaven har altså hatt et todelt fokus, der undersøkelser er gjort om hvilke direkte fordeler høyere sosial bakgrunn har for å oppnå en høy samfunnsposisjon og hvilken beskyttelse en slik privilegert oppvekst gir mot å falle utenfor arbeidsmarkedet på grunn av for eksempel sykdom, uføre eller arbeidsledighet.

I dette avsluttende kapittelet skal jeg oppsummere og diskutere de empiriske observasjonene fra de foregående kapitlene i lys av tidligere forskning og de teoretiske perspektivene som ble gjennomgått i kapittel 2.

6.1 Sentrale funn i oppgaven

Analysene i denne oppgaven tyder på at det eksisterer direkte effekter av sosial bakgrunn på både serviceklasseoppnåelse og stønadsmottakelse. Foreldrenes utdanning har imidlertid ikke like stor betydning for utfall i arbeidsmarkedet som foreldrenes inntekt når egen utdanning er kontrollert for. Da forbindelsen mellom foreldres utdanning og sosial destinasjon er høyst tilstedeværende før egen utdanning trekkes inn, tyder dette på at effekten av denne bakgrunnsvariabelen hovedsakelig medieres gjennom utdanningssystemet.

Resultatene indikerer også at direkte effekter av både foreldrenes inntekt og utdanning på sannsynligheten for en posisjon i serviceklassen er større i privat enn offentlig sektor. Det kommer også tydelig frem at fordelene av høy sosial bakgrunn er større for lavt utdannede individer enn høyt utdannede.

Når det gjelder sannsynligheten for å ha trygdebidrag som største innektskilde, viser analysene en stor forskjell mellom effektene av foreldres inntekt og foreldres utdanning. Foreldrenes inntekt beskytter, som forventet, mot stønadsmottakelse. Foreldrenes utdanning har derimot motsatt virkning. Denne tendensen kommer særlig frem i samspillsanalysene mellom egen utdanning og stønadsmottakelse. Ved lav egen utdanning øker sannsynligheten

for å være mottaker av trygd hvis en av foreldrene har høy utdanning. For foreldrenes inntekt er resultatene av samspillsanalysene de samme som for serviceklasseoppnåelse: jo lavere egen utdanning, desto større direkte effekter av foreldrenes inntekt. Et annet iøynefallende funn er den svært kurvelineære sammenhengen mellom mors inntekt og stønadsmottakelse.

6.2 Tolkning av resultater i lys av teori og tidligere forskning

6.2.1 Rekruttering til serviceklassen

Analysene som ble rapportert i kapittel 4 støtter rådende forskning på feltet om betydningen av sosial bakgrunn i tildeling av posisjoner i det sosiale hierarkiet. Å ha foreldre med høy utdanning og inntekt styrker muligheten for å tilegne seg en yrkesposisjon i toppen av klassestrukturen betraktelig. Dette sies å skyldes at barn med gode oppvekstvilkår har tilegnet seg ferdigheter og holdninger som gir dem fordeler i utdanningssystemet (Bourdieu & Passeron 1990, Bourdieu 2006a, Hernes 1974), eller at barn fra høyere sosiale lag har høyere (absolutte) aspirasjoner og preferanser og av den grunn tar lengre utdanning (Boudon 1974, Goldthorpe 2000, 2007), og at dette deretter fører til fordeler i arbeidsmarkedet.

Dette er knyttet til antagelsen om at samfunnet har beveget seg inn i en tid hvor sosial posisjon bestemmes av en persons ervervede egenskaper, hvor tilskrevne egenskaper har mistet sin relevans (Bourdieu 1986; Goldthorpe 2000, 2007; de Graaf & Kalmijn 2001; Breen & Luijkx 2004; Warren et al 2002). Forskjeller i sosial bakgrunn fører til sosiale forskjeller i utdanningsoppnåelse. Utdanning antas ofte å være nesten perfekt knyttet til yrkesoppnåelse, og derfor regnes intergenerasjonell reproduksjon av samfunnsposisjoner å foregå gjennom ervervede kvalifikasjoner. Resultatene i denne oppgaven støtter derimot undersøkelser, som finner at direkte effekter fremdeles er av betydning i studiet av sosial mobilitet (Erikson & Jonsson 1998a; Hansen 2001; Mastekaasa 2004, 2009). Direkte effekter har åpenbart mindre betydning enn indirekte effekter, men bør allikevel ikke avskrives som en liten residueffekt som gjenstår når den *virkelige* mekanismen, utdanningsoppnåelse, er gjort rede for. Direkte effekter på yrkesoppnåelse kan skyldes at personer fra høyere sosiale sjikt i større grad aspirerer til høyere samfunnsposisjoner enn tilsvarende utdannede personer med lavere sosial

bakgrunn fordi dette er nødvendig for å reproducere sin klasseposisjon (Breen & Goldthorpe 1997, Keller & Zavalloni 1964). Et annet perspektiv går ut på at personer, ut i fra sin sosiale bakgrunn, har forskjellig tilgang på fordelaktige sosiale nettverk. Disse nettverkene kan være utslagsgivende informasjonskilder, i tillegg til å kunne gi fordeler i selve ansettelsesprosessen (Granovetter 1973, 1995; Coleman 1988; Bourdieu 1986). Det kan også foregå diskriminering mot eller favorisering av ulike samfunnsgrupper som resultat av uintenderte kognitive prosesser. Blant annet innebærer teorien om homososial reproduksjon at ledere i ansettelsessituasjoner vil foretrekke arbeidssøkere som ligner dem selv, og da disse lederne selv gjerne kommer fra høye sosiale lag, vil de automatisk like personer med høy sosial bakgrunn bedre enn de fra lavere samfunnslag (Reskin 2002). Dette kan også knyttes til arbeidssøkernes kognitive og ikke-kognitive ferdigheter. Høy sosial bakgrunn kan gi fordeler i form av sosiale ferdigheter, kunnskap om høyere klassers koder og andre kulturelle ferdigheter. Disse kvalitetene kan gi økt produktivitet i yrker som krever personlig samhandling, samtidig som det kan gi fordeler i rekrutteringsprosesser ved å mestre ulike situasjoner på en bedre måte, samt ved hjelp av homososial reproduksjon (Bourdieu 1995, Bernstein 1975, Farkas 2003, Mastekaasa 2009).

Med det tilgjengelige datamaterialet er det ikke mulig å studere disse mekanismene direkte. Det er dermed vanskelig å vurdere de ulike mekanismenes relative betydning i forklaringen av de direkte effektene. Noen av resultatene kan imidlertid i større eller mindre knyttes til de ulike teoretiske perspektivene.

Hypotese 1

Hovedhypotesen om serviceklasseoppnåelse lyder: *Ved lik utdanning har personer med høyere sosial bakgrunn større sannsynlighet for å oppnå en posisjon i serviceklassen.*

Foreldres utdanning regnes ofte som et mål på en families kulturelle ressurser. Denne operasjonaliseringen av kulturell kapital har blitt funnet å være en god tilnærming også for de mer subtile aspektene ved kulturell kapital, slik som kulturelle praksiser, ferdigheter og væremåter, smak og estetiske disposisjoner (Bourdieu 1995). Ferdighetsforskjeller er imidlertid ikke nødvendigvis et resultat av sosiale forskjeller i ressurser og intellektuell stimulans i seg selv. Sosiologien har nylig blitt kritisert for å ignorere genetiske eller

biologiske faktorer,⁴⁸ og det kan være en plausibel forklaring at deler av de sosiale forskjellene i ferdigheter og personlighet skyldes at høyt utdannede individer innehar visse egenskaper som deres barn arver direkte gjennom arvematerialet. De presise årsakene bak sosiale forskjeller i evner og prestasjoner er altså såkalte svarte bokser. Men det som er relevant for denne oppgaven er at det finnes slike korrelasjoner mellom foreldres utdanning og barns adferd og ferdigheter.

Analysene i kapittel 4 viste at foreldres utdanning har en stor innvirkning på serviceklasseoppnåelse før det kontrolleres for egen utdannelse. Fordelene av å ha høyt utdannede foreldre forsvinner derimot nesten helt når denne kontrollvariabelen trekkes inn.⁴⁹ Dette betyr at fortrinnet med å bli oppdratt av høyt utdannede foreldre hovedsakelig krystalliserer seg gjennom høyere egen utdanningsoppnåelse, og at fordelene med høyt utdannede foreldre derfor for det meste begrenser seg til å skape sosiale forskjeller i utdanning. Dette er resultater som kan være i tråd med blant annet Bourdieus perspektiv om at skolen verdsetter høyere de kulturelle disposisjonene barn fra høyere sosiale lag har tilegnet seg, eller Hernes' (1974) påstand om sosiale gruppers ulike kapasitet til å utruste barna intellektuelt, eller Boudons (1974) og Goldthorpes (2000) argumenter om sosiale forskjeller i utdanningsvalg som følge av relativ risikoaversjon og preferansen for å reproducere sin klasseposisjon.

Den andre sosiale bakgrunnsfaktoren jeg studerer er foreldrenes inntekt. I analysene i kapittel 4 finner jeg at både mors og fars inntekt har signifikante effekter på sannsynligheten for å oppnå en posisjon i serviceklassen. Det var tilfellet både når det kun var kontrollert for foreldrenes utdanning og når egen utdanning ble trukket inn. Andelen i serviceklassen, gitt eget utdanningsnivå og foreldres utdanning, kan beskrives som en funksjon av foreldrenes inntekt der høyere inntekt innebærer høyere andel i serviceklassen. Norges utdanningssystem gjør det mulig for alle å kunne gjennomføre høyere utdanning. Her finnes billige offentlige høyskoler og universiteter, og et godt finansieringssystem gjennom Lånekassen. Selv om foreldres inntekt har betydning for utdanningsoppnåelse, kan dette føre til at fordelene med å ha velstående foreldre i større grad vil gjøre seg gjeldende på andre måter, og i tilknytning arbeidsmarkedet i stedet for utdanningssystemet.

---

⁴⁸ Jamfør "Hjernevask"-debatten.

⁴⁹ Med unntak av fars utdannelses effekt på menn som fortsatt har en markant betydning.

Men hva er inntekt egentlig et mål på? Foreldrenes inntekt er naturligvis et mål på økonomiske ressurser i hjemmet, men det er også rimelig å anta at dette målet er en proxy for andre egenskaper ved foreldrene. For eksempel kan man anta at foreldres inntekt representerer og er et resultat av deres kognitive ferdigheter og arbeidsetikk (flid, pålitelighet og god helse) og at dette er karakteristikk ved foreldrene som influerer barns adferd (Mayer 1997: 2). Det er også å forvente at foreldrenes inntekt har innvirkning på hvilket nabolag man vokser opp i og dermed hva slags venner man får, og at dette er av betydning for fremtidige utfall. Nabolag og venner kan for eksempel være viktige elementer i sosiale nettverk.inntekt er sterkt knyttet til yrkesposisjon, og foreldres inntekt kan derfor i større grad enn foreldres utdanning brukes som en indikator på foreldrenes plassering i et sosialt hierarki. Foreldrenes inntekt er altså ikke bare et direkte mål på hvilken økonomisk kapasitet de har, men også et indirekte mål på andre karakteristikk ved foreldrene og det sosiale miljøet deres barn vokser opp i. Disse faktorene kan på ulike vis påvirke barnas livssjanser. Sosial bakgrunn målt som mors og fars inntekt kan altså virke fordelaktig gjennom flere ulike mekanismer.

Det viser seg altså at effektene av foreldres utdanning og foreldres inntekt virker på ulike måter. Mens mesteparten av effekten av foreldres utdanning er knyttet opp mot egen utdanning, er det hovedsakelig kun en relativt liten del av påvirkningen av foreldres inntekt som virker gjennom egen utdanningsoppnåelse.⁵⁰

Teorien om sosiale forskjeller i aspirasjoner og preferanser forfekter at det er viktigere for personer fra høye samfunnssjikt å oppnå en høy yrkesposisjon fordi dette er nødvendig for å opprettholde familiens privilegerte posisjon i samfunnet. Målene skal altså være formet av foreldrenes sosiale posisjons relative rangering i et sosialt hierarki. Goldthorpe definerer klasseposisjon ut i fra individers sjanser til å tilegne seg knappe og verdifulle ressurser, og dette bestemmes fortrinnsvis av individets yrkesposisjon. Det er en klar og stabil relasjon mellom klasseposisjon og inntektsnivå (Goldthorpe & Jackson 2007). Inntektsnivå er også et sterkere sorteringskriterium i det sosiale hierarkiet enn utdanningsnivå. Motivasjonen for å oppnå en serviceklasseposisjon vil være større for personer med velstående foreldre da disse trenger en høyere yrkesstatus enn tilsvarende utdannede med foreldre med lavere inntektsnivå. Da det er sannsynlig at foreldres inntekt er et bedre mål på sosial posisjon, vil

---

⁵⁰ For menn synker effekten av mors og fars inntekt med henholdsvis 3,4 og 21,5 prosent. For kvinner synker effekten noe mer med henholdsvis 10,5 og 36,7 prosent for mors og fars inntekt. Se vedlegg B1 og B2.

mekanismen om sosiale forskjeller i ambisjoner i større grad være knyttet til foreldres inntekt enn foreldrenes utdanning.

I Bourdieus begrepsapparat skilles det mellom økonomisk, kulturell og sosial kapital. For Bourdieu er sosial kapital ekvivalent med sosiale nettverk. Sosiale nettverk er altså en egenskap ved sosial bakgrunn som er adskilt fra de andre formene for kapital. Imidlertid kan de ulike kapitalformene konverteres innbyrdes. Det vil si at både kulturell kapital og økonomisk kapital kan benyttes for å akkumulere sosial kapital og kan derfor ha en betydning for mengden sosial kapital. Men hovedsakelig er det klasseposisjon og yrkesforhold som dikterer kvaliteten på det sosiale nettverket (Li et al 2008). Derfor er heller ikke denne mekanismeens relevans sterkt avhengig av effekten av foreldres utdanning. Høy inntekt hos foreldrene tyder på at de er yrkesaktive og posisjonert i høye sosiale sirkler. De vil derfor sannsynligvis ha et godt utviklet sosialt nettverk med kontakter i privilegerte sosiale posisjoner. Foreldrenes kontakter vil gjennom sterke og svake bånd bli en del av deres barns sosiale nettverk. Ved hjelp av disse nettverkene kan personer med høy sosial bakgrunn skaffe seg fordeler i arbeidsmarkedet i form av informasjonsmengde og -kvalitet og eventuelt favorisering i selve rekrutteringsprosessen. Det er altså mulig at sosial kapital i form av sosiale nettverk er sterkere knyttet til foreldrenes inntekt enn til deres utdanning, og at dette bidrar til å forklare hvorfor de direkte effektene av foreldres inntekt er mer betydningsfulle enn de direkte effektene av foreldres utdanning.

Diskriminering eller favorisering kan skje ubevisst gjennom de mentale snarveiene personene i ansettelsesposisjon automatisk gjør. De signalene en person sender gjennom måten man snakker på, uttrykker seg og kler seg og gjennom personens smak og interesser uttrykker personens habitus, og er distingverende markører av denne personens klassebakgrunn og livsstil. Jo større samsvar det er mellom arbeidssøkerens signaliserte sosiale bakgrunn og arbeidsgiverens egen kassetilhørighet, desto større sjanse er det for at arbeidssøkeren favoriseres som følge av homososiale preferanser hos arbeidsgiveren. Hvis det hovedsakelig er gjennom overførsel av kulturell kapital slike klassemarkører dannes, slik Bourdieu mener, finner denne studien lite indisier for at det diskrimineres eller favoriseres gjennom homososiale preferanser i rekrutteringsprosesser.

Derimot kan det tenkes at det forekommer favorisering av personer med høyt lønnede foreldre som resultat av at disse har lært seg eller inkorporert en type væremåte eller adferd som verdsettes av de i ansettelsesposisjon. Bourdieu skiller mellom ulike sjikt i de øvre klasser der

skillelinjene trekkes på bakgrunn av den relative sammensetningen av økonomisk og kulturell kapital. Oppvekst i de ulike fraksjonene kan gi forskjellige habituser i form av preferanser, normer og ferdigheter. Høy inntekt kan derfor være en indikator på familiaritet med sosiale og kulturelle koder i andre sosiale sirkler enn høy utdanning er, og disse sosiale kodene kan være mer relevante i en ansettelsessituasjon.

Den mekanismen som i størst grad er vanlig å knytte opp mot kulturell kapital, og den intergenerasjonelle overføringen av den, er teorien om sosiale forskjeller i kognitive og ikke-kognitive ferdigheter. Det sosiale miljøets kulturelle kapital internaliseres i barnets kropp og sinn (habitus) under oppveksten i form av blant annet akademiske ferdigheter, sosiale ferdigheter, holdninger og (som jeg diskuterte i avsnittene over) familiaritet med den sosiale gruppens kulturelle koder. Ulik mengde eller kvalitet på den kulturelle kapitalen skal føre til sosiale forskjeller i disse egenskapene og derav sosial ulikhet i utdanningssystemet og i arbeidslivet. Men resultatene av analysene viser altså at høyere kulturell kapital, målt som foreldres utdanning, gir relativt små fordeler i serviceklasseoppnåelse når det kontrolleres for egen utdanning. Funnene gir derfor hovedsakelig støtte til teorier om at sosiale forskjeller i kulturell kapital fører til sosial ulikhet i utdanningsoppnåelse, og liten støtte til denne teorien om sosiale forskjeller i sosiale egenskaper og kjennskap til kulturelle koder i arbeidslivet.

Inntekt kan også være knyttet til kognitive og ikke-kognitive ferdigheter. Dette kan som nevnt over føre til favorisering i rekrutteringsprosessen fordi barn av velstående foreldre har bedre “politiske” evner eller ligner mer på lederne som ansetter, eller det kan gjøre disse til mer produktive ansatte gjennom en tillært bedre arbeidsetikk og andre ferdigheter som ikke læres i skolen. Det er imidlertid besynderlig at foreldres inntekt skulle ha en slik innvirkning på barnas ferdigheter og adferd når ikke foreldres utdanning ser ut til å ha en slik innvirkning. Blant annet viser Sirin (2005) at foreldres inntekt og foreldres utdanning har svært lik korrelasjon med et individs *kognitive* ferdigheter. Samtidig vil seleksjonen i skolen føre til at sosiale forskjeller i kognitive ferdigheter viskes ut (Mastekaasa 2004: 222). Forskjellen i effektene av foreldrenes inntekt og utdanning gir dermed ikke støtte til at sosiale forskjeller i kognitive ferdigheter bidrar til å skape direkte effekter av sosial bakgrunn i arbeidsmarkedet. Ikke-kognitive ferdigheters innvirkning kan derimot være, som jeg har argumentert for, av større relevans.

Det er her blitt diskutert konsekvensene for mekanismenes gyldighet gitt at foreldrenes utdanning ikke gir direkte effekter på serviceklasseoppnåelse. Det bør imidlertid bemerkes at

effektene er små men ikke fraværende. For menns vedkommende er til og med effektene av fars utdanning relativt betydelige. Den kanskje største innvendingen mot de kulturell kapital-baserte mekanismene er, med unntak av fars utdanning for menn, at effektene av høyere utdanning ikke skiller seg vesentlig fra effektene av videregående utdanning hos foreldrene. Det vil i tilfelle være mer riktig å snakke om en ulempe ved å ha svært lavt utdannede foreldre fremfor å hevde at det er en utpreget fordel med høyt utdannede foreldre for likt utdannede personer.

Hypotese 2

Den direkte effekten av sosial bakgrunn på serviceklasseoppnåelse er større i privat sektor enn i offentlig sektor.

Tolkningene over er gjort på bakgrunn av analyser som implisitt antar at de direkte effektene av familiebakgrunn er lik, uavhengig av hvilken yrkessektor analyseenheterne arbeider i. I denne oppgaven er det funnet indisier for at direkte effekter av sosial bakgrunn er større i privat enn offentlig sektor. Det gjelder både effektene av utdanning og inntekt. At analysene viser at effekten av foreldres utdanning generelt er større i privat sektor, vil blant annet si at den potensielle betydningen av kulturell kapital ble undervurdert i den originale analysen, og at det finnes felt hvor mekanismene basert på sosiale forskjeller i kulturell kapital kan ha større nedslagskraft enn opprinnelig antatt.

Ifølge Collins (1979) skiller de to sektorene seg fra hverandre blant annet i kravene om legitimitet i rekrutteringsprosessene. I det offentlige vil det være et krav at alle søkere behandles på samme måte og at ansettelser må foregå på en rettferdig måte. Rettferdighet vil innebære at den som ansettes beviselig er den best kvalifiserte, altså har den beste utdannelsen og/eller arbeidserfaringen. Ansettelser i privat sektor kan i større grad basere seg på skjønn da private firmaer har større handlingsrom til å håndheve egne kriterier. Av denne grunn er det også sannsynlig at det er i privat sektor firmaer i størst grad har skiftet fra et byråkratisk organisasjonsparadigme til en mer fleksibel organisasjonsstruktur. Dette innebærer at individers myke, uformelle kvalifikasjoner (blant annet sosiale ferdigheter og karisma, utseende og aksent) kan få større betydning i privat enn offentlig sektor (Brown 1995, Brown & Hesketh 2004).

At direkte effekter forekommer i større grad i én sektor fremfor en annen vil i utgangspunktet svekke betydningen av aspirasjon og preferanse-mekanismen relativt til de andre. Denne mekanismen burde ha like stor betydning i alle yrkessektorer da målet om sosial reproduksjon er knyttet til et sosialt hierarki som ikke er avhengig av yrkesposisjonens sektortilhørighet. Imidlertid er dette en mekanisme som hovedsakelig fungerer gjennom de andre mekanismene. Det er ikke nok å ønske seg en høyere samfunnsposisjon for at den sosiale bakgrunnen skal gi fordeler. Selv med større innsats og pågangsmot behøves det å trekke på andre ressurser som sosiale nettverk eller karismatiske karaktertrekk. Funnet av sektorforskjeller i direkte effekter av familiebakgrunn demonstrerer at det er strukturelle forhold som i mer eller mindre grad begrenser eller åpner for virkninger av sosial bakgrunn, og at de tre andre mekanismenes innvirkningskraft er avhengig av den kontekstuelle situasjonen de opererer under. Det er imidlertid tvilsomt om kognitive ferdigheter, som sannsynligvis er godt dokumentert gjennom blant annet skoleprestasjoner, skal verdsettes mer i privat sektor enn offentlig. Ifølge et meritokratisk rettferdighetsprinsipp skal de best kvalifiserte ansettes til en stilling. Siden legitimitet i ansettelsesprosedyrer vil være viktigst i offentlig sektor, burde eventuelle sektorforskjeller i verdsettelsen av kognitive ferdigheter derfor være motsatt av det som er funnet. Sektorforskjellene i direkte effekter er derfor nok et argument mot betydningen av kognitive ferdigheter for å forklare de direkte effektene av sosial bakgrunn.

Hypotese 3

Den direkte effekten av sosial bakgrunn på serviceklasseoppnåelse synker når eget utdanningsnivå øker.

Analysene har også vist at de direkte effektene av sosial bakgrunn er større desto lavere eget utdanningsnivå. For personer med lav egen utdanning vil derfor høy sosial bakgrunn i større grad være behjelpelig for å oppnå en yrkesposisjon deres egen utdanning knapt kvalifiserer for. En forklaring på at kulturell bakgrunnskapital får mindre betydning desto høyere egen utdanning kan være at siden egen utdanning også er en viktig kilde til kulturell kapital, blir den relative betydningen av foreldrenes kulturelle kapital mindre.

Også effektene av foreldrenes inntekt er større desto lavere eget utdanningsnivå. Hout (1988) hevder ansettelseskriteriene er mer meritokratiske for de høyt utdannede, mens Mastekaasa (2004) legger til at samspillseffektene kan skyldes seleksjonen i utdanningssystemet. Hansen (2001) mener at spesielt sosiale forskjeller i kognitive ferdigheter kan viskes ut som et resultat

av seleksjon i utdanningssystemet, og at det derfor ikke lenger er sosiale forskjeller i dette ved høy utdanningsoppnåelse. Personer med forskjellig sosial bakgrunn er altså likere hverandre hvis de har lang utdannelse enn hvis de har kortere utdannelse. Dette mønsteret i direkte effekter støtter Goldthorpes (2000) påstand om at høyklassefamilier i større grad er i stand til å kompensere for et mislykket utdanningsløp. Han antyder at sosiale nettverk kan være en mekanisme som bidrar til å gi personer med høy sosial bakgrunn en yrkesposisjon som deres egen utdanning i liten grad kvalifiserer for. I tillegg til sosiale nettverk og ferdigheter er det også naturlig at sosiale forskjeller i ambisjoner har større betydning ved lavere utdanningsnivå. Personer med høy sosial bakgrunn som av en eller annen grunn ikke har lyktes i utdanningssystemet vil måtte trekke på andre ressurser for å opprettholde sin klasseposisjon. Dette vil for eksempel være det sosiale nettverket eller de kan dra nytte av deres beherskelse av de sosiale kodene og bedre selvrepresentasjon. Alle mekanismene kan altså forklare at direkte effekter er av større betydning desto lavere eget utdanningsnivå.

Hypotese 4

Den direkte effekten av foreldres inntekt er viktigere enn den direkte effekten av foreldres utdanning.

Å sammenligne den relative betydningen av foreldres utdannelse og foreldres inntekt kan være litt ukorrekt ettersom disse variablene er henholdsvis kategoriske dummyer og kontinuerlige og derfor ikke opererer på samme skala. Allikevel har resultatene og diskusjonen over demonstrert at det lar seg gjøre å påpeke noen relative forskjeller i påvirkningskraft. Hovedforskjellen er at foreldrenes inntekt har en kontinuerlig tilnærmet lineær effekt på sannsynligheten for å havne i serviceklassen, mens foreldrenes utdanning stort sett ikke viser en stadig større fordel for yrkesoppnåelse for hvert økte utdanningsnivå, sammenlignet med referansekategorien grunnskole. Effekten av fars utdanning antyder et slikt økende fortrinn, mens det for mors utdanning derimot er en lavere effekt av å ha høyt utdannede foreldre enn å ha middels utdannede foreldre.

En slik sammenligning av effektene av de sosiale bakgrunnsvariablene vil nødvendigvis innebære en stor del skjønnsmessige vurderinger. Jevnt over er koeffisientene for mors og fars utdanning større enn koeffisientene for deres inntekt. Imidlertid er foreldrenes utdanning dummyvariabler som derfor må ses i forhold til referansekategorien, og økt utdanningsnivå gir som sagt ikke nødvendigvis større effekt enn det foregående nivået. I tillegg er

utdanningen begrenset til fem nivå og effekten kan ikke øke utover dette. Inntektseffekten øker derimot uavbrutt og har i teorien ikke noen ende. Koeffisienten for mors og fars inntekt vil altså multipliseres med inntektsmengden (målt i hundretusener), mens koeffisientene for utdanning allerede har inkorporert utdanningsmengden og derfor blir som de er. Da parameterverdiene ikke er svært ulike, er det stort sett bare en liten økning i inntekt (fra null) som skal til for å komme på et tilsvarende nivå som den største utdanningseffekten.

Ved nærmere gransking finnes det likevel eksempler hvor det kan hevdes at den direkte effekten av foreldres utdanning er viktigere enn effekten av foreldres inntekt. Effekten av mors sosiale posisjon for kvinner i offentlig sektor kan være et eksempel på dette. For å tilsvare effekten av å ha en mor med videregående utdanning trenger moren å tjene omtrent 400 000 kroner i året. En slik inntekt er det ytterst få mødre som har, og det er derfor rimelig å hevde at det i dette tilfellet er mors utdanning som er viktigst for å få en posisjon i serviceklassen. Foreldrenes utdanning ser også ut til å være av større betydning for høyt utdannede kvinner enn foreldrenes inntekt. Men med unntak av disse eksemplene er det berettiget å påstå at hypotesen om at foreldres inntekt har størst innflytelse har funnet støtte i analyseresultatene. Dette stemmer med undersøkelser Hansen (2001) og Mastekaasa (2004, 2009) har utført i forbindelse med inntekt og eliteposisjoner.

6.2.2 Trygd som hovedinntektskilde

Hvis den intergenerasjonelle overførselen av sosiale ulemper kan regnes som komplementær til overførselen av fordeler, vil det bety at dette fenomenet kan forklares med de samme mekanismene (Wiborg & Hansen 2008: 382). I tillegg til de mer generelle ulikhetsmekanismene tolkes resultatene fra kapittel 5 i lys av mer spesifikke teorier om fattigdom og marginalisering.

Hypotese 5

Ved lik egen utdanning vil individer med lav sosial bakgrunn ha større sannsynligheten for å være mottaker av offentlig stønader.

Analysene av de direkte effektene av foreldres utdanning på stønadsmottakelse ga svært overraskende resultater. Det er ingen fordelaktig virkning av å ha høyt utdannede foreldre.

Tvert imot er sannsynligheten for stønadsmottakelse signifikant større for både kvinner og menn med høyt utdannede fedre. Dette resultatet står i motsetning til alle de tidligere skisserte mekanismene. Hvordan kan det å eventuelt være bedre kulturelt og ferdighetsmessig utrustet være en *ulempe* på arbeidsmarkedet? Det er et par ting som må nevnes i denne sammenheng. For det første avslører en sammenligning av serviceklasse- og stønadsmottakelsesanalysene at de uavhengige variablene har mye mindre forklaringskraft av stønadsvariabelen enn for serviceklasseoppnåelse. Stønadsmottakelse skyldes derfor i større grad mekanismer vi ikke har oversikt over, eller tilfeldigheter. For det andre viste analysene av serviceklasseoppnåelse at foreldres utdanning har liten innflytelse på yrkesoppnåelse når egen utdanning er kontrollert for. Analysene har derfor demonstrert at effektene av foreldres utdanning hovedsakelig virker gjennom økt utdanningsoppnåelse. En positiv effekt av fars utdanning må altså forklares ved hjelp av andre mekanismer enn de som er presentert i denne oppgaven. Gjennom en undersøkelse av de separate analysene for ulike egne utdanningsnivå fremkommer det at denne positive effekten ikke opptrer ved høyt eget utdanningsnivå, men hovedsakelig er forbeholdt de lavt utdannede. Det er også utelukkende høyt utdanningsnivå⁵¹ hos foreldrene som gir en signifikant positiv forskjell fra grunnskolenivå. Med andre ord må det forklares hvorfor lavt utdannede med høyt utdannede foreldre er i større risiko for å bli stønadsmottakere enn andre. Dette skyldes sannsynligvis seleksjonseffekter. En plausibel forklaring kan være at det er den samme årsaken som ligger bak den mislykkete reproduksjonen av foreldrenes utdanningsnivå som ligger bak stønadsmottakelsen. En person med høyt utdannede foreldre skal i utgangspunktet ønske, og lykkes med, å fullføre i det minste videregående skole. Når dette ikke har skjedd, kan det antageligvis skyldes grunner foreldrenes ressurser ikke kan hjelpe noe mot. For eksempel kan det skyldes langvarig/kronisk sykkelighet eller uførbarhet, eller oppbrudd med familien. Bäckman & Palme (1998) finner at det er en sterk korrelasjon mellom sykefravær på skolen og sykefravær i voksen alder. Dermed vil personer som har vært så mye fraværende at de ikke klarer å gjennomføre utdannelsen også være i større risiko for å motta trygd som følge av sin sykdom eller uførbarhet. Og slike faktorer vil i større grad være årsaken til lav utdanningsoppnåelse blant de med høyt utdannede foreldre enn de med lavt utdannede foreldre. Andre grunner til at dette kan være en spesielt selektert gruppe er at disse individene kan være svært uintelligente, eller at de rett og slett har andre interesser i livet – for eksempel kunstneriske fremfor økonomiske verdier.

---

⁵¹ Altså ikke videregående nivå.

Akkurat som for serviceklasseopptak er det effektene av foreldrenes inntekt som gir mest støtte til hypotesen og teoriene denne er utledet fra. Effektene av både mors og fars inntekt er signifikant forskjellig fra null for både kvinner og menn. Fars inntekt har svakt kurvelineær, svak synkende sammenheng med andel personer med trygd som primær inntektskilde for begge kjønn. Mors inntekt har også en noenlunde lik innvirkning på kvinner og menn, men har en kurvelineær effekt som er svært annerledes effekten av fars inntekt (figur 5.4).

Det har blitt poengtert at foreldres inntekt kan gi en direkte beskyttelse mot sosialhjelp gjennom overførsel av økonomisk kapital (de Vibe 2006). Sosialhjelp utgjør imidlertid kun en liten del av trygdeutbetalingene som inkluderes i oppgavens stønadsvariabel, og kommer ofte i tillegg til andre stønadstyper. Det er mindre rimelig å anta at penger i seg selv skal virke beskyttende mot å bli uføretrygdet. Men som jeg har argumentert for kan foreldrenes inntekt, i tillegg til å måle økonomisk kapasitet, også være en proxy for andre kvaliteter som kan være til fordel for deres etterkommere. Som nevnt kan det være en indikasjon på sosial posisjon med de tilhørende egenskapene i form av sosiale nettverk, sosiale og kognitive ferdigheter og arbeidsrelevante holdninger.

Hypotese 6

Foreldres inntekt har en kurvelineær innvirkning på sannsynlighet for stønadsmottakelse, der effekten blir eksponentielt større ved lavere inntekt hos foreldrene.

Denne hypotesen støttes til dels av fars inntekt, der sammenhengen er svakt kurvelineær. Hypotesens utgangspunkt er imidlertid en antakelse om at fattigdom og marginalisering eller negative holdninger til arbeid blant trygdede foreldre vil være av vesentlig betydning. Det vil si at foreldrenes inntekt skal ha et svært kraftig utslag ved lave inntekter. Dette finner vi for virkningen av mors inntekt for både kvinner og menn. En slik kurvet graf som vises i figur 5.4 lar seg vanskelig forklare utelukkende med de fire generelle ulikhetsmekanismene for direkte effekter. Å ha svært lav inntekt kan innebære at forelderens er trygdet. Hvis dette er en valid slutning, innebærer resultatene at det er en spesielt sterk bakgrunnseffekt ved å ha en trygdet mor. Derfor vil den store økningen i andel stønadsmottakere når mors inntekt nærmer seg null kunne vitne om at teorier om sosial arv av trygdemottak bidrar med relevante fortolkninger.

En teori går ut på at fattige utvikler en slags fattigdomskultur som omfatter innadvendt tenkning og lav arbeidsmoral, og som fører til senkede ambisjoner og selvtillit blant barn som

vokser opp under slike omstendigheter. Sett i lys av preferanse og aspirasjonsmekanismen vil dette innebære at personer fra det nederste samfunnslaget vil ta til takke med å reproducere denne klasseposisjonen og i mindre grad aspirere til høyere samfunnsposisjoner. Et slikt norm- og verdisett innenfor en sosial gruppe kan også knyttes til det Portes (1998) fremhever som en av de negative konsekvensene av sosial kapital. Eksklusiv sosial kapital kan skape tette sosiale nettverk hvor gruppesolidaritet og identitetsfølelse er basert på en felles opplevelse av motgang og opposisjon mot majoritetssamfunnet. Dette vil bidra til å holde denne sosiale gruppen nede. Teorier om fattigdomskulturer har i de senere år blitt svært kritisert (se Bäckman & Palme 1998). I denne oppgaven gir derimot ikke resultatene meg grunnlag for å totalt avskrive dette perspektivet.⁵²

Mer anerkjent i dag er forklaringer som fokuserer på fattiges knapphet på ulike ressurser. Foreldre med lite ressurser har færre midler å investere i sine barn. Blant andre mener Hernes (1974) at barn fra lavere sosiale lag av denne grunn er intellektuelt dårligere rustet for skolegang enn andre.⁵³ Andre ressurser barn fra marginaliserte miljøer kan få lite av er sosial kapital som sosiale nettverk. Gode sosiale kontakter regnes ofte som svært viktig for tilegnelse og informasjon om yrkesstillinger. Hvis sammenhengen mellom foreldrenes inntekt og stønadsmottakelse kun skyldes ferdighetsforskjeller, er det mest plausibelt at sammenhengen vil være som fars inntekts kurve (hvis ikke marginaliserte skiller seg klart fra andre), og at foreldrenes utdanning skulle være av større betydning. Dette trenger derimot ikke være tilfelle for effektene av sosiale nettverk. Fordi tilknytning til arbeidsmarkedet er så vesentlig for etableringen av gode sosiale nettverk og kontakter med informasjon om ledige stillinger, er det ikke utenkelig at dette bidrar til det store utslaget for mors inntekt ved lavt inntektsnivå.

En annen mulig forklaring på sosial arv av velferdsmottakelse er at velferdsordninger gir insentiver til å feile. Denne mekanismen vil i utgangspunktet ikke skape sosiale forskjeller i hvilke individer som “velger” å mislykkes, da dette insentivet gjelder for alle. Imidlertid kan det hende at stigmaet som også er knyttet til stønadsmottakelse er fjernet i marginaliserte miljøer og at insentivene derfor virker mer tiltrekkende for disse. Også dette kan ses i forhold til aspirasjonsmekanismen, da preferansene for å reproducere sin klassebakgrunn vil være viktigere enn insentivene for å motta trygd for de fleste som ikke kommer fra marginaliserte

---

⁵² Datamaterialet gir ingen forutsetninger for å kunne undersøke de dypere liggende årsakene til sosial arv av stønadsmottakelse.

⁵³ Dette kan skyldes kulturelle årsaker, men kan også være et resultat av direkte intellektuell genetisk arv.

samfunnslag. Samtidig kan det hende at en lav posisjon i arbeidsmarkedet kan føles like stigmatisert som å motta for eksempel uføretrygd som gir en slags medisinsk unnskyldning for å være posisjonert i bunnen av det sosiale hierarkiet.

Det er også blitt hevdet at barn som vokser opp i marginaliserte omgivelser vil bli liggende et steg bak andre fra begynnelsen av, og at denne avstanden vil vokse seg større og større etter hvert som disse individene akkumulerer ulemper gjennom livsløpet. Derfor vil konsekvensene av den lave sosiale bakgrunnen bli verre og verre, og av den grunn slå sterkere ut i arbeidslivet enn i skolen. En slik sammenheng vil best beskrives av en stabilt synkende forbindelse mellom forelderens inntekt og sannsynlighet for stønadsmottakelse, og illustreres derfor bedre av fars inntekts effekt enn mors.

Et annet iøynefallende utslag av mors inntekt er at den etter en kraftig nedgang stabiliserer seg for så å øke sannsynligheten for stønadsmottakelse ved høyere inntekt. Jeg presiserte i metodekapittelet at vi må være varsomme i tolkningene av høye inntektsnivå for mor. Dette er en tendens som begynner allerede rundt mødrenes gjennomsnittsinntekt, men den kan likevel primært være påvirket av mye høyere inntekter.⁵⁴ Selve utflatningen støtter i større grad teorier som fokuserer på selve effekten av trygde- eller marginaliseringstilværelsen enn ressursinvestering. Dette er fordi man skulle kunne forvente at ressurser vil være sosialt ulikt fordelt jevnt gjennom hele det sosiale spekteret. Stønadseffektene vil imidlertid ikke føre til at sannsynligheten for stønadsmottakelse øker ved høyere inntekter. En mulig forklaring kan være en kombinasjon av insentiver til å feile og større ressursrikdom. Ressurssterke personer kan la seg friste av en arbeidsfri hverdag. Samtidig kan de ha kunnskaper om det norske velferdssystemet og besitte egenskaper til å manøvrere seg rundt i det byråkratiske systemet. Det er også sannsynlig at ulike seleksjonseffekter kan spille en rolle i dannelsen av disse effektene.

Det er imidlertid oppsiktsvekkende at effektene av mors og fars inntekt skal være så forskjellige. Og det er få svar å finne på dette i noen av de diskuterte teoretiske perspektivene. En potensiell forklaring på at svært lave inntekter blant mødre gir betydelig større utslag enn blant fedre kan være at mødre i større grad enn fedre tar del i sosialiseringen av barna og at trygdete mødre for eksempel lærer barn negative holdninger til arbeid eller fjerner stigmaet mot å være stønadsmottaker. Jeg har imidlertid ikke noe belegg for å hevde dette, og de

---

⁵⁴ Ekstreme verdier får spesielt mye tyngde på grunn av kvadreringen av inntektsvariabelen.

respektive påvirkningene av henholdsvis mors og fars sosiale posisjon står utenfor denne oppgavens fokusområde.

Hypotese 7

Den direkte inverse effekten av sosial bakgrunn på stønadsmottakelse er større desto lavere egen utdanning.

Effekten av sosial bakgrunn er større ved lavere eget utdanningsnivå for både for foreldrenes utdanning og inntekt. Men, som jeg diskuterte overfor, skjer ikke dette på den måten som var forventet når det gjelder foreldrenes utdanning. Her er effektene av mors og fars utdanning større ved lavere eget utdanningsnivå, men med motsatt fortegn. Det er altså en større ulempe med godt utdannede foreldre hvis man selv er lavt utdannet. Potensielle årsaker til dette er behandlet overfor. Inntektseffektene har derimot mer eller mindre den fordelaktige innvirkningen som var forventet, der foreldrenes inntekt gjør store utslag for lavt utdannede og svært små utslag for høyt utdannede. En grunn til denne tendensen kan være at siden egen utdanning har stor betydning for sannsynligheten for å bli stønadsmottaker, vil de lavt utdannede være mindre “beskyttet” av egne ervervede kvalifikasjoner mot å havne på trygd, og dermed vil direkte effekter av sosial bakgrunn kunne bli viktigere. Det kan for eksempel være knyttet større stigma til å gå på trygd, og kan være en strengere arbeidsetikk, for lavt utdannede individer fra høyere sosiale lag enn for individer med lavt lønnede foreldre.

6.2.3 Oppsummering av mekanismenes betydning

I denne oppgaven er det forklaringer av direkte effekter som baserer seg på sosiale forskjeller i sosial kapital som har funnet mest støtte, og som det er færrest resultater som svekker. Forskjeller i sosial kapital kan bidra til å forklare hvorfor foreldres inntekt er viktigere enn foreldres utdanning. Inntekt indikerer grad av arbeidsmarkedstilhørighet i større grad enn utdanning. Kontakter i arbeidslivet er svært viktig for sosiale nettverks størrelse og kvalitet, og derfor vil utbyttet av sosiale nettverk være sterkere relatert til foreldres inntekt enn utdanning. Sosial kapital vil av samme årsak også kunne forklare hvorfor effekten av mors inntekt på stønadsmottakelse er av så stor betydning ved lavere inntektsnivå. At direkte effekter av sosial bakgrunn er større ved lavere utdanningsnivå, støtter påstanden om at sosial

kapital også kan være en mekanisme som hjelper høyklasseindivider med å oppnå en yrkesposisjon de ikke er formelt kvalifisert for.

Fortolkningen av aspirasjon og preferanse-mekanismens betydning er mer tvetydig. Sosiale forskjeller i ambisjoner kan bidra til å forklare effektforskjellene mellom foreldres inntekt og foreldres utdanning fordi inntektsnivå er sterkere knyttet til yrkesposisjon og et sosialt hierarki enn utdanning. Foreldrenes inntekt kan derfor være en bedre proxy på individenes ambisjonsnivå. Det statistiske samspillet mellom eget utdanningsnivå og direkte effekter av sosial bakgrunn kan skyldes denne mekanismen fordi det hovedsakelig er de lavt utdannede som ikke er direkte kvalifisert for serviceklasseyrker og som derfor må gjøre noe ekstra for å oppnå et slikt yrke. Indisier om sosial arv av trygdemottak kan også til dels komme av at reproduksjon av klassetilhørighet for mange vil være et tilstrekkelig mål i livet og at stigmaet mot stønadsmottakelse dermed forsvinner. Derimot vil denne mekanismen ikke føre til sektorforskjeller i direkte effekter av sosial bakgrunn fordi målet om sosial reproduksjon er knyttet til et sosialt hierarki som ikke er avhengig av yrkesposisjonens sektortilhørighet.

Både teorien om tilstedeværelsen av diskriminerende effekter og teorien om sosiale forskjeller i ikke-kognitive ferdigheter får blandet tilslutning i oppgaven. Det er et problem for mekanismene som baserer seg på sosiale forskjeller i kulturell kapital at effektene av høyere utdanning ikke skiller seg vesentlig fra effektene av videregående utdanning hos foreldrene. I tillegg vil forskjellen i betydningen av foreldrenes inntekt og utdanning svekke, men ikke avskrive, relevansen av homososial reproduksjon i ansettelsesprosesser fordi inntekten og utdanningen kan være indikatorer på ulike livsstiler og familiaritet med ulike kulturelle koder. Derimot åpner forekomsten av sektorforskjeller for en innvirkning fra disse mekanismene. En viktig forskjell mellom offentlig og privat sektor kan være grad av byråkratisering og organisasjonsstruktur, der privat sektor i større grad vil være åpen for innvirkning fra sosiale ferdigheter som karisma, veltalenhet og utseende. Forskjellene mellom de to sektorene innebærer derfor at ikke-kognitive ferdigheter og homososiale preferanser kan være bidragsgivende faktorer til de observerte direkte effektene av sosial bakgrunn.

Minst støtte får teorien om sosiale forskjeller i kognitive ferdigheter blant likt utdannede individer. Ettersom kognitive evner er vist å være korrelert med foreldres inntekt og utdanning i like stor grad (Sirin 2005), svekker funnene av forskjeller i effektene av foreldres inntekt og foreldres utdanning troen på at de direkte effektene skyldes sosiale forskjeller i kognitive ferdigheter blant likt utdannede. Mønsteret i effekten av foreldres utdanning, der det

er liten forskjell mellom effekten av videregående og høyere utdanning, forsterker dette inntrykket. I tillegg svekkes mekanismens relevans av sektorforskjellene da det ikke skulle være noen grunn til at kognitive ferdigheter blir mer verdsatt i privat enn offentlig sektor.

Den utpregete effekten av mors inntekt ved lavt inntektsnivå på sannsynligheten for å bli stønadsmottaker gir støtte til teorier om sosial arv av stønadsmottakelse. Sammenhengen mellom fars inntekt og stønadsmottakelse kan også til en viss grad støtte dette. Effekten av mors inntekt kan særlig støtte teorier om fattigdomskulturer og normer mot arbeid fordi disse faktorene vil innebære et markant skille mellom barn av trygdede og ikke-trygdede foreldre. Effekten av fars inntekt kan derimot gi støtte til ressursteorier eller teorien om akkumulering av ulemper ettersom disse vil føre til en mer jevnt synkende sammenheng mellom foreldreinntekt og andelen stønadsmottakere.

6.3 Innvendinger og videre forskning

For å forklare eventuelle funn av direkte effekter ble en rekke teorier og mekanismer presentert i forkant av analysene. På bakgrunn av variablene som er inkludert i datamaterialet er det ikke mulig å vurdere disse mekanismene direkte. Det er en svakhet ved bruk av registerdata. En surveyundersøkelse ville i større grad kunne spesifiseres til oppgavens formål, og inkludere flere mellomliggende variabler. For eksempel kunne informasjon om sosiale nettverk eller kognitive ferdigheter være interessant å inkludere i analysene. Dette er imidlertid økonomisk og tidsmessig krevende og utenfor omfanget av en slik avhandling. I tillegg følger det av bruk av surveyer andre feilkilder som ikke er relevante for registerdata. Det foreliggende datamaterialet er det beste tilgjengelige for å studere sosial ulikhet i Norge i dag.

Analysene i denne oppgaven av stønadsmottak har relativt lav pseudo- R^2 -verdi. Det vil si at variasjonen i variablene jeg undersøker kun beskriver en liten del av variasjonene i stønadsmottakelse. Altså er det andre faktorer som spiller en betydelig større rolle for om et individ havner i en slik ugunstig livssituasjon. En mulig grunn til den lave Nagelkerke R^2 , og samtidig et annet problem ved oppgaven, er at stønadsvariabelen er basert på inntektsopplysninger fra kun ett år. Det er en stor grad av gjennomstrømning av brukere av velferdssystemet. Å være avhengig av trygd trenger ikke være en permanent situasjon. En

stønadsvariabel som kun inkluderer personer som har stønadsbevilgninger som primær inntektskilde over flere år vil utelukke en stor andel midlertidige stønadsmottakere. Med en slik operasjonalisering kan det hende forbindelsen mellom sosial bakgrunn og stønadsmottak blir sterkere. Til tross for dette viser analysene i oppgaven at det i et bestemt år finnes sosiale bakgrunnsforskjeller i hvem som mottar trygd. Videre forskning på dette området burde implementere langtidsmottakere av offentlig trygd i analysene, undersøke effekten av sosial bakgrunn på denne gruppen, og eventuelt sammenligne dette med sammensetningen av gruppen som i løpet av et bestemt år utgjør klassen av stønadsmottakere. Det ville også være en forbedring av analysene å ha informasjon om foreldrenes trygdestatus under barnets oppvekst.

Det vil også være av interesse å gjøre de samme analysene som er blitt utført i denne oppgaven, av både serviceklasseoppnåelse og stønadsmottakelse, hvor foreldrenes klasseposisjon kan brukes som uavhengig variabel i stedet for, eller i tillegg til, foreldrenes utdanning og inntekt. Dette ville åpnet for en mer direkte analyse av den sosiale mobiliteten. Dessverre er slik informasjon om foreldrene foreløpig kun tilgjengelig for de aller yngste alderskullene i registerdataene.

Denne oppgaven har antydnet at det er ulike effekter av mors og fars sosiale karakteristikk på deres barns utfall. Spesielt skilte innvirkningen av mors og fars inntekt på sannsynligheten for å ha trygd som hovedinntektskilde seg markant fra hverandre. Det var også enkelte resultater som kunne indikere at mor og far hadde forskjellig betydning for døtre og sønner. Forklaringer på slike funn har vært utenfor omfanget av denne oppgaven, men kunne vært svært interessant for videre forskning å fokusere nærmere på.

6.4 Avslutning

Denne oppgaven har forsterket et etter hvert solid norsk forskningsmateriale som fremhever at direkte effekter av sosial bakgrunn fortsatt gjør seg gjeldende i reproduksjonen av privilegier mellom generasjonene. Tidligere har blant annet Hansen (2001) og Mastekaasa (2004, 2009) påvist direkte effekter av sosial bakgrunn på inntekt og eliteposisjon. Ved å undersøke direkte effekter av sosial bakgrunn på serviceklasseoppnåelse og stønadsmottakelse har et større nedslagsområde av slike effekter blitt dokumentert i Norge. Oppgaven gir dermed også et

stikk til de som mener ervervede egenskaper har tatt helt over for tilskrevne egenskaper. Effekten av egen utdanning er imidlertid betydelig større enn de direkte effektene. Men spesielt foreldrenes inntekt spiller en vesentlig rolle i rekrutteringen til yrkeslivet, kontrollert for egen utdanning.

Utgjør dette et meritokratisk problem? Ifølge et meritokratisk rettferdighetsprinsipp ønskes en tett forbindelse mellom kvalifikasjoner (utdanning) og sosial posisjon (E-D), og en minimal forbindelse mellom sosial bakgrunn og kvalifikasjoner (O-E) og sosial posisjon (O-D).⁵⁵

Analysene i denne oppgaven har antydnet at sosial bakgrunn både påvirker utdanningsoppnåelse (hovedsakelig foreldres utdanning) og sosial posisjon uavhengig av eget utdanningsnivå (hovedsakelig foreldres inntekt). Disse resultatene tyder på at det ikke er fullkommen likhet i muligheter⁵⁶ i det norske samfunnet, og at det avviker fra et fullverdig meritokrati. Det er imidlertid flere grunner til at et perfekt meritokrati med perfekt mobilitet ikke vil være det ideelle samfunn. Young (1958) introduserte meritokratibegrepet om en dystopisk fremtid hvor sosial posisjon var bestemt av IQ og innsats. En slik sosial stratifikasjon vil innebære at personene som ender opp i de nedre samfunnsklassene ikke kan forklare bort marginaliseringen sin med mangel på mulighet. De er der de er fordi de ikke har evner til å komme høyere opp, og dette vil føre til fullstendig underlegenhet, mens høyere klasser vil føle seg overlegne (White 2007: 71-72). Det er også blitt argumentert at fordeling av medfødte evner er like mye utenfor det enkelte individs kontroll som hvilket sosialt sjikt det blir født inn i, og at dette derfor er et like urettferdig fordelingsprinsipp av samfunnsposisjoner som sosial overførsel av goder. I tillegg argumenterer Swift (2004) med utgangspunkt i Goldthorpes teori om relativ risikoaversjon for at ingen relativ mobilitet faktisk kan maksimere sosial velferd i et samfunn. Hvis nedadgående mobilitet er mer negativt enn oppadgående mobilitet er positivt, vil den totale velferden i et samfunn være størst uten sosial mobilitet. Et samfunn med et fullstendig arbitrært forhold mellom sosial bakgrunn og sosial destinasjon er dermed ikke nødvendigvis det ideelle samfunn.

Begrunnelsen for et meritokrati bygger imidlertid også på et effektiviseringsprinsipp. Når de best kvalifiserte oppnår de beste stillingene, vil det være til det beste for samfunnet som helhet fordi disse er mer produktive og dermed kan øke velstanden i hele samfunnet. Slik sett kan eksistensen av direkte effekter av sosial bakgrunn være et meritokratisk problem.

---

⁵⁵ Se figur 1.1.

⁵⁶ Eller i det minste likhet i utfall. Jmfør fotnote 6 side 9.

Mekanismene jeg har presentert har inkludert forklaringer om sosiale forskjeller i produktive ferdigheter, men både preferanseforskjeller, favorisering av høy sosial bakgrunn og sosiale forskjeller i sosiale nettverk taler imot at fordelingen av sosiale posisjoner er basert utelukkende på produktive egenskaper. Eksistensen av direkte effekter av sosial bakgrunn er derfor et problem ifølge et meritokratisk effektivitets- og rettferdighetsprinsipp.

Litteraturliste

- Bäckman, Olof & Joakim Palme (1998): "Social Background Sickness Absence: A Study of a Stockholm Cohort" *Acta Sociologica*, **41**(4), 349-362.
- Bernstein, Basil (1975): *Class and Pedagogies: Visible and Invisible*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Bihagen, Erik (2007): "Class Origin Effects on Downward Career Mobility in Sweden 1982-2001" *Acta Sociologica*, **50**, 415-430.
- Boudon, Raymond (1974): *Education, Opportunity, and Social Inequality: Changing Prospects in Western Society*. New York: Wiley.
- Bourdieu, Pierre (1986): "The Forms of Capital" i Richardson, J.C. (red.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, Pierre (1995): *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Bourdieu, Pierre (2006a): "Habitus og Livsstilenes Rom" *Agora*, **1**, 74-111.
- Bourdieu, Pierre (2006b): "Kapitalens Former" *Agora*, **1**, 5-26.
- Bourdieu, Pierre & Jean-Claude Passeron (1990): *Reproduction. In Education, Society and Culture*. London: Sage.
- Bowles, Samuel, Herbert Gintis & Melissa Osborne (2001): "The Determinants of Earnings: A behavioral Approach" *Journal of Economic Literature*, **39**, 1137-1176.
- Bredo, Eric & Walter Feinberg (1979): "Meaning, Power and Pedagogy: Pierre Bourdieu and Jean-Claude Passeron, Reproduction in Education, Society and Culture" *Journal of Curriculum Studies*, **11**(4), 315-332.
- Breen, Richard & David B. Rottman (1995): *Class Stratification: A Comparative Perspective*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Breen, Richard & John H. Goldthorpe (1997): "Explaining Educational Differentials – Toward a Formal Rational Action Theory" *Rationality and Society*, **9**, 275-305.
- Breen, Richard (2004): *Social Mobility in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Breen, Richard & Ruud Luijkx (2004): "Social Mobility in Europe between 1970 and 2000" i Breen, Richard (red.) *Social Mobility in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Brighouse, Harry (2004): *Justice*. Cambridge: Polity.

- Brown, Phillip (1995): "Cultural Capital and Social Exclusion: Some Observations on Recent Trends in Education, Employment and the Labour Market" *Work, Employment & Society*, **9**, 29-51.
- Brown, Phillip, Anthony Hesketh & Sara Williams (2004): *The Mismanagement of Talent. Employability and Jobs in the Knowledge Economy*. Oxford: Oxford University Press.
- Chan, Tak Wing & John H. Goldthorpe (2007): "Class and Status: The Conceptual Distinction and its Empirical Relevance" *American Sociological Review*, **72**(4), 512-532.
- Coleman, James S. (1988): "Social Capital in the Creation of Human Capital" *American Journal of Sociology*. **94**.
- Collins, Randall (1979). *The Credential Society*. New York: Academic Press.
- Dahl, Grete (2005): *Uførepensjonisters bakgrunn*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- de Graaf, Paul M. & Matthijs Kalmijn (2001): "Trends in the Intergenerational Transmission of Cultural and Economic Status" *Acta Sociologica*, **44**(1), 51-66.
- de Vibe, Ulrikke D. (2006): *Sosialhjelp – ujevn fordeling av sosial trygghet?* Masteroppgave. Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- DeMaris, Alfred (2004): *Regression with Sosial Data: Modeling Continous and Limited Response Variables*. Hoboken, N.J.: Wiley-Interscience.
- Erikson, Robert, John H. Goldthorpe & Lucienne Portocarero (1979): "Intergenerational Class Mobility in 3 Western European Societies – England, France and Sweden" *British Journal of Sociology*, **30**(4), 415-441.
- Erikson, Robert & John H. Goldthorpe (1992): *The Constant Flux: a Study of Mobility in Industrial Societies*. Oxford: Clarendon Press.
- Erikson, Robert & Jan O. Jonsson (1998a): "Social Origin as an Interest-Bearing Asset: Family Background and Labour-Market Rewards among Employees in Sweden" *Acta Sociologica*, **41**, 19-36.
- Erikson, Robert & Jan O. Jonsson (1998b): "Qualifications and the Allocation Process of Young Men and Women in the Swedish Labour Market" i Müller, Walter & Yossi Shavit (red.) *From School to Work: A Comparative Study of Educational Qualifications and Occupational Destinations*. Oxford: Clarendon Press.
- Esmark, Kim (2006): "Kapittel 3: Bourdieus uddannelsessociologi" i Prieur, Annick & Carsten Sestoft (red.) *Pierre Bourdieu: en introduktion*. Reitzel.

- Esping-Andersen, Gösta (2008): "Childhood Investment and Skill Formation" *International Tax and Finance*. **15**(1), 19-44.
- Evans, Geoffrey & Colin Mills (1998a): "Identifying Class Structure – A Latent Class Analysis of the Criterion-related and Construct Validity of the Goldthorpe Class Schema" *European Sociological Review*, **14**(1), 87-106.
- Evans, Geoffrey & Colin Mills (1998b): "Assessing the Cross-sex Validity of the Goldthorpe Class Schema Using Log-linear Models with Latent Variables" *Quality & Quantity*, **32**(3), 275-296.
- Evans, Geoffrey & Colin Mills (2000): "In Search of the Wage-Labour/Service Contract: New Evidence on the Validity of the Goldthorpe Class Schema" *British Journal of Sociology*, **51**(4), 641-661.
- Farkas, George (2003): "Cognitive Skills and Noncognitive Traits and Behaviors in Stratification Processes" *Annual Review of Sociology*, **29**, 541-562.
- Flemmen, Magne & Patrick Lie Andersen (2009): "Implementering av EGP klasseskjema for norske registerdata". Upublisert manuskript. Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, UiO.
- Ganzeboom, Harry B. & Donald J. Treiman (1996): "Internationally Comparable Measures of Occupational Status for the 1988 International Standard Classification of Occupations" *Social Science Research*. **25**(3), 201-239.
- Goldthorpe, John H., Catriona Llewellyn & Clive Payne (1980): *Social Mobility and Class Structure in Modern Britain*. Oxford: Clarendon Press.
- Goldthorpe, John H, (1982): "On the Service Class, its formation and future" i Giddens, Anthony & Gavin MacKenzie (red.) *Social Class and the Division of Labour. Essays in honour of Ilya Naustadt*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goldthorpe, John H (2000): *On Sociology: Numbers, Narratives, and the Integration of Research and Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Goldthorpe, John H. (2007): *On Sociology. Second Edition. Volume Two: Illustration and Retrospect*. Stanford University Press.
- Goldthorpe, John H. & Michelle Jackson (2007): "Intergenerational Class Mobility in Contemporary Britain: Political Concerns and Empirical Findings" *British Journal of Sociology*, **58**(4), 525-546.

- Gooderham, Paul N. & Kristen Ringdal (1995): "Klassestruktur, lønnsulikhet og klasseidentifikasjon. En sammenligning av Wrights and Goldthorpes klassemodeller" *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, **36**(3), 289-314.
- Granovetter, Mark S. (1973): "The Strength of Weak Ties" *American Journal of Sociology*, **78**, 1360-1380.
- Granovetter, Mark S. (1995): *Getting a Job: A Study of Contacts and Careers*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hagen, Kåre & Ivar Lødemel (2005): "Fattigdom og sosial eksklusjon" i Kjølørød, Lise & Ivar Frønes (red.) *Det Norske Samfunn*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hansen, Marianne Nordli (1986): "Sosiale utdanningsforskjeller. Hvordan er det blitt forklart? Hvordan bør de forklares?" *Tidsskrift for samfunnsforskning*, **27**, 3-28. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hansen, Marianne Nordli (2001): "Education and Economical Rewards. Variations by social-class origin and income measures" *European Sociological Review*, **17**, 209-231.
- Hansen, Marianne Nordli (2008): "Rational Action Theory and Educational Attainment. Changes in the Impact of Economic Resources" *European Sociological Review*, **24**(1), 1-17.
- Hansen, Marianne Nordli & Ulrikke D. de Vibe (2005): "Behov for sosialhjelp og uføretrygd: individuell ulykke eller sosial arv?" *Søkelys på arbeidsmarkedet*, **22**, 149-156.
- Helland, Håvard (2003): "Om å bruke statistikk i sosiologien" *Tidsskrift for samfunnsforskning*, **44**(4), 529-553.
- Hernes, Gudmund (1974): "Om ulikhetens reproduksjon. Hvilken rolle spiller skolen?" i Mortensen, M.S. (red.) *I forskningens lys. 32 artikler om norsk forskning i går, i dag, i morgen*. Oslo: Norges allmennvitenskapelige Forskningsråd.
- Hjellbrekke, Johs. & Olav Korsnes (2006): *Sosial Mobilitet*. Oslo: Samlaget.
- Hout, Michael (1988): "More Universalism, Less Structural Mobility: The American Occupational Structure in the 1980s" *American Journal of Sociology*, **93**, 1358-1400.
- Hyggen, Christer (2006): "Risks and Resources: Social Capital among Social Assistance Recipients in Norway" *Social Policy & Administration*, **40**, 493-508.
- Hyman, Herbert (1953): "The Value Systems of Different Classes: A Social Psychological Contribution to the Analysis of Stratification" i Lipset, Seymour M. & Reinhard Bendix (red.) *Class, Status and Power*. Glencoe, Ill: The Free Press.

- Ishida, Hiroshi, Walter Müller & John M. Ridge (1995): "Class Origin, Class Destination, and Education – A Cross-National Study of Ten Industrial Nations" *American Journal of Sociology*, **101**, 145-193.
- Jencks, Christopher (1979): *Who Gets Ahead? The Determinants of Economic Success in America*. New York: Basic Books.
- Kanter, Rosabeth Moss (1977): *Men and women of the corporation*. New York: Basic Books.
- Keller, Suzanne & Marisa Zavalloni (1964): "Ambition and Social Class – A Respecification" *Social Forces*, **43**, 58-70.
- Lampard, Richard (2007): "Is Social Mobility an Echo of Educational Mobility? Parents' Educational and Occupational and Their Children's Occupational Attainment" *Sociological Research Online*. **12**(5). <http://www.socresonline.org.uk/12/5/16.html>. Hentet 01.06.09.
- Leiulfstrud, Håkon, Ivano Bison & Heidi Jensberg (2005): "Social Class in Europe". Trondheim: Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU.
- Li, Yaojun, Mike Savage & Alan Warde (2008): "Social Mobility and Social Capital in Contemporary Britain" *British Journal of Sociology*, **59**, 391-411.
- Lin, Nan (2001a): "Building a Network Theory of SocialCapital" i Lin, N., Cook, K. and Burt, R. S. (red.) *Social Capital. Theory and Research*. New York: Walter de Gruyter.
- Lin, Nan (2001b): *Social Capital. A Theory of SocialStructure and Action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Macionis, John J. & Ken Plummer (2002): *Sociology: A Global Introduction*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Marshall, Gordon, Adam Swift & Stephen Roberts (1997): *Against the Odds? Social Class and Social Justice in Industrial Societies*. Oxford: Clarendon Press.
- Mastekaasa, Arne (2004): "Social Origin and Recruitment to Norwegian Business and Public Sector Elites" *European Sociological Review*, **20**, 221-235.
- Mastekaasa, Arne (2009): *Social origin and labour market sucseess – stability and change over Norwegian birth cohorts 1950-1969*. Upublisert artikkel.
- Mayer, Susan E. (1997): *What Money Can't Buy: Family Income and Children's Life Chances*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Merton, Robert K. (1957): *Social Theory and Social Structure*. Glencoe, Ill: The Free Press.

- Mills, C. Wright (1956): *The Power Elite*. New York: Oxford University Press.
- Myers, David G. (2008): *Social Psychology*. Boston: McGraw-Hill.
- Næss, Terje (2005): "Fremtidig tilgang på høyt utdannet arbeidskraft i offentlig sektor. En konsekvensanalyse for 2002-2020." Arbeidsnotat, 30. NIFU STEP.
- Parsons, Talcott (1959): "A Revised Analytical Approach to the Theory of Social Stratification" i Lipset, Seymour M. & Reinhard Bendix (red.) *Social Mobility in Industrial Society*. Berkley, California: University of California Press.
- Petersen, Trond, Ishak Saporta & Marc-David L. Seidel (2000): "Offering a Job: Meritocracy and Social Networks" *American Journal of Sociology*. **106**(3), 763-816.
- Phelps, Edmund S. (1972): "The Statistical Theory of Racism and Sexism" *American Economic Review*, **62**, 659-661.
- Pichler, Florian & Claire Wallace (2009): "Social Capital and Social Class in Europe: The Role of Social Networks in Social Stratification" *European Sociological Review*, **25**, 319-332.
- Portes, Alejandro (1998): "Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology" *Annual Review of Sociology*, **24**, 1-24.
- Putnam, Robert D. (2001): *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Ramsøy, Natalie Rogoff (1977): *Sosial Mobilitet i Norge*. Oslo: Tiden.
- Reskin, Barbara (2002): "Rethinking Employment Discrimination" i Guillén, Mauro F., Randall Collins, Paula England & Marshall Meyer (red.) *The New Economic Sociology. Developments in an Emerging Field*, New York: Russell Sage Foundation.
- Rosenbaum, James E. (2001): *Beyond College for All: Career Paths for the Forgotten Half*. New York: Russel Sage Found.
- Rowland, Donald T. (2003): *Demographic Methods and Concepts*. Oxford: Oxford University Press.
- Savage, Mike, Alan Warde & Fiona Devine (2005): "Capitals, Assets and, Resources: Some Critical Issues" *The British Journal of Sociology*. **56**(1), 31-47.
- Shavit, Yossi & Hans-Petter Blossfeld (1993): *Persistent Inequality: Changing Educational Attainment in Thirteen Countries*. Boulder, Colo: Westview Press.
- Sirin, Selcuk R. (2005): "Socioeconomic Status and Academic Achievement: A Meta-Analytic Review of Research" *Review of Educational Research*, **75**(3), 417-453.

- Skog, Ole-Jørgen (2004): *Å forklare sosiale fenomener. En regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Statistisk Sentralbyrå (SSB) (2001): *Norsk Standard for utdanningsgruppering, revidert 2000*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.
http://www.ssb.no/emner/04/90/nos_c617/nos_c617.pdf (Lesedato: 26.01.10).
- Statistisk Sentralbyrå (SSB) (2005): *Institusjonell sektorgruppering*.
<http://ssb.no/emner/10/13/isgrp> (Lesedato: 26.09.09).
- Statistisk Sentralbyrå (SSB) (2008): *Til tjeneste!*
<http://www.ssb.no/vis/emner/00/norge/tertiar/main.html> (Lesedato: 01.02.10).
- Statistisk Sentralbyrå (SSB) (2009a): *Levendefødte og dødfødte. 1951-2008*.
<http://www.ssb.no/emner/02/02/10/fodte/arkiv/tab-2009-04-02-01.html> (Lesedato: 16.02.10)
- Statistisk Sentralbyrå (SSB) (2009b): *Statistisk årbok 2009*. <http://www.ssb.no/aarbok/tab/tab-145.html> (Lesedato: 17.09.2009)
- Stenberg, Sten-Åke (2000): "Inheritance of Welfare Reciprocity: An International Study of Social Assistance Reciprocity in Postwar Sweden" *Journal of Marriage and the Family*, **62**(1), 228-239.
- Swift, Adam (2004): "Would Perfect Mobility Be Perfect" *European Sociological Review*. **20**(1), 1-11.
- Thomas, Barbara J. (1990): "Women's Gains in Insurance Sales: Increased Supply, Uncertain Demand" i Reskin, Barbara F. & Patricia Roos (red.) *Job Queues, Gender Queues: Explaining Women's Inroads to Male Occupations*. Philadelphia: Temple University Press.
- Tocqueville, Alexis de (1988): *Det Gamle Regimet og Revolusjonen*. Oslo: Aschehoug.
- Upmark, Marianne, Ingvar Lundberg, Jonas Sadigh & Carolina Bigert (2001): "Conditions during Childhood and Adolescence as Explanations of Social Class Differences in Disability Pension among Young Men" *Scandinavian Journal of Public Health*, **29**, 96-103.
- van de Werfhorst, Herman G. (2002): "A Detailed Examination of the Role of Education in Intergenerational Social-Class Mobility" *Social Science Information*, **41**(3), 407-438.
- Warren, John R., Robert M. Hauser & Jennifer T. Sheridan (2002): "Occupational Stratification across the Life Course: Evidence from the Wisconsin Longitudinal Study" *American Sociological Review*, **67**, 432-455.
- White, Stuart (2007): *Equality*. Cambridge: Polity.

Wiborg, Øyvind N. & Marianne Nordli Hansen (2009): "Change over Time in the Intergenerational Transmission of Social Disadvantage" *European Sociological Review*, **25**, 379-394.

Wright, Erik Olin (1994): *Interrogating Inequality: Essays on Class Analysis, Socialism and Marxism*. London: Verso.

Young, Michael (1958): *The Rise of the Meritocracy 1870-2033: An Essay on Education and Equality*. London: Thames and Hudson.

Østerberg, Dag & Fredrik Engelstad (1995): *Samfunnsformasjonen: en innføring i sosiologi*. Oslo: Pax.

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord: 38 297

Vedlegg

A Analyser som inkluderer selvstendig næringsdrivende og individer uten klassifisert yrkesklassesetilhørighet

Tabell A1: Binomisk logistisk regresjon av serviceklasseoppnåelse for kvinner, etter sosial bakgrunn og egen utdanning.

Modell	1				2				3			
	B	Sig	S.E.	e^B	B	Sig	S.E.	e^B	B	Sig	S.E.	e^B
<i>Fars utdanning</i>												
Grunnskole	ref.				ref.				ref.			
VGS 1	0,379	***	0,028	1,460	0,340	***	0,029	1,404	0,079	*	0,033	1,082
VGS 2	0,521	***	0,033	1,684	0,440	***	0,034	1,552	0,111	**	0,040	1,117
Høyere Utd 1	0,868	***	0,038	2,382	0,745	***	0,040	2,106	0,099	*	0,047	1,104
Høyere Utd 2	1,012	***	0,052	2,750	0,836	***	0,055	2,308	0,013	ns	0,063	1,013
<i>Mors utdanning</i>												
Grunnskole	ref.				ref.				ref.			
VGS 1	0,573	***	0,025	1,773	0,527	***	0,026	1,693	0,159	***	0,030	1,172
VGS 2	0,853	***	0,046	2,346	0,763	***	0,047	2,144	0,209	***	0,055	1,232
Høyere Utd 1	1,060	***	0,039	2,886	0,934	***	0,042	2,544	0,137	**	0,048	1,147
Høyere Utd 2	1,139	***	0,120	3,125	0,980	***	0,129	2,665	-0,079	ns	0,135	0,924
<i>Foreldres inntekt</i>												
Fars inntekt					0,085	***	0,010	1,089	0,031	**	0,010	1,032
(Fars inntekt)					0,000	**	0,000	1,000				
Mors inntekt					0,254	***	0,035	1,289	0,112	***	0,017	1,119
(Mors inntekt)					-0,044	***	0,012	0,957				
<i>Egen utdanning</i>												
Grunnskole									ref.			
VGS 1									-0,059	ns	0,098	0,943
VGS 2									1,144	***	0,090	3,138
Høyere Utd 1									3,094	***	0,089	22,070
Høyere Utd 2									3,746	***	0,097	42,346
Konstant	-1,615	***	0,024	0,199	-1,958	***	0,037	0,141	-3,137	***	0,092	0,043
-2LL	50945,678				50767,792				39933,894			
Nagelkerke R ²	0,096				0,102				0,390			
N	43160				43160				43160			

Tabell A2: Binomisk logistisk regresjon av serviceklasseoppnåelse for menn, etter sosial bakgrunn og egen utdanning.

Modell	1				2				3			
	B	Sig	S.E.	e^B	B	Sig	S.E.	e^B	B	Sig	S.E.	e^B
<i>Fars utdanning</i>												
Grunnskole	ref				ref				ref			
VGS 1	0,552	***	0,028	1,737	0,487	***	0,029	1,627	0,249	***	0,032	1,282
VGS 2	0,736	***	0,032	2,087	0,590	***	0,033	1,805	0,270	***	0,038	1,310
Høyere Utd 1	1,202	***	0,038	3,326	0,983	***	0,040	2,672	0,307	***	0,046	1,359
Høyere Utd 2	1,462	***	0,051	4,313	1,140	***	0,055	3,126	0,202	***	0,063	1,223
<i>Mors utdanning</i>												
Grunnskole	ref.				ref.				ref.			
VGS 1	0,471	***	0,025	1,602	0,411	***	0,025	1,508	0,131	***	0,029	1,140
VGS 2	0,756	***	0,046	2,130	0,622	***	0,047	1,862	0,130	*	0,055	1,139
Høyere Utd 1	0,814	***	0,038	2,257	0,644	***	0,041	1,904	0,002	ns	0,047	1,002
Høyere Utd 2	0,904	***	0,123	2,468	0,568	***	0,130	1,765	-0,215	ns	0,143	0,807
<i>Foreldres inntekt</i>												
Fars inntekt					0,179	***	0,012	1,196	0,094	***	0,010	1,099
(Fars inntekt)					-0,003	***	0,001	0,997				
Mors inntekt					0,205	***	0,032	1,228	0,151	***	0,016	1,163
(Mors inntekt)					-0,015	ns	0,010	0,986				
<i>Egen utdanning</i>												
Grunnskole									ref.			
VGS 1									-0,157	*	0,071	0,855
VGS 2									0,728	***	0,063	2,070
Høyere Utd 1									2,660	***	0,064	14,294
Høyere Utd 2									3,217	***	0,072	24,959
Konstant	-1,686	***	0,024	0,185	-2,200	***	0,038	0,111	-2,798	***	0,068	0,061
-2LL	53020,397				52586,982				42838,463			
Nagelkerke R ²	0,113				0,125				0,372			
N	45223				45223				45223			

B Analyser uten kvadratledd av foreldres inntekt i noen av modellene

Tabell B1: Binomisk logistisk regresjon av serviceklasseoppnåelse for kvinner, etter sosial bakgrunn og egen utdanning.

Modell	2				3			
	B	Sig	S.E.	e^B	B	Sig	S.E.	e^B
<i>Fars utdanning</i>								
Grunnskole		ref.				ref.		
VGS 1	0,368	***	0,030	1,444	0,108	**	0,036	1,114
VGS 2	0,475	***	0,035	1,608	0,157	***	0,043	1,170
Høyere Utd 1	0,852	***	0,043	2,343	0,182	***	0,052	1,200
Høyere Utd 2	1,086	***	0,062	2,963	0,175	*	0,075	1,191
<i>Mors utdanning</i>								
Grunnskole						ref.		
VGS 1	0,570	***	0,026	1,769	0,191	***	0,032	1,210
VGS 2	0,853	***	0,050	2,348	0,291	***	0,062	1,337
Høyere Utd 1	1,069	***	0,045	2,914	0,179	**	0,055	1,196
Høyere Utd 2	1,020	***	0,148	2,773	-0,202	ns	0,170	0,817
<i>Foreldres inntekt</i>								
Fars inntekt	0,109	***	0,010	1,115	0,069	***	0,012	1,071
Mors inntekt	0,153	***	0,015	1,165	0,137	***	0,019	1,147
<i>Egen utdanning</i>								
Grunnskole						ref.		
VGS 1					-0,123	ns	0,098	0,884
VGS 2					1,102	***	0,090	3,011
Høyere Utd 1					3,236	***	0,090	25,444
Høyere Utd 2					4,484	***	0,108	88,612
Konstant	-1,830	***	0,035	0,160	-3,093	***	0,094	0,045
-2LL		45175,902				33269,575		
Nagelkerke R ²		0,137				0,473		
N		37323				37323		

Tabell B2: Binomisk logistisk regresjon av serviceklasseoppnåelse for menn, etter sosial bakgrunn og egen utdanning.

Modell	2				3			
	B	Sig	S.E.	e^B	B	Sig	S.E.	e^B
<i>Fars utdanning</i>								
Grunnskole			ref.				ref.	
VGS 1	0,513	***	0,030	1,671	0,275	***	0,035	1,317
VGS 2	0,635	***	0,035	1,887	0,315	***	0,042	1,371
Høyere Utd 1	1,129	***	0,044	3,093	0,406	***	0,053	1,500
Høyere Utd 2	1,463	***	0,064	4,320	0,403	***	0,080	1,496
<i>Mors utdanning</i>								
Grunnskole			ref.				ref.	
VGS 1	0,449	***	0,026	1,566	0,168	***	0,031	1,183
VGS 2	0,760	***	0,052	2,138	0,257	***	0,064	1,293
Høyere Utd 1	0,803	***	0,045	2,232	0,119	*	0,056	1,127
Høyere Utd 2	0,816	***	0,164	2,262	-0,110	ns	0,202	0,896
<i>Foreldres inntekt</i>								
Fars inntekt	0,200	***	0,011	1,221	0,157	***	0,012	1,170
Mors inntekt	0,177	***	0,015	1,194	0,171	***	0,019	1,186
<i>Egen utdanning</i>								
Grunnskole							ref.	
VGS 1					-0,252	***	0,072	0,778
VGS 2					0,601	***	0,064	1,824
Høyere Utd 1					2,812	***	0,067	16,637
Høyere Utd 2					4,141	***	0,092	62,880
Konstant	-2,058	***	0,036	0,128	-2,704	***	0,071	0,067
-2LL		45182,081				34344,412		
Nagelkerke R ²		0,173				0,469		
N		37714				37714		